

Interjúalany: Eisikovits Mihály, szül. 1920. jan. 11., Szamosújvár
Interjú készült: Nagybánya, 2004. október
Interjúzó: Major Emőke
Átírta: Major Emőke, Farkas Imola

I/A kazetta

E.M.: Én Szamosújvárt születtem egy ortodox zsidó családban.

M.E.: Hányban született?

E.M.: Azt is elmondom. 1920. január 11-én. Tehát rövidesen betöltöm a 85 évet. A családom eredete, – ahogy én azt megtudtam egy izraeli nagybátyámtól, aki már nem él – körül 240 évvel ezelőtt Odesszán keresztül kerültek ide Romániába, és annak idején a pogromok elől futottak át, menekültek át. A család elég számos volt, és mind molnárok voltak.

M.E.: És Eisikovitsnak hívták őket?

E.M.: Eisikovitsnak hívták. Az Eisikovits család volt. És merthogy molnárok voltak, a család egyik része a Maros mentén telepedett le, a másik a Küküllő mentén, és a harmadik a Szamos mentén. A foglalkozásuk az volt, hogy malmokat is tudtak építeni, vízimalmokat, mert akkor ez volt a divat, és csináltak is ilyesmiket, és ugyanakkor molnárok is voltak. A kapcsolat szoros volt a családban, úgyhogy mindig tudtak egyik a másikáról, sőt még 50 – nem is, több mint 50, közel 70 évvel ezelőtt – is még élt egy-egy öreg, aki mindig érdeklődött: „mit csinál Avram, mit csinál Jacob, mit csinál ...?” – mert a családban így nevezték őket. Tehát már a harmadik generáció, azok már egy része, gabonakereskedő volt, és egy másik része intellektuelek voltak. Tudtommal volt jegyző Iklódon – az egyik dédnagyapám –, a másik valami hasonló elfoglaltsága volt Balázsfalván, és annak a gyermekei már neves intellektuelek voltak. Köztük volt például Max Eisikovits, hallott erről?

M.E.: Nem.

E.M.: Nem. Ez egy muzikológus volt, zeneszerző, ő volt például Kolozsvárt annak idején a Magyar Opera megteremtője, és a zeneakadémiának volt az igazgatója. Mai napig is már találtam – úgy Váradon, mint Kolozsvári – diákokat, akik azt mondják, hogy: „Mi Max Eisikovitsnak a teóriái szerint tanulunk ma is.” Tehát őneki voltak valami ilyenszerű ..., ilyenszerű, hogy úgy mondjam, dolgozatai is. De ami a legszebb volt az ő aktivitásában, hogy akkor, amikor Kolozsvárt diákoskodott, lement Szigetre, Sziget környékére, ahol dúsabb volt a zsidó lakosság, és a zsidó folklórt gyűjtötte. Na, most már...

M.E.: Zenét gyűjtött?

E.M.: Nem, zsidó folklór zenét, igen, igen. Zenét. Persze. Megjegyzem mostan, hogy láttam Elie Wieselnek két filmjét. Az ő utazásairól, látogatása az Auschwitz-i meg Buchenwald, meg nem tudom micsoda, aztán ájtött Szigetre, a Sziget környékén, és az egész film kísérete Max Eisikovitsnak a ...

M.E.: Akkor még biztos megvannak a gyűjtései.

E.M.: Hát persze. Megjelentek Amerikában több gyűjtése, a ..., szóval több kiadása az ő dolgozatainak, az ő gyűjtéseinek az alapján, nekem is volt, de merthogy a háború alatt ő zenetanár volt Temesvárt a zsidó líceumban, egy alkalommal, mikor itt volt a temesvári rabbi, aki neki kollegája volt és barátja, én odaadtam azt a füzetet, amit Amerikából kaptam, annak reményében, hogy visszaküldi. Időközben megbetegedett, nem tudom micsoda, és nem küldték. És nagyon sajnáltam, de megpróbálom visszaszerezni valamilyen formában. Tehát ez volt Max Eisikovits. A bátyja egy nagyon jó orvos volt, egy másik bátyja az közgazdász volt...

M.E.: Hogy hívták őket?

E.M.: Hat, az egyiket, az orvost Eisikovits Károlynak hívták, ő Vásárhely környéken volt körorvos egy időben. Sárpatakon, igen, van egy ilyen hely. Később bekerült Vásárhelyre, és ő volt Vásárhelyt a Szanepid, illetve Vászár... Maros megyének a Szanepid főnöke. Kikerült Izraelbe, Bersheva-ba. Az ő fia, tehát Károlynak a fia, Zvi Eisikovits, egyetemi tanár...

M.E.: Mit tanít?

E.M.: Kriminológiát. Állandóan úton van, mert keresik, illetőleg keresik..., szóval meginvitálják a különböző egyetemekre, Amerikába is, főleg Amerikába, előadásokra.

M.E.: Elég furcsa kutatási terület...

E.M.: Ugyi furcsa? A felesége szintén egyetemi tanár Haifán, és pedig a a a a ...eszembe fog jutni...

M.E.: És az édesapja, Károly mikor ment ki Izraelbe?

E.M.: Izraelbe kiment körülbelül olyan 70-es években.

M.E.: Már elég későn.

E.M.: Igen. És ott volt orvos Bersheván. Különbén én most Izraelbe voltam, és a lányom, aki angol tanárnő, és nagyon-nagyon ... rabja lett a komputernek, megkereste Max Eisikovitsnak is a ... a, hogy nevezzem ..., az adatait. És megkereste Zvi Eisikovitsnak is az adatait, úgyhogy nem család, nem ámitás, ezt meg lehet.... Na, meséljek egy érdekes epizódot, jó?

M.E.: Jó.

E.M.: Miután befejezte az akadémiát, a Zeneakadémiát, hazajött. Hát az apja, az öreg: „Jó, befejezted, és most miből fogsz élni?” „Hát ... a zenéből. Miből?” „A zenéből nem lehet élni. Menj, iratkozz be, és végezd el a jogot!” Úgyhogy ő dr.Eisikovits. jogot is végzett, és ..., de sose praktizálta, mindig a zene téren működött.

M.E.: Kolozsváron végezte mind a kettőt?

E.M.: Én, igen, úgy tudom, úgy tudom. És még azt is tudom, hogy amikor nála voltam, ő már beteg volt, odaült a zongorához, és ezeket a hasszid dalokból, amit ő annak idején gyűjtött, eljátszott nekem, én meg dúdoltam őket. Úgyhogy ezt azért adtam, hogy színezete is legyen a ... igen.

M.E.: És ő tudott énekelni is hasszid dalokat?

E.M.: Hát, persze, hogy tudta. Igen. Különbén az egész Eisikovits család muzikális család. Kérem?

M.E.: Zenészek is voltak?

E.M.: Hát ez a Max, ő volt, igen. A többiek mint amatőrök, vagy legalábbis akik azenét szerették általában. Nem voltak idegenek, mert a zsidó melódiákban is van olyan fülbe mászó is. Nem a liturgikus zenére gondolok, bár annak is megvan a ... a, hogy úgy mondjam... Hogy mondják annak, hogy „farmec” ?

M.E.: A varázsa.

E.M.: A varázsa. Nem akarok nagyon kiterjedni erre a részére a dolgoknak. Tehát én innen származom. Egy ilyen családból. Apám Max Eisikovitsnak testvére volt. De a valóságban csak unokatestvére volt, mert az apám – nyugodjék, nyugodjék ... – árva maradt kisgyerek korában, és akkor a nagybátyám, illetőleg Maxnak az édesapja, aki nagybátyja volt, magukhoz vették. És ő ottan ... ottan nevelkedett. De merthogy a legnagyobb volt, hát kellett valaki a ..., tudom is én, mi körül ... Tehát apámat tanították.

M.E.: De hány éves korában lett árva?

E.M.: Azt hiszem, hogy négy éves korában. Nem is volt ..., négy éves körül, igen. Elhalt az anyja, az édesanyja elhalt Iklódon ...

M.E.: Ott laktak Iklódon?

E.M.: Iklódon, Iklódról származnak ők, Iklódon voltak, aztán amikor megnősült az apám, akkor jött be Szamosújvárra, mert az édesanyám már Szamosújvárt éltek.

M.E.: Az édesapjának az édesapja, ő is molnár volt?

E.M.: Nem, ő már nem volt molnár. Hanem ... vagy két generáció foglalkozott, aztán a harmadik azok már más elfoglaltságaik voltak. Például a nagyapám az apám részéről tudom, hogy az iklódi szeszgyárban is szeszfőzéssel foglalkozott, hisz az is egy szakma volt, a szeszfőzés. Sőt még volt egy másik nagybátyám, aki utána következett, az is szeszfőző volt az iklódi szeszgyárba. Tehát...

c

M.E.: A nagyapját hogy hívták?

E.M.: Eisikovits Jakab. És apámat Eisikovits Dezső. A feleségét (nagyapját) Málkának hívták. Igen.

M.E.: És maradtak ... Voltak még testvérei az édesapjának?

E.M.: Voltak, voltak, de sajnos Auschwitzban maradtak az egyik kivételével, aki Bukarestbe ment férjhez, és az ott halt meg. tEhát többen voltak gyerekek. Megmaradt ez a nagybátyám, aki néhány évvel ezelőtt halt meg Izraelben, ugyancsak Bersheván, és aki ő mesélte nekem a családfát, hogy hogy és mint kerültek ők Romániába. Eddig világos, ugyi?

M.E.: Igen.

E.M.: Na.

M.E.: Estleg még az édesapja testvéreit el tetszene mondani, hogy hívták őket?

E.M.: Igen. Az egyik testvérét, a bátyját Izidornak hívták, Eisikovits Izidor. Merthogy ő nagyobb volt, hát ő Iklódon maradt.

M.E.: És őt ki nevelte tovább.

E.M.: Hát...

M.E.: Vagy már elég idős volt, hogy el tuja tartani ...

E.M.: Nem. Nem, nem, nem Meg kell jegyezsek valamit. A zsidó hagyományok szerint, ha elhal a feleség, akkor közvetlen a volt feleségnek a tesvérét kell elvenni. Tud erről?

M.E.: Igen.

E.M.: Tehát így történt.

M.E.: Tehát az ő édesapja megnősült másodszorra, és elvette a ...

E.M.:sógornőjét. na, és akkor azok a gyerekek, akik nagyobbak voltak mint az apám annak idején, azok ott maradtak. Vagy ketten voltak, Izidor bácsi és még egy nő, nem tudom melyik pontosan, azt hiszem az, amelyik Bukarestben volt. Apám meg gyermek ..., mert több gyermek volt, elkerült Blajra. Ezt a Maxot sose tudtam, mint gyerek, csak mint nagybátyám.

M.E.: Úgy, hogy testvére az édesapjának.

E.M.: Természetes. Mert ott, együtt nőttek, együtt voltak, azután is, mikor már meglelt emberek voltak, akkor úgy ment szegény apám Blajra, illetőleg Balázsfalvára, mint haza. Amikor még az öregek még léteztek.

M.E.: Hogy hívták a Max szüleit?

E.M.: Maxnak a szüleit ... Nem tudnám megmondani. De tudja, hogy hol tudhatja meg?

M.E.: Gondolom, utána lehet nézni ...

E.M. Nem, megmondom pontosan, hol tudhatja meg. Kolozsvárt van egy orvosnő, pszichológus. Nem tudom ... ennyire... És van egy fiú, aki mérnök. Eisikovits. Az orvosnőt ... nem jut eszembe pontosan a neve. De minden esetre Eisikovits, biztos megvan a telefonkönyvben, és a fiú is megvan.

M.E.: És ők milyen leszármazottai ...

E.M.: Kérem?

M.E.: Ők milyen rokonai önnek?

E.M.: Második unokatestvéremnek a gyermekei. Tehát. Hogy pontosítsam. Hogy pontosítsam. Tehát, volt egy Eisikovits, akinek két gyermeke volt, az egyik volt a Hari, - erről, akiről beszélek, egy második unokatestvérem -, ez megmenekült, nem tudom, hogy, Balázsfalván volt,

... valami ilyen formában, és átjött Kolozsvárra, és befejezte az orvosit, és gyermekorvos volt ő Kolozsvárt. Nem tudom, hogy hívják azt az utcát, a Főtérről amin megyünk ...

M.E.: A mócok útja van, a Mosostor felé ...

E.M.: A Monostor felé, igen.

M.E.: Az a Memorandumului és a Mocók ...

E.M.: Hát, nem tudom pontosan melyik, ott volt a ...

M.E.: Rendelője?

E.M.: ...ott volt a poliklinikán ...

M.E.: Jaj, az még most is megvan.

E.M.: hát, ott van, igen, ott volt ő gyerekorvos, és azt hiszem, hogy klinikafőnök volt. Nem állítom pontosan, mert, ha volt is valaki valami, de hogyha Eisikovitsnak hívták, akkor nem biztos, hogy lehetett. Igen. Zavarja magát az igazság?

M.E.: Nem, nem, csak most azon gondolkozom, hogyha második unokatestvére volt, akkor az édesapja és az ő édesapja voltak első unokatestvérek.

E.M.: Úgy van. Úgy van. Úgy van. De hát én azt mondom, hogy én annak idején testvéreknek számítottam őket. Max is és ez is, aki ... Mindig úgy tudtam, hogy nagybátyám.

M.E.: Tehát akkor ennek az orvosnak az édesapja volt Maxnak testvére?

E.M.: Igen, pontosan. Pontosán. És ez a Hari ez megnősült, elvett egy román asszonyt, egy román lányt. Zárójelben jegyzem meg, nem volt a legszerencsésebb házasság, ahogy én azt már kiéreztem, mert hozzám nagyon gyakran járt. Mert én egy időben Kolozsvárt laktam. Egy rövid ideig, nem túl sokat. És ... De a gyerekek gyerekek ...

M.E.: Akkor két fiuk volt.

E.M.: Hogy? Egy lányuk és egy fiuk. Tehát a lány az orvosnő, és a fiú mérnök. Ha nem tévedek gépészmérnök, valami ilyesmi. Hallom, hogy aktivál a Kolozsvári zsidó hitközség kórusába is, fölkérték, mert ... fölkérték, és ő nem utasította el.

M.E.: Ez a gépészmérnök?

E.M.: Igen.

M.E.: Őt hogy hívják?

E.M.: Hogy?

M.E.: Hogy hívják?

E.M.: Pont ezt akartam az előbb mondani, hogy ... állítsa le a masinát ...magamra is?

M.E.: Igen, persze.

E.M.: Jó. Hát, én Szamosújvárt születtem, ott végeztem az első negy elemi zsidóiskolában, illetőleg a román nyelvű zsidó iskolában, párhuzamosan tanultam jiddisül, Talmudot és egyéb olyan anyagot, amit fokozatosan tanítottak, kezdve a legelementárisabb dolgoktól. Hogy?

M.E.: A zsidó iskolában tanulta?

E.M. Igen. Tehát ott volt egy zsidó iskola, ahol délelőtt jártunk a tanítóhoz – Izráel bácsinak hívták -, román. Ott hét elemi volt, én befejeztem négy elemi, azután feliratkoztam, beiratkoztam a gimnáziumba. Gimnáziumban hát lenyomtam egy néhány évet, nehezen, mert volt egy Sigheartău nevezetű tanár, aki ..., aki ... nem nagyon kedvelte a zsidókat, sőt. És éngemet például, amikor azt mondta, hogy „Cum te cheamă? Eițico ...”, mert nem tudta kiolvasni pontosan, mert rájöttem ut..., „Eițico..., măi, Ițic îi mai simplu, hai, Ițic la hartă.” Érti eztet? Namost, egy ilyen gyerek, aki 15 éves, tizen... nem tudom, negyedikes ... A végén befejeztem a gimnáziumot...

M.E.: Nyolc osztály volt akkor a gim...

E.M.: Hét.

M.E.: Ott Szamosújváron ...

E.M.: Ott hét... A Petru Maiorba volt hét osztály, de én máshol végeztem be a differenciát. Mit akartam mondani ezzel kapcsolatosan, hogy nem vagyok az egyedüli aki nem bírta ki a szamosújvári gimnáziumot, a román gimnáziumot, az egyedüli zsidó, beszélek, mert olyan volt a hangulat. Maga az igazgató, egy Precup nevezetű, ő se nagyon kamelte – jó a kifejezés? Igen?

M.E.: Igen.

E.M.: Igen? És ahogy valami pénz kellett, mindjárt a zsidókat küldte haza, hogy hozzák a tandíjakat, mert akkor tandíjjal tanultunk.

M.E.: Kellett fizetni az iskoláért?

E.M.: Persze, persze. Tandíj volt. És a tandíjt úgy állapították meg, ők, hogy a jövedelemhez viszonyítva. Tehát a zsidóknak mindég kell legyen pénzük, még a bőrük alatt is kell legyen pénzük, ugyi – fölfogás –, úgyhogy mindig erős, nehéz tandíjakat róttak ránk. Időközbe az apámék ...

M.E.: A többi gyerekeknek, a nem zsidó gyerekeknek is kellett...

E.M.: Kellett, mindenkinek kellett, de volt akinek semmit se kellett, vagy valamilyen formában, megtalálták a módját. Különösen a falusi gyerekek nagyon keveset, ők inkább hoztak élelmiszert a ... na ... mert volt ottan ez az ... internátus. És az internátusba ott hoztak, krumplit, hagymát, ezt-azt, tudom, hogy egy része így fizette le a tandíjat. Mi meg ... másképp. Na, időközben az én szüleim, aki valamikor elég jól álltak anyagiak szempontjából, mert a nagyapám mit keres?

M.E.: A zsebkendőmet.

E.M.: Igen? A nagyapámnak földbirtoka volt Iklód mellett. 1920-ban elvették a földeket, adtak helyette máshol, és pénzt is adtak. És akkor a nagyapám anem szeretett ilyen apró, itt 3 hold, ottan hat hold ..., mindent eladott...

M.E.: Ez melyik nagyapja volt? Az édesanyjának ...

E.M.: az anyámnak, igen, és kereskedni kezdett, és pedig marhaexporttal. Tehát a marhákat vásároltak, hízlalták, és exportálták Bécsbe és Prágába.

M.E.: Sok marhát tartottak.

E.M.: Hát, szóval olyan nagyon-nagyon sok, tudom is én, volt egy megegyezésük, hogy mennyit kell hetente szállítani. Ez volt a... Na mostmár aztán történt egy krach...

M.E.: Ezt hol csinálták?

E.M.: Szamosújvár, Iklódon, rendszeresen a szeszgyárak körül, mert ott van a bráha, amiből ..., szóval a gabona, amiből kifőzik a szeszt. Megmarad az az őrölt ...

M.E.: És azt adták a marháknak.

E.M.: Azt adták a marháknak, nagyon hízlalt. Annak idején koleszterol, ? nem létezett. Minél nagyobb legyen, minél súlyosabb. Van olyan fényképem, ahol kitűnik, hogy volt ezer kilón felüli ökör. Ezer kilón felüli ökör. Tehát ők dolgoztak egy bankkal, amit úgy hívtak, hogy Mármáros Blank.

M.E.: Blank?

E.M.: Blank. Tehát Banca Mármáros Blank. Pontosan a ... azt tudom, hogy ezzel a bankkal dolgoztak. Ez a bank megment, és elűszött a vagyonnak nagy része.

M.E.: A bankon keresztül kaptán a fizetést?

E.M.: Mindig a bankon dolgoztak.

M.E.: És ott is tartották akkor a pénzt.

E.M.: Természetes, bankon fizettek, bankon inkasszáltak, bankból vették ki a pénzt és fizették a sükségeseket, tehát amikor a marhákat vásárolták, akkor ki kellett fizetni. Tönkrement és akkor ők is nagyon megéreztek ezt a ...

M.E.: Nem tetszik tudni, hányba volt ez?

E.M.: Hányba? Harminc körül, '28-'30 körül. Vagy talán még egy évvel... De azt tudom pontosan, hogy ez volt a história.

M.E.: És akkor az édesapja is ezzel foglalkozott.

E.M.: Természetes, természetes. Akkor már én is megéreztem, én is dolgoztam. Hát ott volt Szamosújvárt egy vasas, ahol az árulás mellett volt műhelye is, ahol varrógépeket is javítottak, bicikliket is javítottak, és ehhez hasonló, és akkor én is kerestem valamicskét, ami jól fogott annak idején.

M.E.: Tízáves körüli lehetett akkor.

E.M.: Nem. Később. 15 éves koromban már, negyedik voltam, ötödikes. Tehát a szünidőben különösen. Azután ez is megment, és akkor elkerültem Vásárhelyre. És Vásárhelyt alkalmazásba voltam egy cégnél, akit úgy hívtak, hogy Diamant Stein és Társa. És akkor a saját lábamon éltem.

M.E.: De akkor már leérettségizett?

E.M.: Akkor nem, nem, azután érettségiztem le.

M.E.: De a hét osztály elvégezte már.

E.M.: Hát persze. Vásárhelyre kerültem, és Vásárhelyt voltam 1937-től körülbelül, úgy van, 1937-től '41-ig, amikor bevonultam munkaszolgálatra. Időközben egy nagyon jó körbe kerültem, ahol egy ilyen progresszív eszme dominált. Nagyon tisztában voltak a vezetők – én akkor kölyök voltam, és kezdő voltam, de a rokonaim révén, a Vásárhelyi Eisikovitsék révén a bizalmukat megnyertem, és fül és szem voltam.

M.E.: Kik voltak még ebben a társaságban?

E.M.: Kik voltak? Volt egy Fuchs Simon nevezetű, aki a Révész könyvtárnak volt a vezetője. Az egy autodidakta volt, de egy roppant jó eszű ember. Emlékszem, mikor először elmentem a könyvtárba, hát kértem tőle ezt és ezt és ezt, amit én ...Nem, kivettünk más könyveket, és azt mondta, na, ezt olvasd. És az első könyv, amit adott nekem, annak a címe az volt: Egon Ervin Kíssnek a könyve, Tilos a bemenet.

M.E.: Jól megjegyezte!

E.M.: Igen, ezt nem tudom elfelejteni. Na, és ehhez hasonló dolgokat. És ez a Fuchs Simi megnősült. Nem tudom, melyik börtönben megismerkedette egy lánnyal. Az a lány egy Vásárhely-i bankárnak volt a lány, de a lány kommunista volt. Kezd érdekes lenni?

M.E.: Igen. És börtönbe zárták? Vagy...

E.M.: Magd...igen,. Igen, különösen. Mikor már ki is engedték, a nagy ünnepek előtt, mondjuk május elseje előtt vagy két nappal lesittyezték őket, hogy nehogy valami mozgás, vagy ehhez hasonló dolog történjen.

M.E.: De ez mikor volt? A '30-as években?

E.M.: A '30-as években, igen. Igen, persze. És ezt Simon Magdának hívták, tehát az apja bankár volt – Simon, a bankár. Mikor megtudta, hogy a lány férjhez megy ehhez a Fuchs-hoz, kitagadta a családból.

M.E.: Miért?

E.M.: Mert hát ő kapitalista, ez meg kommunista-féle volt, tehát valahogy nem lehetett közös nevezőre hozni a dolgokat. És Simon Magda elfogadta a sorsát, én voltam náluk otthon, egy szerény kis lakásban laktak, két szoba, konyha, és ő ... tehát a Révész könyvtárban volt, és Magda meg otthon varrt. És miket varrt? Összeszedte a gyárakból, meg a nem tudom honnan, az ilyen resztliket... Tudja mi az?

M.E.: maradékokat?

E.M.: ...maradékokat, és abból gyermekruhákat kreált. És ezeket adták el. De aszonták, minden időben, akármilyen nehéz az élet – emlékszem, ő mondta –, a szülők a gyermekre mindég fognak költeni. Úgyhogy ezt csinálták ők, ebből éltek. Nahát, és ebben a körben voltam, nagyon sokat tanultam, már oly értelemben, hogy világnézet, láttam a zsidóknak a sorsát, szinte, szinte, tájékozva vo ...tájékoztattak, és ...

M.E.: Miket tetszett hallani ott még?

E.M.: Hát, a hitlerizmusról, a sztalinizmusról is beszéltek, de utólag rájöttem, hogy ... az rejtélyesebb volt, arról nem tudtak mindent, mert Hitler: „Megöllek, tönkre teszem őket! ...Tőle függ a ... német népnek a jövője, hogy a zsidók nem lesznek!”, meg ehhez hasonló, tehát ez nyílt volt. Sztalin meg azt mondta, minden nyelven, hallgattam én még jiddis nyelven is otthon a rádiót, és azt mondta, hogy „gyertek, mert mi megmenekítünk benneteket”. Tehát természetesen, hogyha itten egy magyar van, vagy egy francia, vagy akárki, az egyik azt mondja, hogy megöllek, a másik azt mondja, hogy megmentelek, nem kell ideológus légy, hanem oda mész, aki azt mondja, hogy megmentelek. Nem? Tehát, nem voltak kommunisták azok a zsidók, akik Oroszország felé gravitáltak, vagy oda menekültek.

M.E.: De hallottam, hogy ott se nagyon túrték meg őket.

E.M.: Hát szóval azt akartam ..., azt mondtam éppen, hogy nem tudták a sztalinizmus pozícióját a zsidókkal szemben. Ők azt vették tudomásul, amit ezek kürtöltek. De akik átmentek, és átmenekültek, azokat légerekbe tették, és nagyon sokak, nagyon-nagyon sokak, soha nem jöttek onnan vissza. Dacára, hogy nem úgy mentek, mint ellenségek. Most visszatérek magamra, jó?

M.E.: Jó.

E.M.: Tehát 1941 szeptemberében be kellett vonuljak munkaszolgálatra. A vállalatom, ahol dolgoztam, le kellett építsen egy zsidót, mert az volt a törvény – tud erről? Hogy minden hónapban ki kell tenni egy zsidót, és helyette föl kell venni egy nem zsidót.

M.E.: Nem tudtam erről, hogy hónaponta kellett.

E.M.: Igen. Tehát, ha én szeptemberben úgyis be kelle vonuljak, akkor én már augusztusra szabad voltam, és hazakerültem Szamosújvárra a szüleimhez.

M.E.: Mit dolgozott ennél vállalatnál?

E.M.: Hát ez a vállalat egy nagy vas- és építőanyag-lerakat volt. Én meg amikor bekerültem oda a könyvelőséghez, mert hát mégiscsak tudtam egy plajbászt kézbe tartani. Tudja mi az a plajbász?

M.E.: Igen. Ceruza.

E.M.: És tudja, honnan ered a szó?

M.E.: Nem.

E.M.: Nem tudja. Ez egy elferdített német szó. A blei (bláj) az ólom. És az ólomdarabocska az fehér fába volt befoglalva. És akkor azt mondta, hogy bleiweiss.

M.E.: Ja, és onnan jött a plajbász.

E.M.: Aztán onnan jött a plajbász. Na, elég az hozzá, hogy én ott voltam, és igyekeztem, meg is voltam, hogy úgy mondjam, ... bizonyították, hogy meg vannak velem elégedve.

M.E.: És közben érettségizett ott Vásárhelyen?

E.M.: Vásárhelyen nem, majd elmondom később. És hazakerültem. Véletlenül kaptam szeptemberre a behívót, mert mind az egész társaság, aki 1920-ban született, az októberre kapta.

M.E.: De mikor kapta meg ezt a behívót? Már augusztusban megvolt?

E.M.: Nem, nem, nem. Júliusban körülbelül kaptam a meghívó..., a behívót, és ... tehát már tudtam, és ott is tudták, hogy én be kell vonuljak. Vegyen ebből, mert ... úgy néz ki, összetört, de az ízén nem változtatott.

M.E.: Az íze megvan.

E.M.: És akkor elkerültem 1941-ben Bányára, mert itt volt a zászlóalj. A munkaszolgálatosoknak a zászlóalja itt volt Bányán. Innen egy rövid idő után elkerültünk különböző munkákra Kolozsvár mellé, Szamosfalvára. Onnan jártunk be gyalog minden reggel öt órakor, és volt egy gimnázium, asszem Farkas ... nem tudom, mi féle gimnázium udvarán vágtuk a kő lemezeket, mert Kolozsvárt, ahol most van a rendőrség, annak a fala nem vakolt, hanem ilyen kő lapok ...

I/B kazetta

M.E.: Jártak be Szamosfalváról minden reggel?

E.M.: Persze, gyalog, persze, csak nem vettek taxit nekünk. Gyalog, minden reggel, ott voltunk egész estig, este vissza. Na, de hát ez tartott egy ideig, onnan meg elvittek benünket a Déda – Szeretfalva-i vasútépítésre. Tud erről?

M.E.: Azt tudom, hogy hol van.

E.M.: Hát, annak idején, amikor a magyarok átvették Erdélyt, akkor Vásárhelyhez nem volt vasút. És akkor kellett vasutat építeni, mert a kocsárdi az románhoz tartozott, itt meg Dédáig lehetett menni, és Dédáról Vásárhelyre volt vasút. Namost, ahhoz, hogy Beszterce mellől Dédáig lehessen menni, csak autóval lehetett. És akkor kellett ezt a vasutat megépíteni, ezt a vasutat, és ott dolgoztunk elég nehéz körülmények között 12-13 órát, hidegben is. A századparancsnokunk egy Mordényi Kálmán nevezetű volt, aki a váci börtönnek volt az igazgatója civilben. Most, hogy háború volt, ő is be volt hívva, és nagyon nagy szigorral próbált bennünket

M.E.: Hozzá volt szokva ehhez ő ...

E.M.: Hát, neki ez volt a beállítottsága. Amiótan itten dolgoztunk körülbelül egy évet, áthelyeztek bennünket, ami századunkat, Sepsibükszádra. Sepsiszentgyörgy mellett van az. Ott volt Erdély legnagyobb kőbányája. Nem is tudom, hogy volt ...

M.E.: Még most is van ott...

E.M.: Most is van, de most másképpen dolgoznak. Mostan gépesített, annak idején úgy volt, hogy a követ ... baxittal ..., miután megfűrták a követ, baxitot helyeztek ...

M.E.: ... felrobbantották

E.M.: és, és aztán mi vasrángákkal, vasrudakkal, hogy úgy mondjam, lehoztuk talicskával, egy ilyen placra vittük ki, és egy öt kilós kalapáccsal vertük ilyen körülbelül tányér nagyságára, és aztán egy egy kilóssal törtük úgy, hogy azt a vasúton építeni..... vasútépítésre alkalmas legyen. Tehát ilyen 4/5-ös darabokba, ilyen ... látott ilyen töltést, nem?

M.E.: Igen

E.M.: És ott dolgoztunk. Ez a Mordényi Kálmán olyan normákat szabott meg nekünk, amit nem tudtunk semmiképpen megcsinálni. Sőt, mellettünk dolgoztak emberek, akik éveken keresztül ezt csinálták, a közeli falvakból jöttek be dolgozni. Azok egy köbmétert tudtak egy nap alatt, tehát megvolt a praxisuk, tudták, stb. Tőlünk Mordényi Kálmán két köbmétert követelt. Nem lehetett megcsinálni, sőt, kimérni, és még betalicskálni a vagonba is. S akkor 15-16 órát. Aztán megtette azt is Mordényi Kálmán, hogy addig nem adott nekünk ételt reggel – azt a kávé, úgynevezett kávé, fekete, meg azt a darab negyed kenyeret, mert így osztották be – amíg a normának egy része nem volt meg. És csak akkor ...

M.E.: ...akkor kaptak reggelit

E.M.: ...akkor kaptuk meg az első ... az lehetett egy darab kenyér, egy adag marmaládé, és ez a lötty. Aztán, hogy szaporáj legyen a munkájánk, hozott karbitlámpákat. Tudja mi az a karbitlámpa?

M.E.: Igen.

E.M.: De nem ilyen kézi karbitlámpát, hanem olyan ... úgy nézett ki, mint egy-egy hordó,akkor voltak azok a csövei, ott az égő, és reflektorok voltak. De nem lehetett dolgozni. Úgyhogy ütöttük a követ, hogy ők azt higgyék, hogy mi dolgozunk, de effektív nem lehetett dolgozni.

M.E.: Azért, hogy éjszaka is tudjanak dolgozni?

E.M.: Igen, tizenegyig, addig nem volt bevonulás, amíg nem volt meg a norma. De nem lehetett, aztán rájött ő is később, hogy humbuk az egész, és nem lehet ilyesmit kérni, és akkor másképp ...

szóval, ... normalizálódott valahogy, úgyhogy egy nap alatt al tudunk intézni egy köbmétert, és be is tudtuk rakni.

M.E.: Mikor került oda ... '42 ...?

E.M.: '42-ben. '41-ben vonultam be, tehát '42 ...

M.E.: ...Telén...

E.M.: ...igen. Tehát ottan, természetesen, saját civil ruhánkban voltunk, ...

M.E.: Nem kellett valami egyenruhafélét viselni?

E.M.: Nem, nem. Az egyenruha el volt tiltva, csak ezt a sapkát, katona sapkát, de le volt véve a ...

M.E.: ... címer ...

E.M.: ... igen, az embléma. Le volt véve. Na, aztán innen elkerültünk ősszel megint Bányára, innen aztán kivittek a volt cseh területre

M.E.: Az már '43 ősze volt, nem?

E.M.: Igen, igen, pontosan. '43, ősszel, a cseh területre, először voltunk Aknaszlatinán, ahogy átlépünk a Tiszán, ott volt Aknaszlatina. Ottan sín lerakás autókról, berakása vagonokba, rengeteg volt a ... a.... hogy mondják, akcident ...

M.E.: ...baleset.

E.M.: ...a baleset, mert hát oriás ilyen góliát síneket kellett betenni a vagonokba, és ... elég sokat kértek ... Kérem szépen?

M.E.: Ott is vasutat építettek?

E.M.: Nem, ott csak ...

M.E.: ... ott gyártották ezeket a síneket?

E.M.: ... ottan...., ezeket a síneket nem tudom, honnan hozták, összehozták, és elküldték Németországba. És akkor át kellett rakni őket autókról meg vagonokról, egyik vagonról a másikba, tehát ez volt ott. Onnan aztán elkerültünk közel a lengyel határhoz, s a lengyel határtól Ukrajnába ...

M.E.: Ez az Aknaszlatina, ez Csehországhoz tartozott akkor?

E.M.: Igen, igen.

M.E.: Igen.

E.M.: Igen, igen. Igen.

M.E.: De most Ukrajnához tartozik.

E.M.: Most Ukrajnához tartozik. És ... onnan elkerültünk közel a lengyel határhoz, már nem is tudom pontosan, milyen városkában voltunk, ott összeszedtek bennünket, és ... irány Ukrajna. Ez már '43 végén volt, úgyhogy '44 elején mi már Ukrajnában voltunk. És elkerültünk Shumszk, Sepetovka, Dugno, ezen a vonalon, és itten útépítés, ... erdő ...kitermelés, és ehhez hasonló dolgok

M.E.: Kelltek a hadseregnek az utat építeni?

E.M.: Persze, mert egy-egy helyen az utak bombázva voltak, és azokat rendbe kellett hozni. És erre kényszerítettek, de nagyon nehéz volt, két oknál fogva: nem voltunk kellően fel se öltözve, és nem kaptuk a kellő élelmiszert se. Tehát aki meg hozzájutott ott, és sikerült valami krumplit venni egy-egy tűért, vagy egy valamiért, az még És a különböző ilyen és hasonló munkák után egy alkalommal szétverték bennünket a partizánok, az ukrán partizánok, és akkor szétszóródtunk.

M.E.: Hányan lehettek munkaszolgálatba ott?

E.M.: ottan körülbelül olyan 240-en voltunk, 240-en. De amikor szétszóródtunk, akkor másodmagammal voltam, ... és ... bújdostunk, mert azt se tudtuk, hogy hol vagyunk. Az erdőben voltunk, nem mertünk mélyen bemenni az erdőbe, mert elvesztünk volna, tehát úgy mentünk az erdőben, hogy lássuk az utat, ne távolodjunk ...

M.E.: És milyen irányba?

E.M.: Minden esetre Csehország felé, Csehország felé. És lassacskán összeverődünk a mi volt századunkból. Egyszer csak, egy alkalommal látunk a távolból két embert jönni. Egyik támogatta a másikat. Mikor közelebb jöttek, hát felismertük őket, hogy a mi századunkból, akik szintén ... Egy másik alkalommal, egy néhány nap után a távolból látunk két embert jönni két lóval. Mikor közeledtek, azokat is felismertük, hogy a miénket. Úgyhogy összeverődünk, haton vagy heten voltunk.

M.E.: Honnan szereztek élelmet?

E.M.: Igaz, a kérdés nagyon jó. Nekünk nagyon kellett vigyázni, hogy kivel jövünk össze... kapcsolatba. Mert voltak ukrán partizánok, akik nem szerették se a németeket, se az oroszokat, és zsidóellenesek is voltak. Tudtuk ezt. És akkor bújdosunk. De nem lehetett állandóan kinn lenni, mert hideg volt, különösen éjjel nagy hideg volt.

M.E.: Tél volt akkor, nem?

E.M.: Tél volt, nagy volt a hó. És akkor, hogy tájékozódunk? Megvártuk, amíg egy kicsit besötétedik, mert akkor még meggyújtottak egy-egy lámpát a házba. S akkor láttuk. Mert amikor fehér a hó, és minden fehér, nagyon nehéz tájékozódni. De amikor meggyújtották egy-egy lámpát, akkor abba az irányba mentünk. Nem mindig, előfordult, hogy volt egy-egy patak is, amit nem tudunk előre, de azon is keresztülmentünk, vagy addig mentünk, amíg találtunk egy-egy pallót vagy valamit. És a ház irányába mentünk. Elmondok egy esetet, több ilyen eset is volt. Elmegyek, és ... én valahogy megtanultam jobban oroszul, mint a többiek. Nyelvérzékem volt. És azt mondom nekik, várjatok itten, egy bizonyos távolságban, és én elmegyek a házig. A ház rendszeresen úgy intéz..., úgy néztük ki, hogy a falu ne közepé legyen, hanem a falunak egy szélén legyen. Elmentem oda. A házhoz. Kopogtatok az ablakon, egyszerre csak egy arc ... jelenik meg, és kérdi, hogy „To tam?” – ki van ott?. És én meg azt mondtam, hogy „Ljugye dobre.” – jó emberek. És mindjárt mondtam, hogy aludni szeretnék. Ahogy én ezzel az öreggel, mert egy öreg ember volt, ... kinyílt egy ajtó, és valaki elszaladt. A házból elszaladt. Megtudtuk később, hogy ki volt. Az öreg: „Nem lehet itten, partizán ...” ... Mindegy. „Szerávnó.” Aludni akarok. Akkor kijött, és mondom, de nem vagyok egyedül. Intek, bementünk a házba, az öreg kiment, és hozott ... – igen, és megígértem neki, hogy mi hajnalban elmegyünk, hajnalban elmegyünk – hozott két ilyen köteg szalmát, letette a földre, és azonnal el is aludtunk. Én is. Egyszerre csak jön az öreg, és felébreszt. Mikor felébredtem, világosság volt. Mondja nekem, hogy meggyújtották a mellettünk levő házat, felgyújtották. De én olyan fáradt voltam, esküszöm, hogy azt mondtam, nem tudok, amíg nem ég alattam a szalma, én innen nem mozdulok. Visszafeküdtem, és elaludtam. Reggel korán megébredtünk, megígértük ... Kiment az öreg, és hozott egy ekkora cipót, egy fekete cserépben fehér tejet, ... széttéptük a cipót, és elosztottuk, és a tejet ittuk, ... én ittam egy kortyot, a kollegám, a barátom, sz ...a bajtársam, nevezzük, ahogy akarjuk, és így, amíg elfogyasztottuk a tejet. És elindultunk.

M.E.: A szomszéd házat kik gyújtották fel?

E.M.: Nem tudjuk, nem is érdekelt. Partizánok, ki tudja, kicsodák? Németek, nem tudom. De olyan világosság volt, mint nappal. Elolthatom ezt a villanyt?

M.E.: Igen.

E.M.: No, és így forogtunk egy néhány napig, és mindig este hasonló szálláson aludtunk. Egy alkalommal bementünk egy helyre, kértük, hogy a lovaknak is adjanak. Mire feleltek reggel, a lovak már nem voltak. Látták őket, hogy nincs nekünk szükségünk lovakra.

M.E.: Úgyis csak két lovunk volt ...

E.M.: Két lovunk, hát igen, valamelyik, az egyik kocsis volt, és az maradt meg, kivette a hámból a lovakat ... és ezzel vitték a hátizsákjaikat. Na, most már, így járva az erdőben, egyszerre csak rá... rábukkantunk, vagy ők is megláttak, és ezek magyar határvaszok voltak. „Kik maguk?”

„Munkaszolgálatosok vagyunk?” „És mit keresnek itt?” „Hát, a századunkat szétverték, ...”, elmondtuk a mesét. „Na, jöjjenek velünk!” Elmentünk velük, és nekik volt egy ilyen laktanyaféléjük, amelyet fából építettek, tehát ... gerendákból. Na, annak a vezetője, elletőleg a főnöke, egy sváb tekerő volt, egy hadnagy: „Zsidók? Az anyja Úristenit! ...Az anyjuk Úristenit!” – bocsánat, helyesbíték – „Na, különtenni őket!” Különtettek. Ételt nem, ... aztán később a katonák hoztak valamit, mert volt valami laskaféléjük, ízeslaska, vagy ehhez hasonló, fene tudja, adtak nekünk. Reggel viszont föltettek egy ilyen ... vicinális vonatra, egy ilyen platformra, elvittek egy állomásig, ahol már a rendes vonatjárat volt. Egyszer csak megérkezett egy tehervonat, amely Németországba ment, és bennünket is oda beraktak – kísérettel, persze – Debrecenig, Debrecenben leraktak, és elvittek Debrecenben a huszárlaktanyába. Hát, ott is jó kezelésbe kerültünk! Először is, betettek a pincébe. Egy pincehelyiségbe. Akkor lejött egyik tiszt, aki azt mondta: „Háá, zsidókat a pincébe? Ott túl meleg van. Vissza! Föl a padlásra!” Felvittek a padlásra. De ottan szalmabálák voltak, tehát betükröztünk a szalmába, mégiscsak ... Aztán az étel azt kaptuk, ami megmaradt esetleg, mindig maradt valamicske. De csuklózattak – tudja mi az?

M.E.: Nem.

E.M.: Nem. Hát akkor, úgy, hogy mondjam, gugolva kellett ugrálni, és elmenni, tudom is én, bizonyos távolságot. Onnan vissza. Akkor osztán átszőki ilyen akadályokon. De a katonák fokozatosan kapták ezeket a feladatokat. Nekünk a legmagasabb, hogy úgy mondjam, akadályon kellett átugrani. Át is ugrottunk, átlökük magunkat, én akkor meg is sebesültem, és egy csontrepedésem lehetett, mert nem tudtam a sarkomra lépni vagy három hónapon keresztül. Onnan visszakerültünk egy idő után, és elvittek egy büntetőszázadba Kálusba.

M.E.: Ez hol van?

E.M.: Megint az Ukrajnában van. Betettek oda, visszaküldtek Ukrajnába. Kálusba voltunk, igen, aztán összeállították a megmaradt századunknak egy részét, és újra század lettünk. Nem 240, közel 180 ember. Időközben itt Bányán, ahol egy ... olyan zsidóirtó század volt, egy új ezredes került, egy Mordényi ..., pardon, ..., ezért tudott Mordényi is így viselkedni, meg Alsópátyi nevezetű hadnagy, Mordényinek a helyettese, aki 1942. január 1-én sorakozót jelentett, és amikor a sorakozóba voltunk – ezt egy zárójelben jegyzem meg, még Monosfalun történt –, énnekem volt egy nyaksálam. És ő már ittas állapotban volt, látta, hogy nekem ilyen nyaksálam van. „...ejejee. ...ááá”, a végén tudtam, hogy rólam van szó, kimegyek oda. „Mi ez?”, és megfogta, és kitépte: „Magyar honvéd nem visel nyaksálat!”. És a másik percben – óriási keze volt, és nagy, bőr ... kesztyűje – orronvágott úgy, hogy mindjárt elöntött a vér, és ez a két első fogam megmozdult. Tehát, ez a bánásmódot az új ezredes megszüntette. És ezt az ezredest úgy hívták, hogy ... zárja le egy pillanatra, legyen sz..... Roviczky ezredes.

M.E.: Ja, hallottam Roviczkyról, hogy ő úgy ..., tényleg jól bánt a munkaszolgálatosokkal.

E.M.: Nagyon humánus volt! Megszüntette mindezeket a bánásmódokat, sőt, sőt, odáig jutott, hogy kiküldött komissziókat, három tisztből állót, Ukrajnába, hogy lássa, mi van velünk. Milyen a bánásmód, milyen az ellátás.

M.E.: Ő itt volt Bányán ezredes.

E.M.: Itt volt ezredes. Amikor elérkezett hozzánk a komisszió, köztük volt egy szamosújvári Rác Béla nevezetű karpaszományos őrmester, aki alkalmazásban volt vaalmikor a nagyapámnál.

M.E.: A a a... annál a nagyapjánál, aki marhatenyésztéssel foglalkozott?

E.M.: Úgy van! Úgy van, és aztán

M.E.: És felismerte.

E.M.: Hogy?

M.E.: És felismerte.

E.M.: Persze. Eljön hozzám, „Mihály úr, mit csinál?” „Hát, - mondom – mit csináljak?” Én rongyos voltam, tetves is voltam, biztos – nem voltam egyedül. „Hát, – mondom – megvagyok.” „Na, hogy megy a sorsod?” „Hát, – mondom – legalább megadnák az ételt naponta, akkor tűrhető volna.” „Hogy, nem adják az ételt?” „Nem.” „Ki foglalkozik a maguk ellátásával?” Mondom, egy Farkas nevezeteőrvezető, pesti fiú, azt is tudom róla, hogy a villamoson jegyszedő volt. „Hol van?” „Valahol itt kell legyen. Ha józan.” Na, szóval, azt akarom mondani röviden, megtalálták azt, és egy másik bánásmódban részesültünk. És még volt egy szerencsénk, hogy a jelenlegi századparancsnokunk egy Szántó nevezetű pesti fiú volt, aki szintén ebben a periódusban jött, és ez a Szántó főhadnagy tulajdonképpen zsidóbatátnak mutatkozott. És miért? Az ő apja egy pesti zsidó dezskarakterban dolgozott. És amikor Szántó leérettségizett, ez elment – az apja – a főnökhöz, aki egy zsidó volt: „Van egy fiam, nem tudom, micsoda....” „Hozd ide!”

M.E.: És felvette őt is.

E.M.: És felvette, és nem dolgoztatta, hanem látta, tud ceruzát is tartani a kezében. Úgyhogy ő látta, hogy nem is olyab rosszak, amilyenek mondják őket. És megengedte, hogy tényleg ellássuk önmagunkat. Amiben nekem is volt egy szerepem. Ez ment egy ideig. A háború Ukrajnában a németek részére mind súlyosabb és súlyosabb lett. A főutakat bombázták az oroszok. És ott nem tudtak visszavonulni. Tehát kellett mellékutakat keresni. A visszavonulásra. A mellékúton értem a régi erdő... kitermelők útját használták. De oda nem lehetett bemenni se autókkal, se tankokkal, tehát azt a helyet kiszálesíteni, és dorongutat építeni. Tudja mi az a dorongút?

M.E.: ... fákat fektettek le.

E.M.: Úgy van, úgy van, fakitermelés. Tehát ez az erdőben volt. Ki kellett vágni fákat, és olyan negy és fél méter széles kellett legyen, az egyik része húsz centi, a másik tizenkettő-tizenöt. És ezt egymás mellé helyezni, és eztet Szóval az utászok is dolgoztak, de mi kellett gyorsan hordjuk a faanyagot. Ott sebesültem én meg. De nem csak én. Az én sebesülésem az volt, hogy az egyik ilyen ... úgynevezett ... fa levágásával az egyik ág itt elvágta a kezemet. És meg voltam vágva az arcomon négy helyen, látszik is valamicske.

M.E.: Hát, egy kicsit, igen,

E.M.: Hát, aztán az már ..., igen. És itt voltam megvágva egy helyt, de most már ..., igen, ott, és itt egy helyt. Tehát négy helyt voltam megvágva, és ez itten. De nem volt kötszer, nem volt semmi, de volt egy kolozsvári ...hogya?...

M.E.: A karján elég mély lehetett akkor...

E.M.: Hát persze, látszik most is. Megmutasam?

M.E.: Hát, nem fontos, elhiszem.

E.M.: Igen, na jól van. De ha ideteszi a kezét, ... ide ni..., érezni fog egy kis mélyedést ...

M.E.: ...igen....

E.M.: Érzi? Na most már, igen. Tehát volt egy orvos közöttünk, egy Herskovits nevezetű kolozsvári orvos, aki különben röntgen szpecialista volt, de nagyon Orvos volt, mégis. Azt mondta nekem, „Mihály, drága, itt csak az Isten segíthet. Nekem semmim sincsen. Van valami ilyen” ...szkábria tudja mi az?rüh,... rüh elleni szerem, abba is van szesz, abba is van ... nem tudom, micsoda ...Én abból teszek, és aztán...” Nem volt kötszer, a kötszer papírból volt, olyan volt, mint a mi WC-papírunk. De nem a finom WC-papír! Ezt adták. És megmenekültem. De ...ah, Doamne, Doamne, Doamne, mikor eszembe jut

M.E.: De kellett tovább dolgozzon.

E.M.: Ki kellett menni a munkahelyre! Hát a munkahelyre kimentem, amikor bakancsom nem volt! Mezítláb a havat és a ... és a sarat az ujjaim között nyomtam, tapostam. Ilyen periódus is volt. Szerencsére nem tartott nagyon sokat.

M.E.: Volt katonai felügyelet a munkaszolgálaton?

E.M.: Persze, természetes. Katonai, magyar katonák, sőt, németek is voltak, mert ez az út ... érdekelte voltak a németek ennek az utnak a befejezésére. Ők ott voltak vissza.

M.E.: Ez már '44-ben volt.

E.M.: Hogy?

M.E.: Ez már '44-ben volt.

E.M.: Ez már '44-ben volt, igen. Na, és akkor kitavaszkodott, elvittek bennünket ugyancsak útépitészetre egy új helységbe, amit Ozerzanyinak neveznek, ez Kolomia városától körülbelül ... 50-60 kilométerre lehetett. Ott dolgoztunk. Megbocsájt egy percre?

.....
E.M.: ugyancsak útépitésre....

M.E.: Ez keletebbre vagy nyugatabbra

E.M.: Hogy?

M.E.: Ez keletebbre volt, Oroszország fele?

E.M.: Igen, keletebbre, jobban mondva dél-keletre volt. És ottan különböző csoportokban dolgoztunk. És egy szép nap óriási volt az orosz nyomás, körülfogtak egy nagy területet, az oroszok, egy ilyen offenzív alkalmával, és ebben a körben benne volt a mi századunk is.

M.E.: Ez mikor volt?

E.M.: 1944 júniusában, körülbelül. Kolomia környékén, azt a részt foglalták el. Tehát, ennél fogva a századunk egy-egy része különböző helyre került, mert akkor egy csoport ide vezényelte a körülfogott katonákat, köztük a zsidókat is..... Én is elkerültem ottan egy helyre, de sikerült visszajutni a faluba ahhoz a búvóhelyhez ..., ahhoz a helyhez, ahol mi el voltunk valahogy szállásolva. Egy olyan csúrfélében. És oda visszakerültem. És vártam. Onnan reggelként kimentem az erdőig. Az erdőig lehetett egy olyan másfél kilométer, nem több. És csak este jöttem vissza. Hogy ne maradjak az erdőben éjszakára. Elmesélek.... Az egyik reggel, amikor kimentem, akkor egy ilyen krumpliültetvényen kellett keresztülmenjek. Akkor már a németek kivonultak, akiket elfogtak, elfogtak, akiket nem, azok elmentek, az oroszok viszont még nem jöttek be ebbe a részbe. Tehát még egy olyan És én, amint megyek, a krumpliültetvény nagyon szép sorba volt – maga tudja, hogy néz ki a krumpliültetvény?

M.E.: Igen.

E.M.: Tudja?

M.E.: Igen.

E.M.: Tehát bokrok voltak. Egyszerre csak hallok távolból tak-tak-tak-tak-ta-ta-ta. Egy gépeggyberből lőttek rám, mert azt hitték, hogy nem tudom mi vagyok, és esküszöm magának, hogy a talpamtól tíz centire hogy mondják eztet?.....

M.E.: verődtek be a golyók

E.M.: ...verődtek be a golyók. Ha az egy centivel magasabbra tartja a gépfegyverét, akkor engem az keresztüllő, mert számítva a távolságot..., érti?.....

M.E.:Igen.

E.M.:neki nem kellett volna csak egy ...

M.E.: ... egy picit feljebb tartani ...

E.M.: ...egy picit feljebb ..., és akkor ... Hasravágódtam, és így kúsztam egész a

M.E.: ... az erdőig...

E.M.: ... az erdőig. Este visszajöttem, másnap reggel jönnek az oroszok.

M.E.: És akkor ez ki volt, aki lőtt?

E.M.: Hogy?

M.E.: Nem az oro ...nem oroszok voltak, akik lőttek?

E.M.: De, biztos oroszok voltak. Biytos. Benézték a terepet, és ezt is. És másnap jövök ... Hajnalban már jönnek az oroszok. Én azt hittem, hogy ezzel meg vagyok menekülve. De nem

úgy volt ám! Én nem tudtam oroszul, ők nem tudtak oroszul, mind kirgizek voltak, meg ... ilyen.... tudom is én uzbegek voltak. Tehát ez egy olyan csoport volt, aki ebbe ... erre a vonalra volt. Egy őrmesterük volt, aki tudott oroszul. Nem tudtam a rangot, de utólag megtanultam, tudtam én később. Az kiveszi a pisztolyt, de szerencsémre a háziasszony látta, és az kiszaladt, és mondta az oroszoknak, hogy én mi vagyok, és Na, menjek vissza, és álljak a házba! De nem állhattam ott se mert jöttek Ez még megengedte, de ha jön egy másik, először főbelő, és aztán kérdi meg, ki voltam.

M.E.: És egyedül volt csak akkor?

E.M.: Egyedül voltam. Akkkor másnap, amikor kimentem az erdőbe, szép lassacskán – nem tudtam pontosan hol vagyok –, egyszerre csak látok két magyar katonát egy orosz katonával, beszélnek ruszinul. És én odaszólok: „Magyarok!” Akkor kijövök. Az orosz katona, egy öreg orosz katona volt, és a ruszinok felismerték, hogy én rongyos munkaszolgálatos vagyok, magyarázták: „Na, gyere velem!” És akkor ő ... engem is bevitt a lágerbe, és benyomtak egy helyre, ahol egyedül voltam zsidó. Volt vagy húsz ezer ember. Nem láttam egyetlen munkaszolgálatost se.

M.E.: Magyar katonák voltak?

E.M.: Magyarok, románok, németek, minden féle fajta, olaszok is voltak, minden féle fajta volt. És ez egy ideiglenes láger volt. Aztán később jöttek még, minden éjjel jöttek, éjjel-nappal jöttek, munkaszolgálatosok is. És egy alkalommal – nem felejttem el soha – mikor kerestem ezeket a civileket, hogy lássam... Eső volt, és látok egy civilt körülbelül 200 méterre tőlem. Közvetlen a drótkerítés mellett. Esett az eső, és ő ott áll az esőben. Hát, odamentem, hogy lássam, kicsoda. Mikor odaközeledek hozzá, hát egy városombeli Waldmann Bumi nevezetű, aki olyan állapotban volt, hogyha egyedül marad tovább..., szóvalszóval megbolondult volna. Idősebb volt nálamnál, demoralizált volt teljesen. Én állítom, hogy megmentettem az életét. Éspedig, nekem volt egy néhány cigarettám. És ezzel a cigarettával az ujonan érkezett katonák, akiknek volt helyük, mert ott volt egy iskola, meg ..., volt helyük, azoktól nem vették el csak a fegyvert, és a... és a ... hoyg mondják

M.E.: ... a szíjat?

E.M.: Igen. ... Ennek van egy elnevezése tehát azt vették el, megmaradtam mindennel. Ezeknek meg főlöleges volt a a sátorlap, és én vettem három cigarettáért, vagy ötért, két sátorlapot, csináltam egy ... egy sátrat, ott az udvaron, egy sarokba, máshol nem volt hely. Vagy három cigarettáért adták a pokrócokat, odatettem a sárra, megfogtam ezt a barátomat, benyomtam oda. Hét napig voltunk ott, hét napig aludt. Hét napig aludt. Csak annyit ébresztettem fel – mert az oroszok adtak két levest és valamicske kenyeret –, megittam vele az ő levesét, lefeküdt, és tovább aludt. Hét nap után már magáhozért

II/A kazetta

M.E.: ... és 21 napig meddig mentek?

E.M.: Azonnal elmo... megmondom. Huszonegy napig mentünk onnan gyalog, keresztülmentünk Kolomia városon, és eljutottunk valahol Kálus.. féle nem tudom helyiségbe. A szerencsénk nekünk az volt, nekünk speciell, hogy az egyik sátorlapot magunkkal vettük, és az alatt meleg volt éjjel, és tudtunk aludni. De akkor már egy csomó munkaszolgálatos volt. Olyan munkaszolgálatos volt, akit már '42-ben, '41-ben hoztak ki, rongyosak, mikor meglátták az orosz tisztek, mondták, hogy „na, ti azonnal hazamentek. Fel lesztek szabadítva.” Úgy is néztünk ki, hát a a ... az arckifejezésünk is visszatükrözte a mi állapotainkat. Huszonegy nap után beraktak vagonokba, hat napig még mentünk, és azután elkerültünk Záporozse városba. Hallott erről, Záporozse? Igen. A Don folyó mentén van, nagy gyárváros. És ottan dolgoztunk együtt a német

hadifoglyokkal, a magyar hadifoglyokkal, a románokkal, tehát nem tettek semmi különbséget. Azt, hogy amikor el... látták, hogy kik vagyunk, és hogy vagyunk, ígérték, hogy el..., hogy felszabadítanak és hogy hazamentek, erről megfedekeztek teljesen. Akkor 1944-től '46-ig Záporozseban dolgoztunk, építkezésnél. Az én építőmesterem volt egy Polifka nevezetű kolozsvári mester. Polifka.

M.E.: Ő is fogoly....

E.M.: Hogy?

M.E.: Ő is fogoly volt.

E.M.: fogoly volt, de ő é..... mester volt.

M.E.: Akkor valamikor jú... augusztus körül kerülhettek oda, nem ?

E.M.: Körülbelül akkor, igen, július végén, augusztusba, minden este nyárnak idején. És ott dolgoztunk két évet. Mindig azt mondták nekünk, hogy „szkoro damoj”. Az azt jelenti, hogy rövidesen hazamennek.

M.E.: És mit építettek?

E.M.: Hát, ott volt egy ..., elsősorban egy nagy repülőgépgyár, amit leromboltak az oroszok, ami előtt kivonultak, és aztat kellett újjáépíteni. Először is ...

M.E.: ...a németek, nem?

E.M.: Hogy?

M.E.: Nem a németek rombolták le?

E.M.: Nem, nem, nem. Az oroszok. Az elvonulásuk alkalmával, hogy ne maradjon német kézen, felrobbantották. Hát ezt csinálták mindenütt. A hidakat, ezeket, ezeket... Természetes. Na, és két év után már reméltük, mert mondták, hogy hö-hö-hö... Bevagóztak, és ahelyett. Hogy nyugat felé menjünk, felkerültünk észak-keletre Moszkván keresztül Kalinin környékére, és ott elvittek egy helységbe, amit úgy hívnak, hogy Nobisztroj – tehát új építkezés. Ottan erdőirtás és ... és építkezésben dolgoztunk. Közben volt egy sztrájk a részünkről, annak a kimenetele az volt, amit gondoltam – nem lehet Oroszországgal játszani, ottan kétszáz zsidó. Úgy szétdobáltak egyikről szóval....

M.E.: Csak zsidók vitték tovább?

E.M.: Nem. Mindenkit. De mi azt mondtunk, hogy igazságtalanuk járnak el velünk, imorális igazságtalanság ..., szóval föl lehet sorolni egy csomó ilyesmit, ami megengedhetetlen. Hát én együtt voltam azokkal, akik engem gyötörtek, akik tönkretették az életemnek a ... a hét évet, a fiatal hét éveimet. És orosz tart engem ugyanolyan körülmények között, mint ahogy tartja azokat, akik ellenük harcoltak. És akik gyilkoltak, és stb. stb. Mert a német SS is ott volt, a német Wehrmacht is ott volt, ott voltak a tiszték is, a német tiszték.

M.E.: Úgy hányan lehettek körülbelül?

E.M.: Zsidók?

M.E.: Összesen.

E.M.: az egyik lágerben, Záporozseban, voltunk közel tízezren. Az 1-es lágerben. Akkor itt, ahol voltunk, itt az új helységben, itten Kalinin körül, itt lehattunk körülbelül 1500-2000 ember, melyek közül 300 és valamennyi zsidó. És a végén 1948 júliusában tényleg összeszedtek, azokat is, akiket jobbra-balra szétdobáltak, összeszedtek, és úgy augusztus vége felé itthon voltunk. Tehát négy évet nyomtunk le mint...

M.E.: Akkor ott is körül....

E.M.: Kérem?

M.E.: Két év körül lehetett ebben a más....

E.M.: Igen, két évig, igen, igen. Összesen négy évet és vagy egy hónapot vagy másfél hónapot voltam én. Én személyesen összesen hét évet, hét évet, hét ... munkaszolgálatos voltam három évig, és négy évet és valamennyit az oroszoknál. Tehát ez tulajdonképpen.... Akkor hazakerültem

Dézsre, illetőleg Kolozsvárt ismerkedtem meg egy barátommal. Találkoztam egy barátommal, akik már rég azt mondták, hogy Hallelujá, hát aki nem jött haza '45,'46, '47, '48, az már biztosan nem jön. Amikor megláttak, orosz mandirba

M.E.: Az ilyen pufajkaszerűség?

E.M.: nem, hanem volt egy ilyen ..., mindenki kapott egy ilyen kabátfélét, egy ilyen köpenyfélét, orosz katonaköpenyt. Nem újat, persze.

M.E.: Kolozsvárra érkezett meg?

E.M.: Én hazajöttem Iklódra, mert ott tudtam, hogy van egy hugom. De nem találtam, akkor eljöttem Kolozsvárra, és ottan volt egy nagynéném, aki megmenekült. De annak a férje Ukrajnában volt, és amikor hazajött a legmagasabb fokú ... inválidus volt, tudniillik a zsidókat egy időben küldték az aknamezőkre is. Tud róla, hallott róla?

M.E.: Igen, igen, őket küldték előre, hogy

E.M.: Igen, igen....

M.E.: ...hogya ha robban valami, akkor...

E.M.: Igen, igen. Igen. És ő is egy ilyen csoportban volt, de nem volt a közepén, mert aki a közepén volt, abból cafatok maradtak. Ő oldalt volt, és csak a fél része ..., tehát megbénult, kapott egy némaságot, hallása is, és sánta lett, bottal járt, aztán meghalt.

M.E.: De visszakerült ő is?

E.M.: Visszakerült. A véletlen folytán. Van egy imakönyvem, amit visszahozott magával.

M.E.: Azt vitte magával a ...

E.M.: Igen. Amit a felesége adott neki. (közben előkeresi az imakönyvet, megmutatja) És ezt a felesége írta neki, aki természetesen már nem létezik.

M.E.: (olvassa a feleség írását az imakönyv első lapjáról) „Ha Istenhez fohászok, jusson az eszedbe. Van egy asszony, akinek mindég te vagy az eszében. Emlékeim, sok szeretettel, Jolán. '43. július 19.” Akkor amikor vitték, amikor behívták, akkor adta neki.

E.M.: Majdnem 50 éves volt, negyven és valami éves volt, amikor elvitték.

M.E.: Azért nagy csoda, hogy még visszahozta magával.

E.M.: Igen. Igen. Drága gyermekem, mit mondjak én még magának?

M.E.: Hogy hívták ezt a nagybátyját?

E.M.: Rosenfeld.

M.E.: Az édesanyja részéről volt rokona, vagy..?

E.M.: A felesége az édesanyámnak volt a húga, itt van, ni, ezen a képen van. (Közben a falon levő képet mutatja.) Itt van, ni, ez volt.

M.E.: És ez az édesanyja?

E.M.: Az anyám ez. És azok, ők a lányaim, mind a kettő angoltanár, ez Izraelben van, az Amerikában. Az Amerikában nem angoltanár, hanem átvedlett egyébre. Itt van a férjével, aki mérnök, építészmérnök. Na, most mutassak képeket magának? Nem érde.....

M.E.: Abból a társaságból, akik a ... fogságba ...

E.M.: Igen, akik voltunk fogságban. Ő máshol volt fogságban, őt egy másik csoport vitte el, de együtt jöttünk haza.

M.E.: Hogy hívták? Steiner?

E.M.: Hogy?

M.E.: Steiner, vagy hogy hívták? Steiner?

E.M.: Steiner László, Váradon. Egy másik Vásárhelyt van, Zaubernak hívják, és ő a Vásárhely-i zsidó hitközségnek az elnöke. Elfelejtettem valamit mondani. 1942-ben mi Szamosújvárt egy elég, egy elég ... jó lakásban laktunk, és udvarunk is volt, és amikor bejöttek a

katonák, akkor az udvarba behozták a felszereléseiket, és hozzánk bejött vagy hat motorbiciklis ... izével ... ilyen atással.

M.E.: Akkor nagy udvaruk lehetett.

E.M.: Hogy?

M.E.: Nagy udvaruk lehetett.

E.M.: igen, volt udvar, és volt egy olyan Ez volt a lakásunkban az egyik kályha (közben mutatja a képet) És akkor eljött az egyik tiszt, és azt mondta, hogy meglássa, hogy hogy és mint vannak a katonák elhelyezve. Szegény apám kijön a lakásból, látja a tiszt urat, szóváltás, és apám meginvitálja, jöjjön be a házba. Mert így gondolta normálisnak. Ez bejön, nézi, „Phí, de jó lakás, milyen jó volna ez tisztikonyhának!” Apám nem szólt egy szót se. Három napra rá kaptunk egy ... egy felhívást, hogy két napon belül hagyják el a lakást. Erre apám elment a ... annak idején polgármesterhez, „Uram, itt vagyok, ez meg stb., stb., én is voltam az osztrák-magyar hadseregben, voltam hadifogoly is, stb., stb.” „Igen, na akkor nem három nap, ...nem két nap, hanem három nap.” És akkor kaptak egy egy szoba-konyha és egy kicsi előszoba-félét.

M.E.: És mekkora volt a házuk?

E.M.: Három szoba, konyha, fürdőszoba.

M.E.: De úgy látom, hogy ilyen nagy szobák voltak....

E.M.: Nagy szobák voltak, igen. Tehát ilyesmi is volt.

M.E.: És mi lett aztán a házzal? Visszakapták?

E.M.: Nem. Soha. Mert nem jött vissza senki illetőleg az öcsém visszajött, de ő kiment Svédországba, ahol él mai napig is, és én meg csak '48 végén jöttem. Mikor odamentem, akkor a lakás el volt adva, habár hogy azt apám vette, de volt egy nagy hiba, éspedig: apám egy barátjától vette, egy Király nevezetű örménytől.

M.E.: És nem írtak szerződést?

E.M.: Hogy? Minden ki volt fizetve, nem igyekeztek, akkor a szó több volt mint a szerződés. S aztán mikor egy idő után nem csináltak kebelezéseket zsidónak, nem csináltak a románok se annak idején, a végén, és a magyarok se.

M.E.: Ez mit jelent ez a kebelezés?

E.M.: Hát akkor, amikor ő az unokám, amikor 13 éves lett....

M.E.: ... a bar mitzván ...

E.M.: ...a bar mitzván ... Ez a két lányom, amikor még az iskolába jártak..... Keresek itt valamit, de nem tudom, hogy hol találom meg.Itt vagyok én hathónapos koromban anyámmal.

M.E.: Elég modern gyerekkocsija volt...

E.M.: Annak idején még jól álltak. Itt van az egyik nagynéném. Látja ezt a jelvényt ottan? Aviva Barisszia cionista szervezetnek volt a jelvénye.

M.E.:Ő is tag volt?

E.M.: Hogy?

M.E.: Tagja volt annak a szervezetnek?

E.M.: Tagja, igen. Mind .. Azt akartam mutatni, mert az én nagyapám nagy cionista Ez az anyám lánykorában. Ez a testvérei, ezek itten....

M.E.: Hogy hívták az édesanyját?

E.M.: Rózsának. Eisikovits Rózsi, született Weiss.

M.E.: Weiss?

E.M.: Igen, Weiss. A nagyapámat Weissnak hívták.

M.E.: És Resi volt ez a testvére?

E.M.: Kérem?

M.E.: Resinek hívták ezt a testvérét?

E.M.: Resinek. Honnan tudja?

M.E.: Itt írja a hátán.

E.M.: Mit ír?

M.E.: Emlékül Resitől, 1925.

E.M.: Na, igen.

M.E.: Szamosújvár.

E.M.: Ez volt a nagyapám. Egy nagyon gazdag ember volt, de egy nagyon jó gazda ember volt.

M.E.: Ez a Weiss nagyapja.

E.M.: Hogy?

M.E.: A Weiss nagyapja?

E.M.: A Weiss nagyapám.

M.E.: Hogy hívták őt? Weiss?

E.M.: Dávid.

M.E.: Dávid?

E.M.: Igen. Mindent akar tudni?

M.E.: Hát, minél többet, annál jobb.

E.M.: Igen, úgy van. Én ezt a humort ... a humort ..., van nekem is humorérzésem.

M.E.: Tetszett őt ismerni?

E.M.: Hát hogy ne ismertem volna! Hát hogy ne ismertem volna! Én voltam a legnagyobb unokája. Még néha kocsival kivitt engem is a földre, hogy lássak, hogy tanuljak.

M.E.: Földműveskedett miután a ...

E.M.: Hogy?

M.E.:miután az állatoka marhazülete tönkrement, utána földműveskedett?

E.M.: Nem, nem. Azután már kisebb kereskedéssel foglalkoztak, bőrökkel, meg nem tudom, mikkkel. A szerencséje az volt, hogy közismert becsületes ember volt, és ezért kaptak előlegbe pénzt a ... a ... előző Senker vállalatától, akinek ők szállították a marhákat, s még egy ideig dolgoztak tehát nekik.

M.E.: És milyen ember volt a nagyapja?

E.M.: Hát, a nagyapám? Egy magas, cingár, okos, Talmud-szertő. Tehát ő szombaton délutén behúzódott az ő szobájába, az irodájába – volt egy ilyen irodaféléje is –, és böngészte a könyveit.Itt van a két gemeni (World Trade Center), én voltam az egyikén.

M.E.: Akkor még állt.

E.M.: Akkor még állt, igen. Igen biza. Mondja lelkem, magának a Hogy?

M.E.: És ortodox volt vagy neológ?

E.M.: Ortodox.

M.E.: Ortodox volt az egész család?

E.M.: A város, Szamosújvár nem egy olyan nagy város, hogy neológok is legyenek. És azon kívül az ortodoxia nem szakállt viselő, meg nem ..., hanem bizonyos törvényeket betartottak, jobban mondva kósert ettek általában, legalábbis otthon, a házban nem volt más. Akkor ...

M.E.: És a nagymamája főzött, vagy volt szakácsné?

E.M.: Hát, főzött a nagyanyám is, főztek, volt mindig valaki, aki segített. Nagy volt a család!

M.E.: Ők nem Iklódon laktak?

E.M.: Nem, ők Szamosújvárt laktak. Az én apám Szamosújvárra nősült.

M.E.: És nekik milyen házuk volt?

E.M.: Nagyapáméknak? Egy elég nagy házuk volt, hét vagy nyolc szobájuk volt. Hát annyi lány, annyi fiú, s A lakás egy olyan U alakú lakás volt, középen volt a kapu, bejárattal. Az egyik része, ami L alakú volt, ott lakott a nagyapám a családjával, és a másik rész, mindig amikor

férjhez ment egy-egy lány, akkor ott kapott lakást, a másik részében. Theát ilyen U alakú volt a lakás, a kapu itt volt, tehát ennek a része így ni volt, itt volt a kapu, és itt volt a másik része.

M.E.: És összesen az egészben volt 7 vagy 8 szoba?

E.M.: Nem.

M.E.: Vagy csak ebben, ahol a

E.M.: Igen, igen....

M.E.: És akkor a lányai is ott lakotak ugyanabban az udvarban?

E.M.: Igen, addig amíg a következő lány ment férjhez. Úgyhogy ne első perctől kezdjen ottan tudom is én főzicskéltni meg mosogatni meg ez meg az, hanem fokozatosan.

M.E.: ki volt a legidősebb gyerekük?

E.M.: nekik? Adolf bácsi. Az, aki ott jobb oldalt ül, tehát ahogy így nézzük, jobb oldalt ül. Azután következett az anyám, azután Lóra, szóval ... , és azután Resi. Ez például apámnak egy húga volt. Nem is tudom, mikor. De ez már a második felesége, tehát csak az apa részről volt húga. Mert az apám ő

M.E.: Az édesapjának összesen hány testvére volt?

E.M.: Négy vagy öt.

M.E.: Anyáról is, meg apáról is.

E.M.: Apáról nem tudom, mennyi, a második anyáról, de a kapcsolat olyan szoros volt, hogy nem volt soha semmi ilyenszerű megkülönböztetés. Soha-soha nem volt.

M.E.: És az édesapja testvéreit hogy hívták?

E.M.: Apám bátyja Izidor bácsi, az egyiket Mendelnek hívták, Eisikovits Mendi, és az egyiket Mauriciu Eisikovits, és a lányokat Zseni, Ida, Frida, Böske, Hani, tehát két anyáról voltak.

M.E.: És ő melyik? (a képen)

E.M.: Ez Bertuska. Igen, nem tudom, vannak nekem valami képeim, nem tudom, hol vannak. Amely a cionista mozgalomnak a ... a ... csak itt kell legyen valahol, biztos. De hol keressem én ezt most meg? Érdekelne?

M.E.: Igen. Igen érdekes lenne.

E.M.: Igen? Hát akkor maga arra késztet engem, hogy megkeressem. És ebből küldtem Ez a húgom, aki Auschwitzban volt. ... Azt akartam még megjegyezni, hogy voltak emberek, akik nagyon szépen viselkedtek annak idején, amikor a zsidóknak restrikcioik voltak. Hoztak még valami ételfélét, túrót, tojást, satöbbi.

M.E.: Ez mikor?

E.M.: Akkor, amikor a gettózás volt.

M.E.: Ezt a testvérei mesélték? Vagy honan hallotta?

E.M.: Igen, igen. A húgom, aki ott volt például. Egy Roman Ioan nevezetű Mintiu Gherlii, hallott erről? Nem. Szamosújvártól nem messze van egy falu. ...az eljött a vagonig, és azt mondta apámnak: „Dezső, hadd itt a lányodat nálam, én garantálom, hogy mire visszajöttök minden rendben lesz.” Hát, szegény apám annak idején nem tudta, nem tudta elképzelni, hogy ilyesmi létezik, s azt mondta, „Köszönöm neked, de együtt akarunk maradni. Ha már akárhol vagyunk.” Nem tételezték fel, hogy ilyesmi is létezik a XX-ik században, nem tételezték fel.

M.E.: És ottmaradhatott volna?

E.M.: Hát, ... nem az a lényeg, hogy maradhatott volna, hogy voltak ilyen emberek is, akik kitették magukat annak a veszélynek, mert ha észrevette volna a csendőr, hogy ő ott forog, akkor az biztos megfogta volna, és felnyomta volna a vagonba.

.....
Nem találom. Pedig itt van, de tudja az ... Nyugodtan át kell nézzem. Ni, itt van, ni, képzelje el, hogy ez volt a személyazonossági igazolvány annak idején.

M.E.: Ilyen nagy kép?

E.M.: Egy ekkora kép. És ebből nagyítottam én meg a másikat.
M.E.: És ennek a Reviczky-nek a fiát honnan tetszett megismerni?
E.M.: Onnan ismertem meg, hogy Reviczky-nek a fia írt egy könyvet. És neki kellett Bányáról adatok, ez az, fénykép, és eljött hozzám egy barátommal, aki valamikor ... az előbb láttam a képét ... Olvassa csak ezt el! Mit ír?
M.E.: Egy s betű meg egy v betű ... certific, că
E.M.: Szabad? Se certifică de noi ...
M.E.: ...ja, de noi, identitatea..
E.M.: ...identitatea persoanei, Gherla, 1924. Șeful poliției, aláírás. Weiss Dávid. Itt van a stampilla is.
M.E.: És ennyi volt az egész?
E.M.: Ez volt akkor, nem ...
M.E.: '24-ben, február ... pont a születésnapomon.
E.M.: Na, látja! Maga '24-es?
M.E.: Nem, nem, nem. Csak február 25-én születtem.
E.M.: Haj, az Isten áldása! Hát február 24, ugyi?
M.E.: Február 25.
E.M.: 25. Szép szám. Már úgy értettem, 24 a nap számja.
M.E.: 25 a napszám.
E.M.: 25 a napszám, na, akkor jó. És mikor született, '40?
M.E.: '78, 1978.
E.M.: Mennyi? '78.
M.E.: Nem vagyok még azért olyan idős! Ha '24-ben születtem volna, már 80 éves lennék.
E.M.: Úgy van. De jobb így!
M.E.: És a feleségét Weiss Dávidnak hogy hívták?
E.M.: Aranka.
M.E.: Aranka. És a leánykori nevét nem tetszik tudni?
E.M.: Swartz.
M.E.: Ő hova valósi volt? Ugyancsak szamosújvári?
E.M.: Nem, ő azt hiszem, hogy bethleni volt.
M.E.: De a nagyapja ott született Szamosújváron.
E.M.: Nem tudom. Nem tudom. Nem tudom. Nem, Nem tudom.
M.E.: De a nagymamájára is emlékszik?
E.M.: Kire?
M.E.: A nagymamájára.
E.M.: Hát hogyan.
M.E.: Ők mikor haltak meg?
E.M.: Hát, a nagyapám az meghalt deportálás előtt valamivel, és a nagyanyám Auschwitzban halt meg. Igen.
M.E.: Ő milyen asszony volt?
E.M.: Hogy?
M.E.: Ő milyen asszony volt? Mire tetszik emlékezni vele kapcsolatosan?
E.M.: Egy nem túl magas asszony,, hát nem túl elhízottnak, mert elég fürge volt, de nem volt ilyen vékonydongájú.
M.E.: És hogy öltözködött?
E.M.: Az öltözködése mindig attól függött ... az alkalomtól függött. Szerény és tiszta otthon, és amikor egy alkalom volt, mikor, modjuk a nyakláncát is egy ilyen órával – az is divat volt, a másik nagynyámnak is volt ...

M.E.: A nyakláncon volt az óra?

E.M.: Igen. És egy ilyen kis zseb volt ... egy kis aranyóra volt ... tehát ez volt annak idején.

M.E.: Nem csak a férfiaknak volt ilyen zseborájuk?

E.M.: Nem. Nem, volt a nőknek is. A férfiaknak általában volt egy ilyen. Nagypámnak volt két órája. De két ekkora órája ..., egy hagymánál nagyobb volt. Egyik vasból volt, ugyanaz a márka, a másik meg aranyból volt. Ugyanaz a márka. Tehát ünnepnapon, amikor ment templomba, vagy nem tudom, micsoda, akkor az aranyórát tette fel. Hétköznap a vasórát. Az egy negyedkilós volt. Fehér ziferblatt tudja mi az a ziferblatt? Blat az lap, és zifer számlap.

M.E.: Az aranyóra az kisebb volt. Az nem volt olyan nehéz.

E.M.: igen, persze.

M.E.: És megtartották az ünnepeket?

E.M.: Hogy?

M.E.: Az ünnepeket megtartották?

E.M.: Okvetlenül. A szombatot is tartották, és az ünnepeket. Húsvétkor pászkát ettek ... A sátoros ünnepről hallott?

M.E.: Igen. A szukkott.

E.M.: A szukkott. Igen. Tehát azt is csinálták, és ki volt bélelve ... fehér vászonnal, rendszeresen lepedőkkel, fejl meg ... ilyen ... nád fedél volt, amire ki volt akasztva különböző dísz tárgyak, főleg papírból kivágott dolgok meg bronzozott dió meg alma, amiben szegfűszeg is volt, hogy illatos legyen igen

M.E.: És ott az udvaron állították fel ...?

E.M.: Igen, az udvaron. Pontosan ottan, ahol a lakás volt, az ilyen L alakú lakás, tehát azon a részen, ahol az L volt, ott volt ilyen kőlapokból kirakott rész. Thát ott volt fölállítva. Na, még mit akar tudni?

M.E.: És oda összegyűlt olyankor a család?

E.M.: Hát, igen. Általában oda. Tradíció volt, péntek este, vagy ünnepnapokon. Ne vegy ezt dicsekvésnek, mert csak nem azt akarom mondani, hanem azt akarom mondani, hogy hogy nézett ki egy zsidó család, akik haj, mit mondjak magának ... hogy milyen korrekt, milyen becsületesség, milyen respektus volt az emberek iránt ... milyen kötelességtudás, korrektség. Ez volt a nagypám, de az apám devizája azt má jobban tudom. Például, mi, a gyerekek jártunk iskolába. Nem volt szabad nekünk vajás kenyeret vinni az iskolába. Vagy tésztát, szó se lehetett róla! Ha anyum csinált valami tésztát azt otthon kellett megenni. Az iskolába legfeljebb egy kis ... zsíros kenyeret, vagy valamivel megkenve, és retket rárakni, és ezt vigye.

M.E.: Miért?

E.M.: Miért? Addig, amíg vannak gyerekek, akiknek ilyesmi sincsen ... ilyesmijük sincsen ...

M.E.: Ja, és avajaskenyér az ... nagy számnak számított ..

E.M.: Hogy? Hát, szóval, az már ... szóval ... hogy ne

M.E.: ... ne érezzék a különbséget

E.M.: ... ne ... Úgy van, ne érezzék. És hogy milyen akciók voltak segíteni a szegényeket! Ilyesmi nioncsen ma. Na, most is van, a Joint, nem tudom micsoda, de egy humbuk szerintem.

M.E.: Az micsoda?

E.M.: Hogy? Hát vannak zsidó akciók, ahol a szegény zsidókat, akiknek kicsi a jövedelmük, nincsen nyugdíjuk, vagy nagyon kevés, azokat ... van egy amerikai szervezet, amit Joint-nak neveznek, és ez az amerikai szervezet küld különböző anyagokat, pénzt, élelmiszert, ruházatot, hogy ezeknek kiösszák. Na, de hát mi történik? Én nem akarok senkit se kompromittálni, de a rossz szájak szerint vannak, akik a tejfölét leszedik ezeknek a dolgoknak. Tehát ilyen is van. Úgyhogy voltak a zsidók között is .. A zsidók is emberek, vannak ottan becsületesek, vannak kevésbé becsületesek. Mai napig. Izraelben is vannak. A világon mindenütt. Tehát nem minden

magyar becsületes, és nem minden magyar becstelen. Nem minden zsidó becsületes, nem minden zsidó becstelen. És ez ..ez ..ez egy általános jelenség, és általános ...

M.E.: Milyen zsidó szervezetek voltak Szamosújváron?

E.M.: Hallott róluk maga valamit?

M.E.: Nem, azért szeretnék tudni róluk.

E.M.: Hogy?

M.E.: azért szeretnék tudni róluk.

E.M.: hát, Aviva Barisszia, ez volt ...

M.E.: ... ez volt a cionista ...

E.M.: Igen, cionista szervezet, hát erről beszélünk, nem? De azon kívül voltak más szervezetek is. Például, Hábonim, ez egy baloldali, illetőleg nem is, szociáldemokrata. Ennek én is tagja voltam. Mint gyerek. ... így nézett ki a régi Jeruzsálem. ...

M.E.: És ez a szervezet mit vallott?

E.M.: az azt vallotta, hogy meg kell teremteni a zsidó államot, és a rendszer az egy szociáldemokrata rendszer kell legyen.

M.E.: És mi volt a különbség ez között és a másik cionista szervezetek között?

E.M.: Az felnőtteknek volt a szervezete, az elsők között, ez már az ifjúságot, kezdve a gyerekektől ... tehát a ... úgy mondjam ... a zsidó öntudatot ...

M.E.: És kik voltak a cionista vezetők ott Szamosújváron?

E.M.: Hajaj, nem tudom. Nem tudom. Volt egy Finkel nevezetű, Frenkel Feri ...

M.E.: És mikor kezdtek szerveződni ők?

E.M.: Hát, én gyerek voltam, amikor ők már szervez ... éppen erről akartam mutatni fényképet ... vannak olyan fényképeim, amik beszélnek nem találom

M.E.: Zsinagóga egy volt?

E.M.: Kettő volt. Igen. Volt a nagy zsinagóga, és volt egy kisebb, amit Talmud Tórának neveztek, ott volt az iskola is különben.

M.E.: De mind a kettő ortodox volt. És volt külön rabbija mind a két zsinagógának?

E.M.: Nem, egy főrabbi volt, de azon kívül volt még egy másik rabbi ...

II/B kazetta

M.E.: És a főrabbit hogy hívták?

E.M.: A főrabbit? Nem jut eszembe.

M.E.: És a másik rabbi Lengyelországból a pogromok miatt menekült?

E.M.: Igen, az egész más megjelenése volt, az egész más ... Azt úgy is hívták „a kolómiai rabbi”. Kolómiai rabbi. Annak megvolt az ő udvara.

M.E.: Hívei?

E.M.: A hívei, igen, az már egy olyan hasszidabb ... hogy úgy mondjam ... Hasszid alatt tudja mit értek?

M.E.: Igen.

E.M.: Igen. Szigorú vallás betartása volt.

M.E.: Ő idősebb volt vagy ..?

E.M.: Idősebb ember volt, igen. És támogatva volt mindenkitől, mert az egy idős ember volt.

M.E.: Ő volt ott, a Talmud Tóra templomban?

E.M.: Nem.

M.E.: Vagy neki külön imaháza volt?

E.m.: Neki külön imaháza volt, a lakása külön volt, úgyhogy ...

M.E.: És a megjelenése is hasszid volt,

E.M.: Igen, sőt, az ő öltözéke is más volt.

M.E.: hogy öltözött?

E.M.: Ez egy zsidó egyszerű ... (megj.: ez egy naptárkivágás volt)

M.E.: ... héder?....

E.M.: ...tanítónak a

M.E.: Milyen volt az öltözete?

E.M.: Kérem?

M.E.: Milyen volt az ő öltözete?

E.M.: Az öltözete? Elsősorban egy hosszú kaftán, de nem volt fekete, hanem rózsás volt. Igen, olyan ...

M.E.: Színes?

E.M.: Igen, mondjuk egy halvány kék, és azokon ... ezek voltak különben a lengyelországi rabbiknak a ... öltözékük.

M.E.: És szakállas, pájeszos volt?

E.M.: Persze, persze.

M.E.: És a kalapja? Az ilyen széles karimájú, vagy ...

E.M. Drága lelkem, én akkorában nem láttam kalapban, nem is tudom, de azt tudom biztos, hogy létezett ez a ... úgynevezett ... kicsi sapka, amit minden vallásos ember visel, és azon kívül ...Nézze csak! Ez két báb. Van Izráelben egy nő, aki ezeket ...

M.E.: Ilyeneket készít?

E.M.: Igen, zsidó témával foglalkozik, és ez a klezmer tudja mit jelent az a szó, hogy klezmer?

M.E.: Azt tudom, hogy klezmer zene van.

E.M.: Klezmer zene, úgy van. Zsidó

M.E.zsidó zene minden féle beütésekkel, ilyen helyi ...

E.M.: Úgy van, úgy van. Zsidó, kicsi nyomorult gettókba beszorított emberek látja aztat? Egy 4000 heyes színház. Nem hinné az ember, így van.

M.E.: Hát tényleg nem!

E.M.: Hogy? Ugyi? Na, én ott voltam, és ...

M.E.: Ez melyik városban volt? .. Albany...

E.M.: Igen. ...Jaj, de szeretném megtalálni azt

M.E.: Ja, és milyen sapkája volt még ezen kívül?

E.M.: Azon kívül, a zsidó hasszidoknak

M.E.: ...olyan szőrmés?.....

E.M. Prémes, igen, igen. Nem tudom, görény, vagy mi az istenáldása ..

M.E.: ... nyest...

E.M.: ..Nyest, nyest...

M.E.: Nyestet tettek ők. Az mekkora volt? Rájött egészen a... homlokára ...?

E.M.: Nem, nem , eddig jött, normálisan, és aztán körös-körül volt ez a prém-féle.

M.E.: de annak nemvolt karimája?

E.M.: Hogy?

M.E.: de annak nemvolt karimája?

E.M.: Hogyhogy karimája? Nem volt karimája.

M.E.: Nem kalapszerű, hanem csak egy sapka.

E.M.: Nem, nem, ilyen.sapka, körös-körül itten ... lágyabb anyagból volt....körös-körül ez a mese. Mondja, maga nem éhes?

M.E.: Nem , köszönöm. Ettem.

E.M.: Mennyi az idő?

M.E.: Nem tudom, nincsen órám. Ebédidő van?

E.M.: Hogy?

M.E.: Ebédidő van?

E.M.: Nem, nem, kérdem magától, hogy nem-e éhes. Nem minthogyha nekem valami nagyon nagy kajám volna mostan, mert holnap jön az asszonyom, ha jön. Ez is egy kép, egy festménynek a ami egy ilyen ...

M.E.:igen, a hannukai gyertyagyújtás ...

E.M.: hannukai gyertyagyújtás, igen, egy zsidó házban. Ezek mind ilyen

M.E.: Ez egy naptárból volt kivágva ...

E.M.: tessék?

M.E.: Naptár volt.

E.M.: igen, de ez valamikor egy festményről van.

M.E.: És ez a rabbi hozott magával híveket is, vagy a hívei is szamosújváriak voltak?

E.M.: Hát, pontosan nem tudnám megmondani, minden esetre megvoltak az ő hívei, és azok lehet, hogy részben onnan kerültek el. Mert tudja, hogy volt? Annyi pogrom volt, ... Van nekem egy nagyon érdekes könyvem, amelyet egy pesti katolikus prelátus írta, é stöbbek között azt mondja, hogy léteznek ezek a régi népek, mint ahogy a ... a hindusok, vagy indiaiak, a kínaiak és a zsidók. Addig amíg az indiaiak elérték az egy milliót ..., párdon, egy milliárdot, és a kínaiak meghaladták, addig a zsidók összesen 15 millióan vannak. A magyarázata: a pogromok, az írtások, a kötelezett áttérések, stb, stb. És, és ... szemrehányást tesz, úgy, ahogy mondom, a katolikus világnak, akik sose nem interveniáltak, se akkor amikor a különböző pogromok voltak, akkor se, amikor a inkvizíció volt, sőt, most a második világháború ideje alatt sem tették meg azt, amit kellett volna megtegyenek, és még odáig jutottak, hogy ők mentették meg a náci háborús bűnösöket, és segítették őket, hogy megszabaduljanak, hogy megszökjenek, hogy elmenjenek, és tovább éljenek, főleg Dél-Amerikában. Itt van nálam a könyv. Nagyon érdekes adatokat szolgál ez.

M.E.: Úgy tudom, hogy Reviczkyt kimenekítették Izraelbe, nem?

E.M.: Nem. Nem. Nem. Reviczkyt, miután a zsidók visszajöttek, keresték. És megtudták, hogy Pesten van, egy ilyen széntelegen, ott dolgozik, mert mint volt régi tiszt, nem ismerték el a rangját, nem ismerték el a ... jogait. És ezek, amikor megtudták, mindjárt elmentek a Magyar Kommunista Párthoz, nem tudom, ki volt ottan, Amerikában én fabrikáltam, és raktam oda a izéket ...

M.E.: Et a lányának a kertjében?

E.M.: Igen. Ez is egy példány az én műveimből.

M.E.: Ez is virágtartó?

E.M.: Igen. Bementem az erdőbe, és vágtam ilyen ágakat, és azt a fát is ott és úgy használtamki, hogy ilyen különböző magasságban legyenek, és akkor elmentünk egy ... egy kertészetbe, és ott vettem valami ... Itt van egy barátom, aki háború előtt együtt voltunk ... és találkoztam velük a véletlen folytán Szovátán. Most szegény búskomor lett, és írok neki most, hogy egy kis lelket öntsek belé. Elkésériti az izraeli helyzetet, és megmondtam neki, hogy nem csak a te problémád, több mint öt millió zsidónak

M.E.: És ő is kint lakik?

E.M.: Hogy?

M.E.: Kint lakik Izraelben?

E.M.: Izraelben van, igen. Egy nagyon szép helyen, Herclián, úgy hívják a várost.

M.E.: És akkor elmentek a kommunistákhoz ...

E.M.: Hogy?

M.E.: Fejezzük be ezt a Reviczky...

E.M.: És akkor elmentek oda, és megmagyarázták, hogy uraim, itten egy igazságtalanság történik, mert ez az ember egész másképpen viselkedett. És akkor visszaadták neki a rangját, visszakerült, sőt, még kapott egy ... addig alezredes volt, megkapta az ezredesi rangot, visszakapta a lakását, Izraelbe megin ... először elhozták ide Bányára, Váradra, Kolozsvárra, mind meg volt ünnepeve, és úgy vigyáztak rá, hogy amire visszamegy innen ott ne legyen szegény ember. Izraelből viszont az úgynevezett ... igazak nagy kertjében egy szép fát ültettek, mint ahogy úgy van ... én láttam ottan ...És azon kívül Izraelből kapott állandóan fix fizetést minden hónapban ...

M.E.: Az államtól?

E.M.: Az izraeli államtól, persze. Nemcsak ő, rengetegen kaptak itten. Még mai napig is kapnak sokan. És aztán a fia ..

M.E.: Olyanok, akik segítették a ..

E.M.: ..akik segítették a zsidókat, és akikről bizonyítani lehetett eztet. És akkor a fia később Magyarországon a Magyar – Zsidó Egyesületnek az elnöke, és, és itt is volt ...

M.E.: ...pedig ő nem volt zsidó.

E.M.: Ki? Persze, hogy nem volt zsidó, hát Reviczky volt zsidó.

M.E.: És hogy választották meg őt elnöknek?

E.M.: Hát itt is van, Romániában is van egy Organizația Româno-Izraeliană, ennek egy időben az elnöke volt a jelenlegi kultúrminiszternek, ...Răzvan Teodorescu volt az elnöke.... Ezt nézze meg!..... látja, milyen szellemes? Nem?..... Nem találom, sajnálom.

M.E.: Hogy hívták őt? Reviczky ...mi volt a másik neve?

E.M.: Nem tudom. Tudom, hogy Reviczkynek hívták, mindenki Reviczky név alatt ismeri. Mi a maga neve?

M.E.: ...Major Emőke.

E.M.: Hogy?

M.E.: Major Emőke.

E.M.: Major Emőke. Kolozsvárt lakik?

M.E.: Igen. De zilahi születésű vagyok.

E.M.: ...zilahi születésű

.....
E.M.:de nem volt a végén kellően értékelve. Úgyhogy nem is szívesen beszélek róla.

M.E.: Mit dolgozott? Hol?

E.M.: Először a néptanácsnál dolgoztam ...

M.E.: Itt Nagybányán?

E.M.: Nem Iași-ban. Igen, én oda nősültem. És ... ottan városgazdálkodással foglalkoztam ... De azelőtt ki akartak nevezni engem, ki is neveztek, a kereskedelmi osztálynak az igazgatójává. Nem akartam elfogadni.

M.E.: Ez a néptanácsnál volt?

E.M.: Igen. Nem akartam elfogadni, mert ... én tudtam, hogy mi a kereskedelem, megtanultam én eztet Vásárhelyt annak idején. Itt meg egész más alapokra volt helyezve. Tehát itt a kereskedelem egy olyan ... fejére állított piramis volt. Addig amíg mindég a piac diktálja az ipart, a múlt rendszerben az ipar diktálta a piacot. Tehát ők csináltak nem tudom, ... bizonyos árucikkeket, amit nem kerestek. Vagy annyit csináltak, és olyan egyszerűen, és olyan primitív módon, hogy nem kellett senkinek. Na most, nagy volt az elégedetlenség. Akik a kereskedelemben dolgoztak, azok le voltak értékelve, azok mind szpekulánt volt, holott volt És én nem akartam ilyen körülmények között igazgató lenni. Esküszöm a boldogságomra, mindameddig igazat mondok, hogy akkor nem mondtam meg az elnöknek, hanem azt mondtam: „Elnör úr, ... Tovarăș președinte, e o problemă prea grea pentru mine, eu n-am să pot

face față. Și nu vreau să mă compromit, și nici pe dumneavoastră să vă supăr cu ...” „Ce vorbești, măi, dar nu te cunoaștem noi, dar ...”

M.E.: Ez a pártnak volt az elnöke? Vagy?

E.M.: Nem pártnak, a pártnak nem volt elnöke, csak titkára lehetett. Ez a néptanács elnöke, egy Nistor nevezetű volt. Úgy is hívták, Nistor Constantin. És addig addig ... „...mai dați-mi voie, să mă gândesc...”, de én határozott voltam, de nem lehetett azt mondani „Nu mă duc.” Tehát meg kellett ezt olyan formában magyaráznom, hogy nem vagyok én képes az ilyesmire. De én tudtam a zsidó családoknak a sztrukturáját. A kereskedelemben voltak még zsidók. Általában a zsidó családoknál az volt, hogy a férfi kereste a szájba valót, és az asszony otthon volt és vigyázott a gyerekekre, nevelte őket stb. A múlt rendszerben nem létezett ilyesmi. Ott mindenki kellett dolgozzon, hogy megéljen valamennyire. De hát a zsidó asszonyok nem tudtak hozzájárulni a léthez. Ez azt is sürgette, hogy ők minél hamarább elmenjenek innen. Azért is iratkoztak fel, hogy elmenjenek Izraelbe.és akkor én nem tudtam volna ilyen körülmények között semmi újat felmutatni. És akkor az eredmény mi lett volna? „Păi, am schimbat, am adus un director nou, un om destoinic, un om ...” nem tudom micsoda... És a megelégedések továbbra is megmaradtak volna. Akkor más kenyeret akartam magamnak. És ezt csináltam is. És akkor...

M.E.: ... de akkor még mindig a ...

E.M.: Nem, akkor egy más vállalatnak voltam a ... gazda. ... városgazdálkodási vállalatnak voltam a vezetője. De ottan volt egy néhány ...egy néhány zsidó alkalmazott. Mérnökök ...,.... építésmérnökök, ..., könyvelők, satöbbi, satöbbi, akik fel voltak iratva hogy elmenjenek Izraelbe. Ezeket normális körülmények között ki kellett volna vegyem a funkciójukból.

M.E.:Ez olyan '50-es években volt?

E.M.: ..Úgy, 50-60, a '60-as években, '60 és valamennyi. Én meg nem vettem ki őket. Nem akartam tudomást venni róla. Nem ott tették le a papírokat. Jöttek hozzám, és mondták diszkrétén: „Tovarășul director, am depus actele petru plecare, fiindă familia ...” „Măi, ai spus asta cuiva?” „Nu.” „Păi, atunci vezi de treabă.” És akkor, egy idő után, megtudták, és akkor jöttem én át ide, Erdélybe. Mert barátaim azt mondták, hogy ...

M.E.: ... jobb lesz elmenni ...

E.M.: ...hogy jobb lesz elmenni. Volt egy Fisher Laci nevezetű volt osztálytársam, akit Florian-nak hívtak Kolozsvárt, és ő volt a szekuritáténak a ... a ... gazdasági vezetője. És vele is találkoztam, és mondtam neki: „Nézd meg, hogy jártam.” Azt mondja: „Menj el onnan, te! Sose lehet tudni, melyik tekergőnek mi jut eszébe. És te még a kanálisnál veszed észre magad, mint cionista vezető.” Eleget tálaltam magának?

M.E.: És hányban költözött át?

E.M.: Ide? '70-ben.... '71-ben. Ez után a ... kaptam én ott egy beosztást, aztán ami nekem nem smakkolt, de el akartam onnan jönni, mert nyugodtabb akartam lenni. Itten azt kérdezték, hogy miért jövök ide. Mondom, én erdélyi vagyok, és vissza akarok jönni Erdélybe. És aztán itt dolgoztam, és meg voltam becsülve. Mindjárt kaptam lakást, mindjárt kaptam egy megfelelő fizetést.

M.E.: És itt mit dolgozott?

E.M.: Itt egy építkezési vállalatot vezettem. Kooperáción keresztül.

M.E.: És egész meddig?

E.M.: '75-ig, amikor nyugdíjba mentem.

M.E.: A feleségével hol ismerkedett meg?

E.M.: A feleségemmel Iași-ban ismerkedtem meg. Egy családnak az egyetlen lánya, nagyon jól nézett ki. Eléggé nyomorult helyzetben voltak ők annak idején, amikor én megismertem őket, mert az apjának valamikor földjük volt, és egy házuk volt Iași-ban, nacionalizálták tehát. Beiratkozott az orvosira, de hamar kitétték, mint ... mint ... origine socială necorespunzătoare. Și

cam așa ceva. Itt volt az előbb a fényképe. Tegnap is fölhívott telefonon. A viszony köztünk jó.

M.E.: El vannak válva, vagy ...?

E.M.: Igen.

M.E.: Ő is zsidó származású?

E.M.: Igen. Baj?

M.E.: Nem.

E.M.: Már azt hittem, hogy baj.

M.E.: Hogy hívják?

E.M.: Bianca. Bianca. Annak idején az volt a probléma, hogy ... én másképp akartam a ... a gyerekeket, ő meg akarta okvetlenül menjünk ki Izraelbe. Én akkor nem láttam helyesnek az időpontot s ..., főleg az időpontot. Mert addig, amíg a gyerekek tanulnak, egyik a kilencedik, nem..., a kilencedik osztályban volt, a másik meg egyetemen volt másod éves, és mind a kettő nagyon jól tanult. Most vegyem őket ki, és vigyem őket nem tudom, hová? Ki biztosítja nekem azt, hogy én fogom tudni taníttatni? Mert Itráelben pénzbe kerül a tanítás. És én meg nem vagyok egy olyan típus Na, itt van, ni, a vömmel. Az egyik vömmel.

M.E.: És a felesége végül kiment Izraelbe?

E.M.: Hogy?

M.E.: A felesége végül kiköltözött?

E.M.: Kiment, mert kiment ..., az egész családja kiment. És azt hitte, hogy én utána fogok szaladni. Megmondtam, nem mehetek, most nem olyan „Da, o să veniți și voi. Eu musai să mă duc. Mama e foarte bolnavă, Iunica e foarte bolnav, cineva trebuie să meargă cu ei” Mondom: „Dar ai o familie, draga mea. Ai o familie aici, copii.” „Păi, copiii sînt sănătoși, și...” Szóval ...

M.E.: És hányban ment ő el? Úgy '60 körül?

E.M.: Hogy? '60 és valamennyi, nem tudnám megmondani pontosan. Mindegy. Ügyes asszony volt, így, ami a szakmáját illeti.

M.E.: Mit dolgozott?

E.M.: Könyvelő volt. Az egészségügyben dolgozott, de ..

M.E.: Nem sikerült elvégezze az orvost?

E.M.: Nem, nem, nem. Nem, aztán volt nekem egy ismerősöm, akit én segitettem valamikor nagyon, és az igazgatója lett egy Școala de suro-muți din Baia Mare ... din Iași. És elmentem hozzá, és azt mondtam neki: „Dragă domnule Barbu, mert úgy hívták, uite, vreau ca să-mi încadrez soția în câmpul muncii. Poți să mă ajuți” „Domnu' Eisikovits, dumneavoastră, sigur că da. Vă rog, trimiteti-o aici, și ...” A végén főkönyvelő lett ottan. ... Ezek sincsenek!

M.E.: Ezek kik voltak?

E.M.,: Valami távoli, nagyon távoli rokonaim.

M.E.: És akkor így itt maradt a két lányával?

E.M.: Igen. De az egyik már menyasszony volt itten, az apatársam ő orvos volt Iași-ban.

M.E.: Ott Iași-ban járta az egyetemet?

E.M.: Hogy?

M.E.: Iași-ban végezte az egyetemet?

E.M.: Ki?

M.E.: A lánya.

E.M.: Az én lány... mind a két lányom, Iași-ban végezték, persze. Mind a két lányom Iași-ban végezte. És mind a két lányom „cu brio”. Most volt itten a lányom, a kisebbik, mert.. szóval a nyáron. Nem tudom, hányadik, asszem 20 éves találkozón.... És ő volt megkérve arra, hogy üdvözlje a jelenlevőket, a tanárokat is, fel is készült má Izráelből egy logossal.

M.E.: És a lányai mikor mentek ki?

E.M.: A kisebbik közel a '70-es évekhez, Izráelbe, '70 és valamennyiben. Igen, '70 és öt, négy. És a nagyobbik lányom Amerikába azelőtt egy évvel.

M.E., Neki hogy sikerült Amerikába menni?

E.M.: Hogy sikerült?

M.E.: Voltak ismerősei ott?

E.M.: Hát, úgy volt, hogy kaptak egy jegyet Jugoszláviába, bocsánat ...nem, ... igen, Jugoszláviába voltak ilyen ...

M.E.: Nyaralni,

E.NM.: Nyaralni, ilyesmi, igen. És onnan átsétáltak Olaszba, volt ilyen egy napos, két napos kirándulás. És elmentek oda, és elfelejtettek visszajönni.

M.,E.: Férjével együtt?

E.M.: A férjével együtt. Persze. És így. Ottmaradtak, dolgoztak, és ... a vöm egy garázsban dolgozott, a lányom meg egy vendéglőben edényt mosott. De viszont, arra való tekintettel, hogy ottan senki se tudott angolul, s mikor jöttek ilyen angol vendégek, akkor ...

M.E.: ..tudta fogadni őket.

E.M.: Igen aztán látta a főnök, hogy ... hogy, és egy alkalommal, amikor egy ilyen vendégcsapat volt, beszélgetett az egyik hölgygel, és kérdezte, hogy ki vagy, mi vagy, mit keresek itten, és ő elmesélte. Aszonta, „halgass ide, ha elérkezel New Yorkba, keress fel engem”, és odaadta a ... megadta a névjegykártyáját. És az tényleg, mikor odakerült, felkereste, és mindjárt alkalmazták is a Tiffany – hallott erről? -.na, a Tiffany üzletbe, ahol nagy ékszerüzlet.... (közben csreg a telefon)

III/A kazetta

Eisikovits Mihály, Nagybánya, 2004. októbere

Interjúzó: Major Emőke

K: Kezdjük a ... a ... apai nagyapjával, Eisikovits Jakabbal. Nem tudja, hogy ő hol született?

V: Eisikovits Jakab?

K: Igen.

V: Az az apámnak az apja.

K: Igen. Az apai nagyapja.

V: Ja, az én ...

K: Igen, az Ön nagyapja.

V: Igen. Hát Iklódon.

K: Iklódon? Körülbelül hányban?

V: Lehettem olyan öt éves mikor meghalt.

K: Akkor '25-ben halt meg ...

V: Hogy?

K: '25-ben halt meg.

V: Igen, körülbelül '25-ben halt meg, és lehetett közel 60 éves.

K: 1865, 1860-as évek.

V: Körülbelül. Nem. 60, igen. 40 és hússzal, körülbelül.

K: Iklódon kívül ő még élt valahol?

V: Nem hiszem.

K: És Iklódon is halt meg.

V: Iklódon halt meg, igen.

K: Mi volt neki az iskolai végzettsége?

V: A nagyapámnak az iskolai végzettsége? Azt hiszem, hogy ... zsidóban tanult.

K: Zsidó iskolában?

V: Azt hittem ... azt hiszem. Nem zsidó iskolában, ott nem volt, csak zsidó iskola volt, de a talmud téren... Talmud, tudja mi az a talmud?

K: Igen.

V: E téren biztosan tanult, és hogy akkor, hát akkor osztrák-magyar világ volt, ... azt nem tudom, de azt tudom, hogy annak az apja Iklódon jegyző volt. Az izraeli nagybátyám mesélte, hogy még mai napig is vannak Izrael ... Iklódon akták, amelyeket saját kezűleg írt. Mert akkor nem volt írógép. És aki írni tudott, lehetet jegyző. És akkor minden bekezdésnél olyan kicifrázott betűket írtak.

K: Igen, az első betűt.

V: Az első betű olyan nem t'om milyen ...

K: És megtalálta ő ott?

V: Volt ilyen akta, földtula ... vásárlás vagy csere vagy mit tudom én, ez volt a jegyzőnek ...

K: ... a feladata ...

V: ... a feladata. És a csendőrséget is ..., illetőleg a ... nem a csendőrséget ispánnak a ...
Hogy mondták a primárnak?

K: áááá... na

V: Polgármester.

K: Polgármester.

V: A polgármester. A polgármesterrel összedolgozott. tehát ez volt a jegyzőnek a ... hivatása. És ezt, tehát az írásbeli dolgokat ...

K: ... végezte

V: Voltak valami regiszterek, voltak valami nem t'om én mik, helyenként létezik is valamicske. Hát, Iklódon nem tudom, hogy van-e. Ottan gazdát cserélt, amikor a magyarok jöttek, illetőleg az Osztrák-Magyar Monárhia után átvették csak a magyarok, akkor átvették a románok, akkor a románok után megint visszavették a magyarok

K:megint a magyarok ...

V: ... akkor a magyarok elvitték az arhívumokat.

K: És ez a nagybátyja hol találta meg?

V: Ez a nagybátyám ez Izraelben élt. Iklódról származott, Izraelben élt, és beszélgettünk. Hát ő mondta nekem, hogy hogy kerültek ide, Romániába, illetőleg Osztrák-Magyar Monárhiába.

K: Igen, azt mesélte, a család eredetét.

V: Igen. Egy dolgot el kellett ... nem mondtam, utólagosan jutott eszembe. Amikor ezek hárman átjöttek, úgy tudom ...

K: Ez három testvér volt, vagy három család?

V: Egy család volt, három férfi. Meglett férfi. Ők voltak ...

K: Három fiú.

V: Igen, és családjuk is volt, azt hiszem. Az egyiket Heisikovitsnak hívtak, nem Eisikovitsnak.

K: Hogy?

V: Ez a kérdés. Oroszországban volt egy törvény, hogy akkor, amikor valakinek három fia van, az egyiket oda kell adja a hadsereg részére. És a hadsereg annak idején 14-16 évest jelentett. Tud erről? Hallott erről?

K: Nem, nem hallottam.

V: És akkor ahhoz, hogy megmentse a fiát, megváltoztatta a nevét.

K: és elétett egy H betűt.

V: Elérett egy H betűt. És akkor két Eisikovits volt és egy Heisikovits. Mert Heisikovits nem létezik. Eisik az egy zsidó név. Tehát Heisik nem létezik a zsidóban.

K: És akkor is így írták le a nevüket?

V: Hát, amikor oroszul írták, akkor oroszul írták, de itten az Osztrák-Magyar idejében az ei az aj.

K: Igen.

V: Tehát abból az időből származik az Eisikovits.

K: És ts-sel kell ...

V: ts-sel. Persze, -vits.

K: Mert láttam itt Önnek a nevét, -ci-vel van kiírva.

V: Na jó, hát itten kiírta ...

K: De hivatalosan az övé .. az Öné is ts-sel van.

V: Ts-sel. Persze. És az sz betű, az sz az z volt, Eisikovits. Igen, de jó, dehát itt elírták, és a z-t használták, szóval ... ilyen metamorfózisokon mentek keresztül. Nem csak az én nevem, nagyon sok esetben. Na.

K: És nem tudja, hogy vajon a nagyapja hol tanult talmudot? Hol volt akkor ilyen iskola?

V: Hát gondolom, hogy ... Iklódon ...

K: Iklódon olyan nagy volt a hitközség?

V: Hát volt egy komoly hitközség. Igen. Nagy templom, olyanszerű templom volt, mint Szamosújvárt, olyan nagy. Igen.

K: Úgy hányan lehettek ott?

V: Iklódon?

K: Hány család? Igen.

V: Iklódon biztos volt 40-50 család. Volt közöttük földbirtokos, volt fuvaros, volt cipész, volt ... volt szabó – sok lány szabóságot üzött, mert a falu elég nagy volt, és a környék, és aztán kellett ..., mert akkor nem volt a konfekció, hanem jöttek, elmentek a zsidó szabónőhöz, ottan mértéket ... , és akkor hozott neki, tudom is én, egy tyúkot, vagy hozott húsz tojást, vagy hozott ... Ez volt a ...

K: ... fizetség ...

V: ... megélhetési lehetőség.

K: És akkor annak az Eisikovitsnak, akit Heisikovitsnak hívtak, a leszármazottai is Heisikovitsok lettek?

V: Igen. Igen, igen. Tőlük hallottam most, amikor Izraelben voltam. Mert mondtam, hogy volt egy Eisikovits Károly orvos, ...

K: Igen.

V: ... akinek a fia egyetemi tanár ...

K: Igen.

V: Igen. Namost, ennek az édes unokatestvére Heisikovits.

K: És ez a ... ez az Eisikovits Károly, ez ... Maxnak volt testvére?

V: Igen. Igen.

K: Igen, ez volt az orvos, és mondta, hogy még van egy ... volt egy közgazdász testvérük nekik.

V: Igen, igen. Azt úgy hívták hogy Eisikovits Dezső. Ez apámnak volt a druszája.

K: Igen. Ő is Dezső volt.

V: Igen. Ennek volt egy fia, többek között, a Hari. És a Harinak két gyermeke van, Hari már nem létezik.

K: Igen, akik Kolozsváron élnek.

V: Akik Kolozsváron vannak, igen. Az egyik orvosnő, a másik ...

K: ... a másik gépészmérnök ...

V: Gyuri.

K: Gyuri?

V: Gondolkoztam, igen, hogy hogy hívták, Gyurinak hívták. És a lány ... és a nőt Mártának hívják.

K: Márta. És Harinak a testvérei? Két testvére volt még?

V: Harinak volt még egy lány testvére, de az Auschwitzban maradt. Deportálták ...

K: Akkor ez az Eiskovits Dezső, ő ...

V: Ez Harinak az apja.

K: Igen. Azt mondta róla, hogy ő ... miután visszajött, elvégezte az orvosit, és orvos lett Kolozsváron.

V: Melyik? Hol? Nem.

K: Ja, nem, az Hari volt.

V: Hari volt orvos. Nem is tudom, hogy hogy, és elvette egy román asszonyt ...

K: Igen, igen. És úgy lett a két gyerek.

V: Igen.

.....K:

Harinak az apja.

V: Harinak az apja. És az én apám is. Apámat főbelőtték ottan.

K: Auschwitzban?

V: Igen, mikor egy ilyen táborkiürítés volt, és máshová vitték őket, apám lehetett akkor közel 50 éves, legyengült, és nem bírta pont ... azt az iramot, és elesett. És abban a percben, hogy elesett, az SS tarkón lőtte. És ezt tudom szemtanuktól. Többek között egy iklódi Lép Samutól, a sógoromnak, a volt sógoromnak a bátyjától, aki hazakerült, de betegen, és egy idő után meghalt, és Iklódon van eltemetve. Ő apám mellett volt. Mindig. Mert azelőtt is ...

K: Az édesapját nem vitték munkaszolgálatra?

V: De igen. Vitték egy időben, aztán hazaengedték. Én egy időben apámmal találkoztam, mint munkaszolgálatos itten Bányán egyszer, és egy néhány napig ...

K: Őt mikor vitték el?

V: Kérem?

K: Őt mikor vitték el? Őt is '41-ben?

V: Nem, apámat '42 elején. Egy pillanat, csak egy pillanat. Igen, '42 elején. És ott volt egy jó néhány hónapig, aztán hazaengedték, mint öreget. És miután hazakerült ... elég nyomorban éltek, mert semmilyen lehetőséget nem adtak meg a zsidóknak akkor. A végén kivitték ... kivitték a lakásából, mondtam ezt?

K: Igen. A lakást azután vették el, miután ő visszajött?

V: Pontosan. És azután elvitték az egész családot a Szamosújvár-i gettóba. A Szamosújvári gettó tulajdonképpen a téglagyárban volt, ami a városon kívül van, és benyomták őket oda a téglaszáritók ... Tudja hogy néz ki a téglaszáritó?

K: Nem.

V: Nem. Tehát fa oszlopokon, körülbelül olyan két – két és fél méter távolságon vannak oszlopok. Ezen van egy keresztgerenda, és arra egy tető építve, hogy a kirakott téglákat csak a szél és a meleg érintse, és az eső semmi esetre se. Most ide, ezekbe a helyekbe rakták be a szamosújvári zsidókat.

K: Mikor volt ott a gettósítás?

V: '44-ben. Amikor volt az egész Magyarországon.

K: Áprilisban? Májusban?

V: Március-áprilisban, aztán április végén átvitték őket Kolozsvárra, Kolozsváron mindjárt bevagonírozták, és

K: Kolozsváron vagonírozták akkor őket is.

V: Igen. Igen.

K: És az egész családot Auschwitzba vitték?

V: Igen. Tehát, az öcsém munkaszolgálatos volt Bereczken – Bereczk, Brețcu, Bereczk, tudja hol van ez?

K: Nem.

V: A székelyföldön. Én meg akkor munkaszolgálatos voltam a kőbányában, ez Bükszádon volt, Olt mentén, és a szüleimet kivitték Auschwitzba. Auschwitzban volt egy nagyon érdekes dolog. Egy nagyon érdekes, rendkívülien érdekes dolog. Elmondjam?

K: Igen.

V: Az anyám – nyugodjék – ő a hugommal volt együtt, a hugom lehetett 15 éves, de fejlett volt, úgyhogy azt sugalmazták nekik, hogy mondd, hogy 17 éves vagy. Mert akkor munkára osztanak be. Aki 17 éven alul volt, azt a gyermekcsoportba, vagy kivégezték, vagy nem t'om miket csináltak. Tehát anyámmal maradt a hugom. Egy alkalommal a hugom megbetegedett. És szegény – bocsánatot kérek – szegény megboldogult anyám nagyon el volt keseredve, mert tudta, hogy akik megbetegednek, és fölfedezik, azok biztos halált jelent ... azoknak biztos halált jelent. Megy ez a masina?

K: Igen.

V: Jó. Munka után az anyám kijött a barakból és az egyik szélén megállt, és nagyon sírt. Átjött arra egy német hadifogoly. Bocsánatot, fogoly, mert voltak német foglyok is, például a német komunisták. látja anyámat sírni. És ... Átjárt egyik lágerből a másikba, és látja anyámat sírni. És azt mondja németül: „Warum weinen Sie?” Mért sír? Erre az anyám azt mondta, „nincs okom a sírásra?” A német azt mondja neki: „Hát, ne sírjon, mert azzal nem javít magán, ellenkezőleg, satöbbi, satöbbi.” Szóval próbálta ... és ezzel a német továbbmegy. Ez egy német hadifogoly, bocsánat, fogoly volt, akit politikai nézetei miatt, osztrák lévén, Auschwitzba került. De ezeknek előnyeik voltak. Elsősorban különböző karbantartó csoportba voltak, ő például a villanszerkezetet verifikálhatta. És a ládikójával továbbmegy. Mire visszajött, ugyancsak ott találta az anyámat. És azt mondja ... Megállt, és azt mondja neki, nyugodjék, anyámnak: „Ne sírjon, nincs értelme. Különbö hova valósi maga?” „Hát, azt mondja, én Romániai vagyok.” „Romániai, hova valósi?” Azt mondja az anyám, hogy Szamosújvári. Ere a német azt mondja az anyámnak: „Szamosújvári, nekem ott van egy nagyon jó barátom.” „Ki az?” – kérdi az anyám. „Egy Eisikovits Dezső nevezetű.” Erre anyám fölnéz, azt mondja: „Hát, az az én férjem.” Erre azt mondja az orvos, mert ez egy állatorvos volt, azt mondja: „Mondja, hölgyem, a maga férjének nem volt egy ilyen bőr jáke...” – tudja mi az a ... ilyen mellényféléje, ami elől bőr, az ujjai és a háta kötött ... „...egy olyan téglá színű?” Azt mondja: „De igen.” Azt mondja: „Én vagyok az az állatorvos, aki Eisikovits Dezsőtől vette át a marhákat a Henkel cég részére.” Henkel, volt egy Henkel cég, akiknek annak idején szállították a marhákat. Ő vette át. És kérdi: „És hol a férje?” „Nem tudom, elválasztottak.” Akkor ez elment, és mondta, akkor mondta meg az anyám, hogy „A lányom beteg, és meg van hülve.” Akkor a német elment, ez a ..., és visszajött, hozott valami ászpirint, egy darab szalonát és kenyeret – hát az nagyon nagy ... Ők kaptak különben csomagot hazulról, meg volt engedve nekik, a németeknek. Ezt nekem a hugom mesélte el. És azzal az ászpirinnal, azzal a ...

K: Meggyógyult.

V: Szóval, felerősödött. Megmenekült. Tehát Henkel vagy Shenkel, Henkel, minden esetre ... cég, aki Bécsbe aktivált, és a bécsi cégnek volt ő az állatorvosa, aki átvette a marhákat, egészséges ... szempontból

K: Ellenőrizte, biztos.

V: ... ellenőrizte. És tényleg, megboldogult apámnak ... volt ... négy zsebe volt, itt volt kettő, és itt volt két zsebe. Ez ilyen szarvasbőrből volt, szarvasbőr volt az eleje, gombokkal, és az ujjja ilyenszerű mint ez, csak világosabb.

K: Kötött. És vastag?

V: Hogy?

K: Vastag?

V: Nem volt túl vastag, de nagyon finom volt.

K: És úgy hordta, mint egy szvettert vagy mint egy kabátot?

V: Mint egy szvettert. Igen, mint egy szvettert. Erre én is emlékszem.

K: Akkor biztos sokat hordhatta, ha ez az ember is

V: Hogy?

K: Biztos sokat hordhatta, ha ez az ember is úgy emlékezett rá, hogy

V: Hát, akkor ez még friss volt, de hát ő ezzel bizonyította, hogy igenis ismerte, és mikor azt mondta, hogy van Szamosújvárt egy Eisikovits Dezső nevezetű barátom, akkor anyám szegány képzelem, hogy még ... még ... még a lélegzete is elállt egy pillanatra.

K: Az édesapja is ment a marhaszállítmánnyal, vagy?

V: Nem, nem, nem. Nem, nem. Azokat fölküldték, akkor mindig volt egy ember, aki a határig ment, mert volt köteg széna, helyenként még vizet is adtak a marháknak, minden vagonnál volt egy-egy ilyen kíséző ember, igen. Mintha most látnám az egyiket! Nekem van fényképem is.

K: Aztán a fényképeket még megnézhetjük akkor, hogy válogassak ki egy párat bemásolni?

V: Hát igen.

K: Csak fejezzük ezt be először, jó?

V: Hát fejezzük be!

K: Aztán megnézzük.

V: Jó. Tehát igen, hol szakadt meg a ...

K: tehát Eisikovits Jakabnak a foglalkozása a szeszfőzés volt, nem?

V: Hogy?

K: Ő szeszfőző volt?

V: Igen, ő a gyárban is dolgozott, a szeszfőzéshez is értett. Akkor volt egy nagybátyám, aki kimondottan ő volt a szeszfőző. Egy Rosenfeld nevezetű, aki apámnak az egyik hugát vette el feleségül. Ez a Rosenfeld ez Szászrégenből származott, átjöttek ide, az egyik elvett egy másik nagynénymet az anyám részéről, egy testvért. Egy másik, Károly, aki Kolozsvárt volt alkalmazva, neki ő hajtási engedély is volt, és valamelyik vállalnál dolgozott, akkor bevonult ... behívták munkaszolgálatra, de ő nem vonult be. Elkapták, és Kolozsvárt kivégezték.

K: Ő Rosenfeld Károly?

V: Károly. Igen.

K: Ő testvére volt ennek a ...

V: ... nagybátyámnak, igen, Rosenfeld Mendelnek, a szeszfőzőnek volt öccse. Rosenfeld József volt az, aki visszahozta azt az imakönyvet.

K: És ezek testvérek voltak.

V: ... testvérek voltak.

K: S Rosenfeld Mendelnek a felesége melyik huga volt az édesapjának?

V: Az egyik, Zseni.

K: Zseni?

V: Zseni, igen. Annak megint három gyermeke volt, az egyik, a fiú, Viktor volt, az Reviczky ezredesnek lett a sofőre, hallott Reviczky-ről?

K: Igen.

V: Reviczky ezredesnek volt a sofőre. A lányhuga Edit ... Mucus, Edit, au Auschwitzban maradt, egy másik huga elkerült, Auschwitzból megmenekült és elkerült Stockholmba. De már legyengülten, és Stockholmban meghalt. És én voltam a sírjánál. Tehát egy unokatestvéremnek a sírjánál voltam Stockholmban.

K: Kimondottan azért ment el ... Stockholmba?

V: Nem, nekem öcsém van Stockholmban.

K: Ja, igen.

V: És nála voltam, és akkor ő kivitt a zsidó temetőbe. Nincsenek sírkövek, ott nem divat. Ottan egyszinten a földdel van egy betonlap, és a betonlapra van foglalva egy egész kicsi márványlap

...

K: ... Megemelve egy kicsit?

V: ... egy kicsit megemelve, és ott vannak az adatok. És ott láttam Rosenfeld Zsófit. Nem tudom a születését, de minden esetre, Románia, Iklód, valami ilyesmi. És ott vannak az Auschwitzból elkerültek, mert Auschwitzból sokan kerültek át Svédországba, a hárorú után a svédek átvitték őket, de nagyon sokan olyan állapotba kerültek, hogy ...

K: Nem bírták.

V: ... nem bírták. És meghaltak.

K: És hogy hívták az ő testvérét, amelyik sofőr volt?

V: Kicsoda? Viktornak. Rosenfeld Viktor. Revitzkynek volt a sofőre. Volt egy könyv, amit Revitzky Ádám írt ...

K: ... a fia ...

V: ... az apjáról, igen, és ott említi ... nekem megvolt a könyvem, és elvittem Izraelbe egy barátomnak.

K: Mi címe ennek a könyvnek?

V: Nem tudom, nem jut eszembe. Sok évvel ... Itt volt nálam Ádám, Revitzky Ádám volt itt nálam, itten, kellett neki valami fényképek innen, adatok. Hát, szóval, nem akarok ... Képzeld el, ez a Revitzky, ez embereket mentett meg. A szó szoros értelmében. Tehát illett volna nagyon régen az emlékére vagy egy utcát elnevezni itten, vagy legalábbis egy emléktáblát abba a házba ... arra a házra, ahol ő lakott. Hát nem csinálták, mert az itteni hitközségi elnöknek semmi, semmi köze az egész dologhoz nincsen. Tehát őt nem érdekelte. Most, ezelőtt két héttel vasárnap, képzelje el, hallottam, hogy az egyik katolikus templomba ... megy ez a mese?

K: Igen.

V: AZ egyik katolikus templomnak a falára főlhelyezték Revitzky ... Revitzky ... Revitzky ... nem jut eszembe, most nem ... ezredesnek a ténykedését, tudniillik azt a templomot a zsidó munkaszolgálatosok építették. Szóval, hogy? Revitzky egy nagyon becsületes ember volt, hogy ne küldje Ukrajnába, hogy ne ... szóval ...

K: Kitalált valamit ...

V: Igen, próbált foglalkoztatni, hogyha ... kérdi ... van embered? Nincs. Dolgoznak, itt ott... És ő ... Nekem volt egyszer a kezembe egy fénykép, amikor mutatja, hogy a zsidó munkaszolgálatosok ássák és hordják ki az alapzattól a követ ... tudja mi az az alapzat?

K: Igen.

V: Tudja, igen. Fundáció.

K: És melyik templomot építették ők?

V: Mit?

K: Melyik templomot építették ...?

V: Itt az egyik katolikus templomot, ami a parkban van. Amint bemegyünk a parkba ...

K: Ott a Tisza mellett, vagy melyik park? Mert nem ismerem annyira ...

V: Itt van egy egy park van itten Bányán. Egy nagy, népliget, mondjuk. Egy park, ahova ki szoktak menni emberek sétálni, satöbbi, satöbbi. Namost, a bejáratnál, az egyik bejáratnál van egy szép nagy katolikus templom.

K: És azt?

V: Azt építették, igen, a zsidókkal.

K: És oda tettek emléktáblát.

V: Hogy? És oda tettek eml. .. igen. De mi történik? A nem t'om milyen vezetőség elment a hitközséghez, és meghívta a hitközség elnököt, vagy tudom is én, kit hívott meg. De nekünk nem mondtak semmit, nekünk, a tagoknak. Semmit. Mi, akik a Reviczky ... előtti időszakban éltünk, és Ukrajnában később Reviczkynek a hatása alatt enyhült valamennyire a mi sorsunk. Tehát mi nem tudtunk róla. Utólag tudtam meg, hogy ezt a ... tehát ez bennünket nem informál semmiről se, mi csak ... menjünk oda, hogy legyünk tízen, hogy ...mert van egy bizonyos rituális, hogy ha nincsenek tízen, akkor nem lehet a Tórárt megnyitni. Tud erről?

K: Igen.

V: Na, látja. Tehát ...

K: Tíz férfi kell hozzá, hogy lehessen tartani ...

V: Úgy van. Úgy van. Tehát, neki az a fontos, hogy ... hányan vannak, hányan, legyenek tízen. Tehát nem vagyunk más, mint egy, kettő, három, négy ... most már nem is ... szerintem, hogyha hiányzik valaki, akkor ő kéne tudja, hiányzik a hetes. Vagy hiányzik az ötös. Tehát ... ilyenszerűségeket, hát ez nincs megengedve! Én, ne értsen félre, én nem vagyok antiszemita, Isten őrizzen meg, de nem akceptálok abnormális dolgokat senkitől se. Magamtól se, még amennyire, ha testvérem volna, akkor is azt mondom, hogy hát nem lehet ezeket, nem lehet ezeket ...

K: El kell menjek, nézzem meg azt a táblát.

V: Hogy?

K: Ki kell menjek, nézzem meg azt a táblát.

V: Nézze meg, legyen szíves!

K: Reviczkyről sok jót hallottam.

V: Hát persze.

K: Mindenki úgy emlegeti, hogy ő ...

V: De hát, tudja, hogy volt az ő történelme itten háború után?

K: Igen, hogy bekerült egy téglagyárba, vagy nem tudom, hol dolgo...

V: Nem, nem. Egy szénraktárban.

K: Egy szénraktárban.

V: És miután visszajöttek a zsidók, egyik innen, másik onnan, egyik Oroszból, másik ... kezdték keresni Reviczkyt, és a végén megtalálták Pesten, ott, ahol megtalálták. Fölmentek a Párthoz, és abnormálisnak tartották, ezt az embert, aki így viselkedett, ilyen módon ... hogy úgy m ... ilyen módon ... na, s-a expus, hogy mondják ezt magyarul?

K: Kitétte magát ...

V: Igen, veszélyeztette magát. Nem törődött. És leállított bizonyos ..., addig, úgy mondjam, uralmon levő bitang bánásmódokat. Az ő jövetelével ez megszűnt. Mi Ukrajnában voltunk, és hozzánk jött egy ... négy tiszt ... három tiszt és egy karpaszományos őrmester.

K: Igen, ezt mondta, hogy ...

V: Rác.

K: Igen.

V: Ők is ... a mi helyzetünk is megváltozott.

K: Azután adtak rendesen élelmet, vagy milyen szempontból?

V: Szóval, addig, addig volt két-három nap, amikor nem adtak semmit. Volt, amikor fölvételeztek, és akkor a keretlegény odaadta az egészset cujkáért, meg nem tudom, miért az ukrán lakosságnak, ami nekünk járt volna, mondjuk. Mi, azután ez megszűnt. Az is igaz, hogy volt ugyanakkor megváltozott a századparancsnokunkis, egy Szántó nvezetű.

K: ja, igen, aki pesti volt, és ...

V: ... pesti volt, igen...

K: ... raktárban dolgozott, akinek zsidó volt a főnöke.

V: Igen, úgy van, deszkaraktárban dolgozott egy zsidónál, és őtet is érettségi után odavette, és akkor ottan megtanították őtet köbözni – nem göbözni, köbözbi, tudja, mi az? Nem. Hát, például, egy deszkának vagy faanyagnak az értéke az úgy van megállapítva, hogy milyen széles, milyen vastag és milyen hosszú. Tehát egy köbméter az 1/1/1. Ugyi?

K: Igen.

V: 1/1/1. tehát ennek a köbnek ...

K: ... kellett kiszámolni, hogy az mekkora, hogy hány köbméter egy deszka ...?

V: Igen. Milyen része a köbnek. És ha tudták, hogy egy köbméter, tudom is én, 60 vagy 80 pengő, akkor ez belékerül, tudom is én, 8 pengőbe. Szóval, erre tanították meg. És ...

K: Mondta, hogy ezután megengedte, hogy ellássák magukat.

V: Igen, igen, jobban, könnyebben.

K: De saját maguknak főztek, vagy hogy ...

V: Nem. Nem, nem, nem. Hanem akkor ők kimehettek vételezni, a zsidók, akkor behozták és akkor megfőzték, és ... azt a keveset, amit adtak, de ők ették, ők kapták. Hogyha két napig nem eszel, és kimész a munkára, és este, mikor bejössz, akkor, tudom is én, nem vár semmi, mert nem adták ki ... amiután ez a válto ... nem adták ki a nyersanyagot, mert kellett volna adjanak laskát, vagy kellett volna adjanak lencsét vagy babot vagy nem tudom, micsodát, hogy amikor bejönnek a munkából valamit egyenek ezek az emberek. Nem adták. Nem is foglakoztak. Nem is érdekelte őket. Tehát akkor, amikor már zsidók is kimehettek a vételezéshez, és behozták az anyagot, akkor ki is adták azt a merőkanál levest, vagy azt a fél merőkanál ...

K: Ez a vételezés az volt, amikor a ...

V: Amikor elment hat szekér, elment mondjuk egy bizonyos ponto, ahol ELMO lerakat volt, ellátási nem t'om micsoda, élelmiszerellátási pont. Onnan kapták a katonák, a hadsereg, jobbra-balra. A zsidók is kaptak. Nem olyan mértékbe, mint a katonák, de ... amikor ezt a keveset se adják, és akkor csak abból élnek, ami ... tudom is én, vagy adományból, hat krumplit, és akkor megfőzik és hárman megeszik. Vagy az, amikor bejössz és kapod a ... csajkába megkapod a ... azt a minimális ételt, de megkapod.

K: Maguk közül volt beosztva valaki, aki főzött?

V: Igen, a szakácsok azok zsidók voltak.

K: Na, térjünk vissza Eisikovits nagypapjához. Ő mennyire vallásos ember volt?

V: Zsidó ortodox család volt, úgyhogy respektálták a kóserséget, és bizonyos etikai normákat, amelyek kötelezőek a zsidókra nézve, általában, nagyon szigorúan betartják a hasszidok, azok, akik ... mert a zsidó előírások száma 613, ezeknek a betartása egy fantasztikusan nehéz dolog. Mondják is, hogy „nehéz zsidónak lenni!” De ennek több értelme van, a fő értelme az, hogy nehéz megtartani a zsidó ...

K: ...törvényeket?...

V: ... előírásokat. Akkor vannak az ortodoxok, amelyek megtartják azokat a normákat, amelyek ... mondjuk, hogy elementáris kötelességük: ne egyél hússt tejjel, ne vágd te magad az állatot, hanem van arra hivatott valaki ...

K: ..sakter ...

V: A sakter. Tud erről maga valamit? Hogy mért van sakter, és mért így, mért ...?

K: Hát, gondolom azért, hogy minél ... minél kóserebb legyen az a hús, amit ...

V: De mi az a kóser?

K: Hogy például ne legyenek benne erek, ...

V: Úgy van.

K: ... ne legyen ..., minél kevesebb vér legyen benne, azt ...

V: ...Egyáltalán, igen.

K: ... le kell folytatni ...

V: Úgy van.

K: Aztán ki kell szólni majd, meg ...

V: Úgy van, úgy van. Azt is kell. És még valamit. Akkor, amikor vágják a marhát, az a marha szenvedjen minél kevesebbet. És ennél fogva, a kése a sakternek a marha nagyságának megfelelően kell egy bizonyos hossza legyen. Azon kívül. Például, nem tudom, 22 vagy 24 centi volt, ha egy ... egy majorság, egy tyúknak a vágására. Nagyobb volt egy liba, még nagyobb volt a bornyú, az azt hiszem, 60-70 centi volt. De, azt nem volt szabad nyiszetelni! Egy vágással kellett keresztül vágni.

K: Keresztülvágta az egész torkát?

V: Keresztül, igen, a gég ... a gégáját, és a ... a légcsöveget. És tökéletes kellett legyen, annak nem volt szabad legyen a legkisebb szemcséje se, mert az sért és fájdalmat okoz. És a zsidó etikai ... törvényekben mondja azt, hogy „cár bláhájim”. Ez azt jelenti, hogy

Kazetta III/B

V: ... nem szabad fájdalmat okozni. Nem beszélve emberről.

K: És kellett vigye a kését ellenőrizni a rabbihoz, nem?

V: Mit?

K: A késeket kellett a....

V: Igen, azt időközönként ellenőrizték, de ő maga a kést, a kisebb késeket keresztül húzta a körmén, emlékszem én, mert akkor érezte volna, hogyha van egy legkisebb

K: ... csorbulás?

V: Csorbálás. Nevet ezen?

K: nem, egy kicsit kirázott a hideg, ahogy belegondoltam.

V: Igen, de hallgasson ide. Hallgasson ide. Létezik ez az úgynevezett etica iudaica. Hát minden civilizált népnek van etikai törvénye és érzéke, nem? Namost, a zsidóknak is van. Az etica iudaica-hoz tartozik például ... több minden, ami szpecifikum, többek között ez, hogy nem szabad húst tejes után enni. Vagy fordítva. Csak egy bizonyos idő után. Például, amikor tejes ételt eszel, akkor körülbelül egy óra múlva, nem tudom pontosan, azt hiszem, 50 perc után lehet húst enni. Amikor húst eszel, akkor csak hat óra után ...

K: .. lehet tejet inni?...

V: .. lehet tejet inni. Mert a tejet ha iszod, az 50 perc múlva nincs a gyomrodba. S akkor lehet ... Nem szabad találkozjon a hús a tejjel, mert írva van mondjak még egy héber mondatot?

K: Igen.

V: Igen?

K: Igen.

V: „Lajszö vassel gödi izim báhléb imaj.” Ez azt jelenti, ne főzd meg a gidót az anyja tejében. Honnan indul ki, ember, te meg vagy áldva ésszel, teneked gondolkodnod kell. Hatalmadban van, hogy gidóhúst is egyél, de annak a gidónak is lett volna joga, hogy azt a anyatejét szopja. Nem hogy abba főjjon. Világos?

K: Igen.

V: Na, és hasonló dolgok vannak még. Gyűjtsam meg a villanyt?

K: Még látok...

V: Hogy?

K: Ahogy gondolja, még elég világos van.

V: Hát megalcsult a villany ára!

K: Igen. És a nagypapa miket tartott még?

V: Hát, hát szóval, a zsidó vallást. A ... szombaton ment a templomba, péntek este gyertyát gyújtottak a házában, volt egy bizonyos ... vacsora pénteken este, szombaton azt a zsidó tradicionális ételeket fogyasztották, ami tulajdonképpen ...

K: Csólent?

V: mind ilyen úgy nevezett zsidó tradicionális ételek voltak, tojást hagymával, csólentet, ami nem volt más, mint bab, tehát ugyanazt, amit egész héten ette, ugyanazt másképp kicsit elkészítve. Akkor volt egy darab hús is, tehát ez mind azt jelentette, hogy mind szegények voltak általában a zsidó tömegek, és ez az igazság. És akkor így maradt meg tradicionális zsidó étel. Abból a nyomorult tojás éshagyma, amia legolcsóbb volt, a bab, ami a legolcsóbb volt, abból ettek egész héten, csak hogy szombatra hozzátettek egy kis ...

K: ... Húst ...

V: Hogy?

K: Húst?

V: Egy kis olajat vagy zsíradékot, a csólentbe, tehát abba a babba, ami addig csak babfőzelék volt, ahhoz hozzátettek egy darab marhahúst, vagy tudom is én, vagy három-négy – a család nagyságától függ – majorsághúst. Tehát ezeket ..., nem beszélve arról, hogy pénteken otthon fonták a kalácsot, tehát hogyha egész héten csinálták a kenyeret, és azt ették ...

K: ...pénteken fontak kalácsot?

V: ... pénteken ugyanabból ... fonták, hogy annak a kalácsnak más formája legyen a ... a ... az ünnep alkalmából.

K: De az alapanyaga ugyanaz volt?

V: Ugyancsak liszt volt, ugyancsak liszt volt. Emlékszem, voltak ilyen tepsüfélék is, amit megkentek vagy olajjal vagy kókusszal, akkor lehintették egy kicsit mákkal, hogy ünnepi ... hangulatot keltsenek. Akkor aztán minden péntek este, esetleg, és szombaton az ebédhez is, nem minden család, nem minden, aki tehetett, volt egy-egy pohár bor is, amit megszenteltek. Ima volt szombat este, a szombat befejeztével is, és egymásnak kellemes hetet kívántak. Egy ilyen, hogy úgy mondjam, ceremoniális valami volt, ami a hitből ...

K: Szombaton nem dolgoztak?

V: Szombaton nem dolgoztak. Nem dolgoztak.

K: Milyen gyakran mentek, mint gyerekek, Iklódra?

V: Hát, gyakran mentünk, például amikor vége volt a ... a ... iskolának, mindjárt Iklódra mentünk, mert ott le lehetett venni a cipőt, és lehetett járni mezítláb. És lehetett elmenni egész a Szamos-partig, és lehetett lopni napraforgót, és lehetett lopni kukoricát, és ott süttünk, és úgy jöttünk haza, mint az ördögök, összekelve, jaj.

K: A testvéreivel?

V: Hogy? A testvéremmel, igen, és az unokatestvéreimmel is, és az iklódi unokatest ... és nem csak voltak ottan román fiúk is a szomszédságban, akikkel jóban voltunk. Iklód fel volt osztva két részre. Volt Iklód, és volt Kisiklód.

K: Ezt most Nagyiklód és Kisiklódnak nevezik.

V: Úgy van. Nagyiklódon voltak a románok, Kisiklódon voltak a magyarok. Kisiklód a Szamosnak a ... a a .. jobb oldalán van, így egy lejtőn. Nagyon jó gyümölcsstermő vidék volt.

Nagyiklód lapályon volt. Hosszú, nagy dinnyeültetvények voltak. A legfinomabb dinnyék Iklódon voltak.

K: Az nem rossz dolog egy gyereknek!

V: Hogy?

K: Nem rossz dolog egy gyereknek!

V: Nem, hát voltunk a dinnyésben is. Mert az egyik nagybátyám, ez e Rosenfeld ... Igen, szegény megboldogult apám is nagyon értett a dinnyéhez.

K: És ennek a Rosenfeld nagybátyjának is volt dinnyeültetvénye?

V: Volt, volt, volt, igen, az szerette nagyon a galambokat. A háza előtt egy olyan galambdúcot csinált, mondjuk másfél emeletnek felet meg. Százával voltak a galambjai. És mikor kijött, hogy etesse a galamokat, akkor egy ilyen lavórban vitte ki a ... a .. kukoricát, és akkor rárohantak a galambok. Értett hozzá, mert különítette őket, és ... voltak tojók, és tudta a ... a a ... fajtaikat és satöbbi, satöbbi. Mintha most látnám! Gyerek voltam, öt éves, hét, hat éves.

K: És milyen volt a nagyapja? Szigorú volt a gyerekekkel, vagy nem volt szigorú?

V: Nem hiszem, általában nem hiszem, hogy ... nem, nem volt szigor. Ilyen, ilyen, ezt a ... ezt a ... hogy mondják, megkövetelte, mint ahogy az én apám is tőlünk megkövetelte, hogy rendeselegyünk, hogy reggel, amikor felkelünk derékig meg kell mosni, akkor ... vagy mosdani, akkor ... a cipőnket például mi kellett takarítsuk, a .. nem is akarok erről beszélni se. Nem engedte ... volt egy lány a házban, cselédlány ... lehettem harmadikos gimnazista, talán, talán már nagyobb is voltam, nem tudom megmondani pontosan, és ... dolgozatot ... csináltam valamit otthon, és azt mondtam a lánynak, román lány volt: „Lenuță, adă-mi un pahar cu apă.” És apám a másik, a másik szobába volt, ...

K: Meghallotta?

V: Meghallotta. Fölállt, és azt mondta: „Lenuță, vezi de treabă, vezi de treabă, vezi de treabă. Că dacă domnișorului-i sete, știe unde-i apa, știe unde-i ulcica, n-are decât să bea apă!” És hozzám jött: „Ide figyelj – magyarul –, ne halljam többet, hogy te kiszolgáltatod magadat!” satöbbi, satöbbi. Meg aztán, amikor kimentünk, fel voltunk öltözve, én le kellett kefélnem az öcsémnek a ... a a kabátját, az öcsém az enyémet, és akkor jött, és megnézett: „Hogy néztek ki? Na lássam. És a cipőd? Hát a sarka?” Hallott ilyeneket? Hallott ilyeneket?

K: Ő hogy öltözködött?

V: Apám?

K: Igen.

V: Nagyon ... hogy úgy mondjam, rendezett volt.

K: Pedáns lehetett.

V: Pedáns. Hát nem túlzottan, nem volt egy olyan .. dzsenti-típus. Távolról se, távolról se.

K: de milyen típusú ruhákat hordott?

V: Hát ...

K: Ingeket?

V: Hogy?

K: Inget hordott?

V: Hát persze, nagyon elegáns ingei voltak, sokszor loptam is tőle inget, és mikor meglátta, azt mondja: „Hát hol .. honnan van ez az ing?” Ő tudta, hogy honnan.

K: És hordtak akkor nyakkendőt is?

V: Persze, persze. Persze. Képzelve le, még ... még cipőt is hordtunk!

K: Nem, csak gondoltam, hogy másfajta nyakkendőt ...

V: Nem másfajta. Nem. Ő tanított meg engem nyakkendőt kötni. Lehettem 15 éves, 14 és fél, 15 éves. Szegény megboldogult apámhoz nagyon nagyon sok szép emlék fűz, mert tudott példázni. Például, nekünk iskolába vinni egyebet, mint egy szelet kenyeret, mondjuk vajjal megkenve –

akkor nem volt probléma, nem mint máma, a vaj luxus – egy kis vajjal megkenve, és két darab, két vagy három szelet retek, ezzel mentünk az iskolába. Otthon ha csinált megboldogult anyám tésztát, azt otthon kellett megenni. Nem, hogy megy az iskolába tésztával, ilyen nem létezett! „Addig, amíg vannak gyereket, akikknek még a kenyerük sincsen, addig az én gyermekem ottan előtte tésztát ne egyen!” Érti ezt a mentálitást?

K: Igen.

V: Nem voltunk, hogy úgy mondjam, különösen mikor már tönkrementek, akkor már ... már be kellett osztani a pénzt, de ami a életernormákat, a normális életernormákat minden időben

K: Ez mi volt, például?

V: Hát mi volt? Hát a viselkedésünkbe, a respektusérzetbe, például arra is emlékszem, máma itt van egy kölyök, egy nagy ... egy nagy úrnak itt a fia, egyetemet végzett, most felyezte be, hát engem .. jön hozzám, és keztenyújt. Szegény megboldogult apám arra tanított: „ha egy náladnál idősebb valakivel találkozol, és ... meghajtod a fejedet, és ha ő nyújt neked kezten, akkor nyújtsz te.” Nem hogy te, kölyök, ottan kezten nyújtsz egy idősebb embernek. Nem tudják ezek, nem tudják, nincs honnan. Elég ... egy ilyen elementáris ... példa, de sokat mond, ami a viselkedést, a magatartást ...

K: És kinézetre, hogy nézett ki a nagyapja?

V: Az apám?

K: A nagyapja.

V: A nagyapám, nagyapám ilyen középmagas, bajuszos emberke volt ...

K: Milyen bajusza volt?

V: Kipá... Milyen bajuszos? Az amelyet minden magyar polgár viselt, nem volt ilyen megpedert, nem tudom micsoda, bajusz, hanem ...

K: Egyenes?

V: Nem, még egyenesebb volt. Ilyen.... kicsit ne ... igen. És attól függött, csizmát is viselt, így, ahogy én nagyjából emlékszem, és csizmanadrág, és mikádo-féle – tudja, mi az a mikádo? Az a rövid kabát, téli kabát, aminek oldalzsebei vannak, így, és van két rávarrt zsebe. Annak idején.... És kalapot viselt. Hát, tudja, hány év telt azóta el, amióta én emlékszem? Közel 80. De volt nekem fényképem is még sokáig, az háború előtt volt még, otthon volt fényképem.

K: És ezeket a fényképeket, amik megmaradtak, hol találta meg?

V: Részben Kolozsvárt. Például, látja azt a két képet ottan, az anyám és a megboldogult apám? Az anyám ... megtalálta az öcsém megtalálta a személyazonosságát, és az apámnak volt egy ... egy pasaportja. És akkor kivette és elvitte magával Svédországba, és megcsináltatta ezt a képet, látja,...

K: Igen, kinagyítottatta...

V: ... látja, hogy különbözik a kettő?

K: Igen, a háttére más.

V: A háttére más, az meg félprofil.

K: De szép nő volt az édesanyja.

V: Hogy?

K: Szép nő volt az édesanyja.

V: Igen., Szép asszony volt, igen. Egy nagyon-nagyon jámbor lélek volt, nagyon jó háziasszony volt. Rész vett például a zsidó cionista szervezetbe is, és volt a Vitzó, ez a ... világon közismert zsidó női ...

K: ... egyesület? ...

V:egyesület. tehát a szamosújvári ... Vitzó csoportnak a vezetőségében is benne volt. Azon kívül nálunk volt otthon a kék-fehér persely, amit úgy neveztek, hogy KKL – Kerem Káremet L’Israel.

K: Otthon, a házban?

V: Otthon, a házban. És a szüleim mindig, alkalom adtán tettek oda egy összeget, és akkor jöttek a ... kivették ...

K: Ez mikor volt?

V: Háború előtt. Jóval. A '30-as években, okvetlenül. '20-as, '30-as években, biztos. Mintha most látnám a perselyt. A persely ilyen nagyságú volt, ilyen magas, és körülbelül ilyen széles, és volt egy nyílása, és apró láncok csüngtek, hogy amikor betetted, oda ... ki nem vehetted, csak hogyha ...

K: Kulccsal járt.

V: Hogy?

K: Kulccsal járt.

V: Csak kulccsal. Ebből építették annak idején, még amikor nem létezett a zsidó állam, ... vásároltak födeket és főleg az erdészetet fejlesztették, mert tudták, hogy ez kell legyen az első akció, ami a földeket megjavíthatja, és ami időbe telik.

K: Ültettek fát vagy kitermeltek?

V: Nem, nem volt mit kitermelni, faültetések. Mára olyan erdők vannak, olyan gyönyörű dolgok vannak! De hát nem akarok erről többet beszélni, mert nem akarok elfogult se lenni, mert ugyanakkor, amikor ilyen szép dolgok vannak Izraelben, tudom azt is, hogy vannak bitangok is. Tudom, és meg vagyok róla győződve. Mert a zsidók se mások, mint emberek, köztük is vannak tehetségek, vannak kevésbé tehetségek, vannak okosak, vannak buták, és vannak rablók, akik a fejüket arra használják, hogy csaljanak, hogy me... becsapják az államot

K: Mindenhol vannak.

V: Azért mondom, tehát amikor azt mondja, hogy zsidó, ha nem lát bennük embert, már tévedett. Mert vannak mindenféle fajta emberek a zsidók között is, mint ahogy nem minden román becsületes, nem minden magyar ... gazember, vagy nem minden magyar ... tudom is én, ... antiszemita. Épp a tegnap néztem a magyarokat, és hallottam egy felhívást, kérik mindazokat, akik tudnak olyanokról, akik segítettek annak idején a nehéz időkben a zsidókat, kérik, hogy adják meg a címeiket vagy jöjjenek, és jelentkezzenek. Én láttam a tegnap, látta maga is?

K: Nem, nem láttam.

V: Nem látta. Mert hát hálával tartoznak azoknak, és be is akarják bizonyítani ...

K: ... hogy léteztek ..

V: Kérem?

K: hogy léteztek ilyenek is.

V: Hogy léteztek ilyenek is, és hogy a hálukat ... a hálájukat fejtsék ki el... velük szemben, adjanak nekik hogy állsz, ki vagy, öreg ember vagy? Van miből éljél? Hát vannak emberek, akik kapnak állandóan nyugdíjakat, itt, az országban is. Akik valamikor azt tanúsították, hogy emberként ... viselkedtek az embertelenségben. Hogy hívják magát, a kis ...?

K: Major Emőke.

V: Emőke, aranyom, maga hallott még ilyen dolgokat, amiket most én itten magának ... Lehet, hogy még hallott másoktól is.

K: Lehet hallano, különböző verziókban.

V: Igen?

K: Igen. Mi volt az anyanyelvük? Magyarul beszéltek

V: Otthon magyarul beszélünk, igen.

K: A nagyszülők is?

V: A nagyszülők is. Tudtak jiddisül, és a ... megjegyzem, a nagyapám az anyám részéről amikor valamit úgy akart mondani, hogy jól fejezze ki magát, és nem értsék a gyerekek, akkor a feleségével jiddisül beszélt. Nem hérebül, ...

K: ...jiddisül.

V: ... jiddisül.

K: És tanították a gyerekeket is ji..?

V: Hogy?

K: Tanították a gyerekeket is ...?

V: Taní ... persze, hát én is tanultam, hát én is tanultam a hejderba.

K: És otthon nem?

V: Otthon nem. Soha. Soha, soha. De én meglehetősen jól beszélek zsidó... héberül ... nem héberül, jiddisül.

K: Csak ott tanult a héderbe?

V: Hogy?

K: Csak a héderben tanult jiddisül?

V: Csak ott tanultam. Aztán hallottam Moldovában, amikor voltam. Mutassak magának egy érdekes dolgot! Ha már belemélyedünk különböző dolgokba.

..... keresgél.....

Ez egy CD. De ilyesmit maga nem hallott soha sehol!

K: Mi van rajta?

V: Ez Max Eisikovitsnak a dallamai alapján az öcsém szinagogális darabokat ad elő. Akarja hallani.

K: Ahm.

V: Igen?

K: Igen. Megnézhetem a borítóját?

V: Hogyne! Lássam, csak!

K: Ez mind az öccsének a ... lemezei?

V: Nem mind, csak egy része. Volt egy szemüvegem, itt van. Igen, ez az. Látja ottan, Eugen Eisikovits?

K: Igen.

V: Akkor rendbe van! (közben bekapcsolja a CD lejátszót, először a rádió hallatszik, majd elkezdődik a zene).....

K: És az öccse énekel?

V: Mindjárt. Ez Maxnak a zenéje, ebben benne van a zsidó fájdalom.....

Ez Svédországban van fölvéve, Stockholmban, a stockholmi zsinagógának a

K: a zenekara?

V: Igen, de nekik megvan a fölszerelésük, hát ottan gazdag, nagy hitközség van.

.....

K: Az öccsének a foglalokása is zenész, vagy csak ...

V: Nem, nem. (közben énekel, ő fordít) ... Áldott vagy te, Isten, világ nagy királya mindentudó Isten te vagy

K: Az öccse volt?

V: Hogy?

K: Az öccse volt?

V: AZ öcsém. Elég belőle, ugye? Akarja még hallani?

K: El lehetne hallgatni ...

V: Kérem?

K: El lehetne hallgatni egy napon keresztül.

V: Igen, de én ismerem a szöveget, és tudom, hogy mit mond. Aki nem az az számára idegen. Érthető. Ha én, amikor azt hallom a ...a ... a hindusok, vagy tudom is én, a Sri Lanka-i dolgokat, azok idegenek az én ...

K: Igen, De azért megvan a melódiája, olyan ...

V: Megvan, igen. Ez a Max Zenéje. (közben ő is énekel, dúdol)

K: Ez már vidámabb egy kicsit.

V: Tessék?

K: Ez már vidámabb egy kicsit.

V: Igen. Ez a péntek estéli ... vidám ... a sabbath beállta

K: Ez az, amit énekelnek péntek este?

V: Igen. Mai napig is ez ... ez (énekel).....Ami a legjellegzetesebb, és amit alá kell húzni: ezek az imák több évezredekkel ezelőtt voltak megfogalmazva. Vegye elő Salamonnak a ... Salamon királynak

K: ... a könyvét

V: Hogy?

K: Salamon könyvét.

V: Igen, és nézze meg a verszifikációt, hogy az mennyire rímel, mennyire megvannak a mai ... hát nem éppen a mai legmodernebb, de a ... a költészet törvényeihez szükséges mértékek meg hogy mondják ezt magyarul, nem tudom

K: Mondhatja románul is.

V: Igen. Normele cerute în rimă, în măsură în El fogom mondani hottentottául, mert úgy látszik, hogy ott már jobban tudom! Tehát akkor, amikor mások még a ... erdőben éltek, a fákon, ették egymást, ölték egymást, akkor voltak emberek, akik a pásztorság és a földművelés a maga módján, faekék voltak, valószínű, ugyl ... de voltak Ez már egy szombati ima.De elég belőle, ugyl?

K: Vagy esetleg tegyük egy kicsit hal....

V: Kérem?

K: ... halkabbra.

..... (lehalkítja a zenét)..... Akartam mutatni valamit, mert hát itten (keresgél) Várjunk csak, csináljak egy kis rendet itt. ... Ezeket (főkokat) én csináltam.

K: Igen?

V: Igen. Itt csak négy láb volt, gondolom magamban, kár ne kihasználni, akkor kaszaboltam nem is egy darabból van mind két, ilyen

K: És még díszítést is tett rá!

V: Kérem?

K: Még díszítés is van rajta.

V: Igen, hogy ne legyen egyhangú. Volt valami ... meg sincsen egyszerű lécdarabok Itt van, ni.

K: Ez mikori fénykép?

V: Hát, ez régebbi. Stockholmból kaptam. Itt van, ki, ez a zsidó templom Iklódon, pardon, Szamosújváron.

K: Szamosújváron. De most már nem fehér az épület.

V: Hát most már

K: Most már tönkre van menve.

V: Most már el van hanyagolva, hát nincs egy lélek se! Itt ünnepeltem én a tizenharmadik évemet, ebben a templomban. De a zsidóknál a hi....

K: Van a bar-mitzva.

V: A bar-mitzva, igen.

K: És hogy zajlik le egy ilyen

V: Hogy?

K: Hogy zajlik le egy ilyen ünnepség?

V: Hogy zajlik le? Első sorban ilyenkor fölhívják a fiatal a ... a ... hogy mondják? ámbon szóval, a templomnak van egy bizonyos szerkezete, ugyi

K: ... oltár..

V: ... vannak a padok, ... ki... meginvítják a padosból a .. a .. tömeg elé, és a rabbi bejelenti, hogy máttól kezdve ez és ez és ez a fiatal átlép a felnőttek korába, és akkor mond egy logoszt, ami arra késztet, hogy öntudatra ébresszen, kötelezettség, aki tanult, tanuljon, aki ... satöbbi, satöbbi. Akkor aztán ...

K: És ezt milyen nyelven?

V: Jiddisül, jiddisül. Van olyan, ahol magyarul, magyarul, ugyanúgy, Romániában románul. És akkor, te, fiatalember, neked is fel kell készülnöd. Első sorban meg kell köszönd a szüleidnek azt meg kell köszönd a tanítóidnak, ... szóval, egy ilyenszerű ... hogy úgy mondjam, szózatod van. Akkor fölhívják és előtted felolvassák a heti perikópának egy részét. Tehát a Tóra az fel van osztva 56 részre, tehát minden héten van egy szakasz. Tehát azon a héten van egy bizonyos szakasza. Na most, ennek a szakasznak, ami elég hosszú, meg vagy invitálva, mert a törvény az, hogy a szakasznak az első részét egy kohánita jelenlétében kell fölolvadni, a második részét egy levitán jelenlétében, és a harmad, negyed és ötöd és hatodik részét egy-egy zsidó embernek a jelenlétében. Tehát azt invitálják. Tehát ezen a szombaton te vagy az első zsidó, akinek felolvassák a zsidónak járó, mondjuk úgy, részlegét. Ezt természetes

IV/A kazetta

V: Az egész alá van húzva

K: Igen, zenei aláfestés.

V: Most azt mondta, hogy az Isten áldja meg a népeket: „Besálám” – sálám az azt jelenti, hogy békével. Szóval, azután van egy úgynevezett meginvitálás a meg..., az ottlevőknek egy ... egy terembe, ahol különböző italokat, édességeket a gyerekeknek Szóval, ebben áll a ceremónia. Aztán otthon egy olyan szűkebb körbe, a barátok ...

K: ünneplés.

V: Igen. És attól kezdve te már kapsz egy ...

K: ...imasálat ...

V: imasálat, ez nem mindig van, nagyon sokaknak van.

K: Önnek volt?

V: Én kaptam, igen, egy Schönthal nevezetűtől. És azon kívül van az a tefilim ...

K: Igen, az a dobozka, amit fel...

V: Úgy van, amit a homlokodra és a bal karodra, hogy a szíveddel szembe ... Ez a zsidó eskü. ... tehát, amikor a zsidókat kivégzésre vitték, akkor ezzel az eskűvel ... „Istenem, hiszek benned, te vagy az egyedüli, te vagy a nagy...”

K: Ezt énekelték?

V: Hogy?

K: Ezt énekelték?

V: ezt mondták, nem énekelték. De ezt a templomban így adják elő, ahogy az öcsém adta most elő, de ez egy állandó eskü: „Figyelj ide, Izráel, az Istenünk az egyetlen, ami ...” (köben dúdol) Általában a zsidó imák nem vonatkoznak soha csak a zsidó népre. Amikor áldást kérnek, akkor az egész világra áldást, békét az egész világra kérnek, tehát ... ez egy jellegzetesség. Ezért a zsidónak sose szabad örökre rabot tartani. Tudja ezt?

K: Nem.

V: Ez is zsidó etikához tartozik. Ha egy rabod van, vásároltad vagy más úton, akkor ő lehet a rab sztátuszban, a felesége, a gyermeke, azok szabad emberek kell legyenek. De nem tarthatod, csak hat évig! A hetedik évben szabad kell legyen. Ha ő nem akar elmenni, ott akar meg... ,

idősebb ember, nem látja, meg van elégedve a sorsával, akkor az emberek előtt legalább két tanu előtt kell kijelentse, hogy ott akar maradni. És még mondhatok egyebeket is, de ... Akkor inkább mondok egy viccet magának, csukja ezt le!(közben elmondta a viccet, és lekapcsolta a zenét is).....bekapcsolja, mert. A következőket: tudott dolog, hogy a nagy rabbiknak általában megvan az udvaruk. És az iskolájuk. Tehát minden rabbinak megvan a maga csoportja, megvan a maga indulója is.

K: Igen?

V: de hát nem úgy kell érteni eztet az indulót, hát a ...a .. az induló kifejezés nem a legrátalálóbb, hanem megvan a maga zenéje, jobban mondva. Éspedig sok esetben teljesen szöveg nélkül. De a zenéje olyan, hogy kifejezi az érzelmeit ... a melódián keresztül.

K: De ezt ő dúdolja?

V: Hogy?

K: Ezt ő dúdolja, vagy ő éneklir?

V: Nemcsak a rabbi, a rabbi és a körülötte csoportosult ... zsidók. Idősebbek, fiatalabbak, gyerekek ismerik ezeket a dolgokat.

K: Olyan mint egy himnusz? Annak az udvarnak a ...

V: Nem. Nem, nem, nem, nem. Nem. De ami az érdekességet jelenti, az az, hogy nincsen sok esetben szövege. Csak melódiája van. És a melódiá az nagyon kifejezi a lelkiállapotokat, az érzelmeiket.

K: És mikor éneklir ezeket?

V: minden alkalommal, amikor találkoznak, hát nem ... leülnek például péntek este a vacsorára. A vacsora után éneklir. Éneklir purimkor. Tudja, mi az a purim?

K: Igen.

V: Igen. Éneklir húsvétkor, éneklir más ünnepnapokon. Éneklir másoknak az ünnepnapján is, hogyha befogadják őket.

K: Ezt akkor úgy kell érteni, hogy megvan a megvan egy úgynevezett zenei ... típusa?

V: Mondjak egyebet magának! Még amielőtt a modern világ a hangjegyeket ... ismerte volna, a zsidók használtak speciális hangjegyeket sok-sok évszázadokkal ezelőtt. És bebizonyítom magának! Bebizonyítom! (közben keresgél) Valamikor én is ismertem őket, tudtam őket.

K: Ezt tanulták az iskolában?

V: Persze! Persze. Az iskolában mindent tanultunk. Történelmet ... Bocsánat, ki tökéletes, ugye? (poros volt a könyv, amit elővett)..... Na, itt sincsen. Nézze, itt van egy könyv, ami magyarra van fordítva, látott ilyesmit?

K: Láttam egy imágságos könyvet, ahol le voltak ... egyik oldalon magyarul volt....

V: Igen, itt vannak például zsoltárok.

K: ... héber és másik oldalon magyar ...

V: Hogy? Szombati imák itten nincs meg, sajnós. Igen. Ebbe nincsenek. Na. Haj-jaj-jaj, istenem, istenem! Ez egy rabbi volt, egy nagy rabbi volt. (kép) Désről került hozzám a könyv. Na, nincs.

K: Egy rokonától kapta?

V: kérem szépen?

K: ..rokonától kapta?

V: Igen. Igen, anyám unokatestvérétől. Nincsen ebbe, nincsenek a hangjegyek.

K: Hány hangjegyet használtak? Vagy hogy volt?

V: Nem tudom pontosan. legalább, legalább húsz volt. Úgy emlékszem. De nem volt a portatív, tudja mi az?

K: Igen.

V: Az az öt ...

K: .. vonal....

V: Nem, hanem a szavak felett volt egy jel. Például az egyik ... Van plajbásza? Ha nem volnék lusta nagyon, akkor mostan keresnék.

K: Na, jól van most már.

V: Hogy?

K: Van papírom is. Erre lehet ...

V: Papír is. Például, hangjegy, amire pontosan emlékszem. Például az egyik így nézett ki. (rajzolja) ... így. Egy másik hangjegy így. Így. Akkor ... itten két, két szó volt. Ezt így énekeltek: „Kárnu véjázlo” (énekel) ... milyen jegyek voltak még?

K: Ez a magasságokat jelentete?

V: Szóval ugyanazt. Nem, nem jelentete magas ... ez volt a hang, tulajdonképpen. Akkor volt ilyesmi is, ami így nézett ki valahogy...

K: Ezt a szótagok felé írták?

V: A szavak felé.

K: Szavak felé?:

V: Szavak felé. Igen. Szavak felé. Mutatok én itt magának egy dolgot! Ritkaszámba megy. A háború alatt volt egy ... Magyarországon, egy ... egy szervezet, amit úgy hívtak, hogy Országos Magyar Zsidó Akció. OMZSA. Ez az OMZSA segítette a bajban lévő zsidókat úgy, hogy Ukrajnába is jöttek néha OMZSA-csomagok, és amikor nagyon-nagyon nagy szerencsénk volt a zsidóknak, meg is kapták. Nagyon gyakran, nagyon sokszor elkobozták. Na most, ... ez egy Hágadá, vagyis egy elbeszélése a húsvéti ünnepnek a ... köszönöm szépen ... ünnepnek a jellegzetessége. Tulajdonképpen mit is ünnepelnek a zsidók húsvétkor? Mért eszik a pászkát? Mért van egy különleges ... rituális húsvétkor? Na most, ez itten héber nyelven van és magyar nyelven. Az OMZSA adott ki pontosan ilyen dolgokat, ilyen könyveket annak idején, és annak alapján később ...

K: ... újra kiadták ...

V: ... újra kiadták, és megmondom, hogy mikor, hányba. Látja, van egy zsidó segítő akció. ... Odaadnám valakinek, aki értékelné. Most látja, ez fordítva kezdődik ... jobbról balra. Hát be akartam bizonyítani a hangjegyeket, de ezekbe sehol nincsen. Igaz, azoknak a nyomtatása különleges. Általában nincsen.... higgye el nekem, hogy így van.

K: És otthon a családban is tartották azt, hogy mikor az édesapa meg kellett magyarázza, hogy mi miért?

V: Igen, igen, de hát ... nálunk ez egyszerűbben ment, nem ilyen hosszú ... Megtartottuk, elmondták azt a néhány .. mondatot, azt a néhány imát, ami az ünnephez

K: ... kapcsolódik ...

V: ... kapcsolódik, és azután volt egy vacsora, ami hallal kezdődött, mondjuk, volt egy leves, egy főzelék, egy hús, sült, főtt hús, volt egy édesség. De húsvétkor akkor kenyér nem volt, persze, csak pászka. Az ortodox családokban ezeket betartották. A vallásosak nem is ettek egyebet csak pászkát. A neológ az már kevésbé tartotta eztet, bizonyos formákat tartott be.

K: De önök ettek mást is húsvétkor, nem csak pászkát.

V: Persze, ők ettek mást is. A neológok nem voltak nagyon kóserek se. Mondok egy másik viccet ezzel kapcsolatosan, zárja, gyorsan, le!

.....K:
...akkor nem csak pászkát, vagy csak pászkát ettek akkor?

V: Természetes! Nem, csak pászkával. Olyasmiket ettek, ami nem ... az az... a ... a vallás szerint olyasmit volt szabad enni, ami nem erjed. Mert tulajdonképpen mi a pászkának a szimbóluma?

K: Hogy kovásztalan legyen.

V: Kov ... de mért kovásztalan?

K: Azért, mert nem volt amiből annak idején süssenek. Nem volt annka idején, amiből kovászolt ...

V: Nem. Nem, nem, nem. Ők úton voltak állandóan. És akkor ilyen... vízbe tették azt a lisztet, és rátették egy forró kőre, amit a Nap sütött, és így, ezt a pászkat ették. Tehát annak a megemlékezésére eszik a pászkat. És zárójelben megjegyzem, mai napig is van ilyen pászka-féle, amit naponta lehet frissen a vendéglőben kapni, ahol nincs kenyér, csak ilyen ... ekkora nagy lepény-féle, ilyen vastag, nem vastagabb, és aztat összehajtják és hozzák a Voltam egy vendéglőben a ... ottan úgy van, egy ilyen zsidó vendéglőben, jól megszervezett, tiszta, szép, szép kiszolgálás, ottan különböző menük vannak. Egyes menü, kettős menü, harmad menü, satöbbi, satöbbi. Az egyes menü ebből-ebből-ebből-ebből-ebből áll, amásodik ebből-ebből-ebből-ebből-ebből. Ennek ez az ára, mondjuk 60 sékel, ez 70 sékel, és így tovább. Na most, amelyikből akarsz, azt rendeled. De annyit hoznak abból, amennyit meg tudsz enni. Tehát nincsen, nincsen porció.

K: Nincsen megszabva, mennyit...

V: Nincs megszabva. Elhozták azt a kasztront azzal a levesel. Még nem etted meg, és kérdik már, akarsz még ebből. És ha igen, akkor mindjár ... Úgyhogy én ebből a kényérből, amit hoztak, ilyen ... ötször is hoztak. Rájöttem, hogy nem buták ezek a zsidók! Há' mennyit ehett meg egy ember? Ugyi? Belekalkulálta a leg.... a leg... a kvantumot, az átlag kvantumot, ami.... úgyhogy nem veszít ő akkor, amikor még hoz egy adag levest. Érti?

K: Igen.

V: És felszolgálnak ... hogy úgy mondjam, rendesen, tisztán, öltözött pincérek vagy pincérlányok, és jön a főnök, a rajofőnök, aki azonnal ... meg tetszenek elégedni? .. szóval, meg van a megelégedés? Vagy még óhajtanak valamit, tessenek csak szólni. És ehhez hasonló dolgok. Tehát olyan olyan olyan ... hát nem csak Izraelbe van, van ez a más, a világon min.. más részen is, Pesten is, más Bukarestben is vannak nagyon előkelő helyek, ahol a kiszolgálás Csak azt akarom mondani, hogy nem jellegzetes az, hogy ... okvetlenül az abrosz pecsétes kell legyen, és (ez a viccre vonatkozik, kacag) ...és bádog evőeszköz. De humornak megfelelő, viccnek megfelelő.

K: És hol tartották az ünnepi vacsorákat?

V: Otthon, mindenki otthon, a családjánál. Hát most, például, ... nem, nem, nem, vannak ... éppen az öcsém meséli, náluk nagyon sok az úgynevezett öregotthon. Úgyhogy kollektív vacsorák is vannak. Itt Bányán is kollektív vacsorák vannak mostanában. Az otthonomban én csinálhatok valamit az ünnep alkalmából? Nem. Nem. Vagy úgy, mint ahogy én, vannak még nem tudom, húszan. És akkor összegyűlnek, és központilag, ez dirigálva van, fizetve van, és mindenki étkezik ottan. De hét napon keresztül, illetőleg nyolc étkezés van. Este, első este, következő hét napig ingyen étkezés.

K: Ez húsvétkor?

V: Húsvétkor. Aztán van, amikor például szombatonként van egy-egy úgynevezett ..., ima után, egy-egy ... egy-egy.... hogy nevezem eztet, mert nem ebéd, hanem egy ilyen ...

K: Ilyen svédasztal-szerűség?

V: Nem, nem. Falatozás, mondjuk. Miből áll az? Mindenkinek megvan a terítéke, egy pohárka pálinkát, ahhoz szükséges szendvics, ez-az, amaz, azután egy zsidó tradicionális étel, az vagy lesz tojásos hagyma, de nemcsak tojás hagymával, hanem ahhoz adnak egy kis olajat, szóval megízésítik. Kenyérrel, akkor egy pohár bor vagy egy pohár sör, akkor van egy fekete kávé, és valami tészta-féle.

K: És ez minden szombaton?

V: Ez majdnem minden szombaton, mindig attól függ ... Például ezelőtt két héttel ém adtam eztet a meglevőknek.

K: így sorra kell ...?

V: Nem kötelező, aki akarja. Ezt, megjegyzem, itt én vezettem ezt be. Becsületesemre mondom, én vezettem ezt be. És akkor mások is csinálják.

K: És megvan mindig, hogy ki kéne hozzon?

V: Kérem szépen?

K: Megvan mindig, hogy ki fogja hozni a következőt?

V: Nem, nem, nem kötelező, de aki akarja az idejében bejelenti, hogy mert akkor be kell fűteni az ebédlőt, nem legyen ott hideg, például, télen, akkor fel kell forrósítani, fel kell melegíteni azt a vizet, amibe a ... a ... kávé lesz. Ilyenkor, normális körülmények között, amikor van egy ilyen vezető személyiség, aki tud valamit Talmudból történelemből, és ami aktuális, arról esetleg beszélhet. De sajnos ilyen nincsen, mert az ilyenek kihaltak, de jó néven veszik ezt a ... kidusnak nevezik, tehát egy áldás. Igen. Ezt szokás, és csinálják amikor, mondjuk, halotti megemlékezés dátum alkalmával, vagy más alkalomból. Én legalább négyszer csinálom egy évben. Négyszer. Ez nem kevésbé, mint 5-600000 lejbe kerül. Mert nem vagyunk sokan.

K: És ki készíti ezt el?

V? Kérem szépen?

K: Ki készíti ezt el?

V: Hát, az én esetemben ...

K: Azt a tradicionális ételt?

V: Úgy van. Az én esetemben van itten egy nagyon jóindulatú hölgy, aki a raktárnokunknak a felesége. A raktárnok különben egy nyugalmazott tanár, félzsidó, az anyja volt zsidó, az apja nem volt zsidó, és ennek a felesége egy bájos, nagyon jóindulatú asszony, és lévén, tudja azt, hogy én egy ilyen egyedül élő fráter vagyok, tehát én nem tudnám megcsinálni, mondják .. mondjuk, ajánlkozik, hogy megcsinálja ő ezeket a dolgokat. Én odaadom a pénzt, a pálinkát viszem, a cukrot viszem, a kávéét viszem, néha még a kenyeret is. De én például tudja, mit veszek? Ezt az ikrát. És akkor csinálom vagy két szelet ikrás kenyeret, és veszek még kenőszajtot. És akkor úgy négy szelet jut ...

K: ..egy-egy embernek.

V: ...egy-egy embernek. Ez a ... a.. cujka után, mondjuk, meg szóval, nem, nem az a lényeg, hogy valakit meghízlaljak, nem ez a cél, hanem a cél az, hogy meleg hangulatot keltsék. És már ott tartunk, hogy ha a mi elnökünk – ez egy ravasz tekerő, és a felesége még rosszabb – hát, ez mindannak dacára, hogy ő nagyon sok nyersanyagot kap ingyen, képzelje el, a múltkor beállít. És mit hoz? Hígpalcintát. Liszt van, marmaládét kap, amennyit akar ... tehát sehogyse, sehogyse ... hogy úgy mondjam, illik az ilyen esetekben. Tudomásul ... nem is várunk tőle sokat, mert egy moldovai faluból származik, én láttam a szüleit, olyanok is. És van egy román közmondás: „Ce naște din pisică șoareci prinde.”

K: Alma nem esik messze fájától.

V: Úgy van. Úgy van. Úgy van. Erre szokták mondani, nem esik messze a foaia-tól.

K: Foaia-tól?

V: A fájától, a fájától, így. De én mondhatom azt is, nem esik messze a foaia-tól. Maga elátkoz engem az én meséimmal?

K: Nem, nem, nem.

V: Nem egészen?

K: Nem,. Csak indig vissza kell kanyarodja...

V: Hogy?

K:... vissza kell kanyarodjak, és már nem tudom, hogy éppen hova.

V: Igen, igen.

K: Mondta azt, hogy amikor volt ez a bar-mitzva, akkor kaptak imasálat. Ezt kitől kellett kapni?

V: Ez nem volt kötelező, aki tehetett, a szülők vették. Én például kaptam egy ... jó ismerősüinktől. Gyermekkorában az övé volt, és ...

K: És neki nem voltak gyerekei? Vagy?

V: Nem, hogy nem voltak. Nem voltak gyerekei, de ő már egy felnőtt ember, s akkor nem volt egy ilyen kicsi imasál. Egy felnőttnek. Egy felnőttnek nagyobb imasáljuk volt ... van. Májna már a felnőttek is egész gallérszerű imasálat használnak, egyesek, ezek a modernek. De az nem imasál.

K: Hogy, csak ilyen kicsi?

V: Nem. Nem. Hí, eszembe jutott valami, de nem mondom el!

K: Miért?

V: Egy megtörtént dolog. Ezt az én nagybátyám, Max mesélte. Az imasállal kapcsolatosan. Tehát létezik az imasál, amit magadra veszel alkalom adtán. De van egy másik, testen hordó, ima, illetőleg zsidó jellegű ... testtakaró, ami így néz ki. Adja csak legyen szíves nekem ide ezt a papírt! Így néz ki. (rajzol)

K: De nem ez az imasál?

V: Nem.

K: Nem?

V: Ezt minden zsidó köteles hordani, ez egy vászon darab, amit magadra veszel, és ezek a, hogy mondják, frangi

K: ...rojtok...

V: ...rojtok. euek rajtad vannak, és csüngnek elöl és csüngnek hátul. A hasszid zsidók ezeket úgy viselik, hogy kívül van, a modern zsidók beteszik a nadrágjaikba. Na most már.

K: Kellott egyfolytában viselni?

V: Hogy? Állandó viselet. Igen, igen. Ez benne van a zsidó törvényekben, hogy ezt viseld állandóan. Csak éjjel vedd le magadról, amikor lefekszel. Ahogy felkeltél, elmondod azt az imát, amit, egyetlenegy ima, amit szabad mondani egy zsidónak még mosdás előtt. Tehát, amint megébredtél, akkor azt mondod, hogy: „Majdi áni löfunéchu, melehájd dukájo” – tehát, Isten, köszönöm neked, hogy visszaadtad a ... a ... szellemet, szóval megébredtél, és ... tehetem a mindennapi ténykedésemet, és a veled szembeni szeretetet .. körülbelül ez a .. Ez az egyetlen egy ima, amit el szabad mondani, és akkor felveszed, amiután megmosdottál, akkor fölveszed ezt az ingre. Tehát nem közvetlenül. Felveszed az inget, az ingra rá ezt, és akkor felötözöl.

K: És ennek mi a neve?

V: Ezt cicisznek nevezik. Ez az a tulajdonképpen, a rojtok. Ennek megvan, itten hét, aztán kilenc, akkor tizenegy és tizenhárom fordulat van, és mindegyik ... a hét után göb, akkor megint, mert ez az a rojt az úgy van, hogy van itten ... négyszer kettő vagy nyolc, nyolc vége van, és van egy hosszabb, egy kilencedik, ami, amivel átkötöm. És akkor amikor megvan, akkor

K: ..Egy bögot...

V: ...egy göböt csinálsz. Tehát itt van hét, akkor következik kilenc, akkor tizenegy és tizenhárom, és akkor vannak ezek a ... rojtok.

K: És az édesapja is hordott ilyet?

V: Hordott. Hordott. Egy időben hordott.

K: És a nagyszülei is?

V: Kérem?

K: A nagyszülei is?

V: Igen, okvetlen. A nagyszülők igen. Én is hordtam gyermekkoromban.

K: Ezt gyerekeknek is kellett?

V: Persze, minden gyereknek, minden fiú gyereknek.

K: Igen?

V: Fiúgyereknek.

K: És hány éves koráig hordta?

V: Én?

K. Igen.

V: Azt hiszem., hogy gimnázista koromig. Tehát 11 éves koromig. Tizenegyedik éves koromig. Igen, azután többet nem hordtam. És azt akartam mesélni, hogy Max Eisikovits, ő amikor a zsidó folklórt gyűjtötte, elment olyan helyekre, ahol zsidólakta vidék volt. Eljött Borsára, Técsőre, tudom is én, ezekre a helyek, ahol mindig volt egy-egy rabbi. Egy rabbi. Na most, hogy beállítson ő egy zsidó házba, és kérje azt, hogy azok énekeljenek, hogy ő Nem létezik ilyesmi. Akkor el kellett menjen a rabbihoz, és a rabbinak ... szóval, meg kellett mondja, hogy miért jött, és szeretné kérni, hogy segítse meg, hogy adjon egy tanítványát, mert a rabinátus az annak voltak tanítványai, akik már 18-20 éves emberek voltak. Akik tanulták a Talmudot. És erre ... eljön, ez azt hiszem, hogy vagy Visón volt, vagy Borsán volt. A rabbi azt mondja: „Rendben van, de mondja, van magának cicisz? Ilyesmije van?” Erre azt mondta: „Sajnos, nincs.” „Akkor, ha nincs, nincs mit tárgyaljunk.” És elküldte. „Akkor elmentem a faluba, és addig jártam, amíg vettem magamnak egy ilyesmit. Visszajöttem a rabbihoz, és akkor kérdi a rabbi, megint: „Én kérdeztem, hogy van ... ilyen cicisze?” „Van!” „Hát akkor más!” és akkor adott neki ..., akkor elmentek a családokhoz, azok már, ezek már ismerték ottan, mert kis helységek, mert Visó nem Párizs. Ugyi? Ismerik ottan, és jött egy ... egy ..., és megmondta, mért jött. És akkor ő mindjárt meghallgatta, és jegyezte. Akkor nem volt ilyen mese, ... mese...

K: Kellott szépen, ceruzával ...

V: Ceruzával, persze, plajbással, nem ... és papírra. Ezek megtörtént dolgok, amit én mondok. Ezt mi.. nekem mesélte, ő mondta nekem. Sose felejttem el, leült a zongorához, azt gyere ide, és a következő melódiát ... énekeljem el? Itt van ez? Megy?

K: Igen. Igen.

V: Énekeljem?(eldúdol egy dalt)..... így énekeltek a rabbik. Tehát, ...

K: Ere még táncolni is lehet!

V: Úgy van. És táncoltak is! És táncoltak is! Az otromba csizmáikkal, a nehézkes káftánokkal, de ha lelkiekben úgy érezték, hogy táncra van mód perdíteni a táncot, táncoltak. Sírtak ők eleget! Amikor arra volt kényszerítve, és gyakran volt kényszeríve, mert a zsidóság nagyon-nagyon sok esetben az élet periférikus oldalára voltak kénytelenek élni, mert odaszították őket. Addig amíg az otthonukban voltak, a Júdeában, akkor egyik volt pásztor, a másik, tudom is én, földműves, a harmadik cipész, a negyedik ... halász, de amikor mindezeket elűzték, és földönfutóvá le... kényszerítették őket, és amikor eljöttek új helyekre, nem volt bizalom hozzájuk. Akkor megengedték, megengedték egy bizonyos időben, hogy csak a falu végén telepedjenek le egy bizonyos ideig. Akkor mit csinálhattak mást? Csencseltek. Marhákat, juhakat, kecskéket, bárányokat nem volt, hogy neveljenek, földet nem dolgozhattak. Ha valamelyik ottan, tudom is én, valamilyen formában tudta a mesterségét improvizált módon ... És ha nem, akkor azt csinált, mert mégis élni kellett, a gyerekeknek kellett az a tej, ugyi ... sokat tudnék mondani én magának a zsidó történelemről! A zsidó nyomorról főleg! Hány óráig akar maga itt lenni?

K: Nem tudom, hány óra van ... zavarom, vagy?

V: Nem. Majdnem fél hét. Fél hét.

K: Be kéne valahogy

Kazetta 4/B

V: ... egyik Maxnak volt az apja.

K: Ő Balázsfalván élt.

V: Blajon voltak. Később jöttek Blajra, mert aztán ők is vidéken voltak ottan valahol. De végén Blajon volt. Balázsfalván.

K: Csak azt néztem, hogy hol született a nagyapja.

V: Hogy?

K: Iklódon születtek, biztos onnan

V: Iklódon.

K: ... biztos onnan került el ő is.

V: Nem tudnám megmondani.

K: Ő idősebb volt vagy fiatalabb?

V: Kérem?

K: Idősebb vagy fiatalabb volt a nagyapjánál?

V: azt se tudom.

K: És más testvére?

V: Akkor volt, még egy testvére volt, aki Vásárhelyt volt, és azt Heisikovitsnak hívták.

K: Az ő testvérért?

V: Igen, mert az már a Heisikovitsnak volt a a fia valahogy Testvére vagy unokatestvére volt az?

K: Biztos unokatestvére, hogyha Heisikovits ...

V: Unokatestvére, unokatestvére. Erre emlékszem, az öreggel én beszéltem, és ő mindig: „Na, mit csinál Jakab?” Ez a nagyapámúgy beszélt, hogy ... ők se tudtak nagyon jól magyarul se, jiddisül ... például: „Na accide a fuszeklit!”

K: Ezt így, így használták akkor, accide.

V: Accide a fuszeklit. Erre én emlékszek. Tudja, mi a fuszekli?

K: Nem, pedig hallottam, azt hiszem, nagyabymtól.

V: Én megmondom, harisnya. A fusz, az ...

K: ...láb...

V: ... láb, és a szekli sekl, zsák.

K: ..zsák, hm.

V: Na, accide a fuszeklit!

K: Én nagyanyámtól hallottam én is ezt a fuszeklit. Már rég volt az is.

V: Igen.

K: Akkor azok, akik Vásárhelyen voltak, voltak Heisikovitsok.

V: Heisikovitsok, igen.

K: H, h-val.

V: H-val írták. Ugyanaz, csak egy hás volt előtte.

K: És ott kik voltak, kiket tetszett ismerni a családból?

V: Abból a családból ismertem az öreget, annak a fiait, hárman voltak. Az egyiknek két lánya és egy fia volt, ...

K: Nevekre nem tetszik emlékezni?

V: Hogy? De, ... egy pil. .. de melékszem. Ennek az egynek – aki nagyon hasonlított apámra, nagyon-nagyon nagyon hasonlított, valamivel alacsonyabb volt, de ugyanaz az arc – ennek három gyermeke volt, egyik Izraelben van, egy kibucnak volt a megalapítója, a Dália kibucnak, annak a huga orvos Izraelben, férjhez ment egy vásárhelyi Friccs nevezetűhez, és a ... egy másik Amerikában van, New Jersey-ben, akinek a férje egy gépészmérnök volt, Gersonnak hívták, meghalt.

K: Tehát egy fiú volt és két lány?

V: Hogy?

K: Egy fiú volt és két lány?

V: Egy fiú és két lány, igen. Az egyik lány Amerikában, Éva, Heisikovits Éva, Julika, Heisikovits Julika Izraelben orvosnő, nyugdíjban van, Fricssnének hívják.

K: Friccs? Így rendesen?

V: Friccs. Pontosan. Ts. Ts. Frits. Frits Bandi. És Heisikovits Jóska, ő kikerült Izraelbe a '35-ös években, körülbelül, és a Dália kibucnak az alapító ... csoportjához tartozott. Egy gyönyörű szép kibuc, valamikor mezőgazdasági foglalko ... mezőgazdasággal foglalkozott, máma egyike a legnagyobb ... Tudja, mi a kibuc?

K: Igen.

V: Igen. Mára egyike a legnagyobb vegyész...eti műveket vezetik, ez a kibuc, és ott csinálnak különböző vegyszereket, közöttük a legjobb mosóporokat, mosószereket, ... és más egyéb ilyen ... festészetéhez szükséges, és meséli

K: Hol van ez a kibuc?

V: Ez a kibuc? Haifától nem messze, úgy hívják, hogy Dalia, a dália virág után van elnevezve. Mesélte nekem, láttam az erdőt, és láttam a Azt mondja nekem, „látod ezt az erdőt?” „Látom.” „Mikor mi idejöttünk, kopár föld volt, tele kövekkel. Összeszedtük a köveket” – és megmutatta nekem, hogy hogy vannak a kövek gúlába rakva egy helyre, és egy ilyen hosszú, végtelen kerítést csináltak a kőből. Azt mondja, „annak idején bádogbarakban éltünk, képzeld el ebben a melegben bádogbarakban lenni, skorpiók és kígyók voltak. Nézd meg máma, erdő mindenfelé.” Az erdőnek egy részén, ami előtt bemegyünk, egy gyönyörű, nagy épület. „Mi van ott?” „Ott, koncertterem.” „Koncertterem?” „Igen. Ide jönnek időközönként filármónikusok, különböző zenekarok, olyankor értesítjük a környező kibucokat, és jönnek koncertre.” És akkor bementünk, láttam a lakásukat, mindenkinek, hogy hogy néz ki egy lakás egy kibuctagnak.

K: És tényleg olyan, hogy mindenik egyforma?

V: Hogy?

K: Mindenik egyforma?

V: Mi?

K: A lakás.

V: dehogyis.

K: Nem?

V: Nem. Nem, nincs sablon. Aztán függ attól is, hogy milyen nagy a lakás, milyen nagy a család. Hát van, akinek négyszobás lakása van. A legkisebb kétszobás lakás előszobával, fürdőszobával. Nem létezik, nem CAP ,módra van. Mert itten nem tartották szem előtt azt, hogy az a falusi ember is ember legyen, és annak a nivóját emeljék, hanem az dolgozó parasz legyen, művelje a földet, és Hát szóval, mások voltak a körülmények, nem lehet összehasonlítani. Itt se voltak meg, ott is nehezen, aztán elmentem vele, láttam a napközi otthont, láttam a elemi iskolát a faluba, a kibuc ... Akkor elmentünk egy helyre, és látok egy másik nagy épületet. „Gyere be!” Egy tornaterem. Azt mondja: „Na, látod ezt a tornatermet? Ide jöbök munka után, este, satöbbi.” De olyan méretei vcannak, hogy nemzetközi versenyeket is le lehet bonyolítani. Mikor ezt is láttam ... Járkáltam, elmentünk ebédelni. Hát egy, egy nagy vendéglőszerűség, többféle menüvel, és kibucokból vannak jelölve, máma ez és ez és ez a felszolgálással, és satöbbi. És az edénytakarítással úgy van, hogy mindenki a tálcáját elviszi egy helyre, ottan egy ilyen galérián mennek tovább az edények, szóval ... meg van ...

K: Nme gondolt arra soha, hogy kimenjen Izraelbe?

V: Én?

K: Igen.

V: De igen. Időközbe egyéb történt, családi problémák, ami leállított. De ez későn, nagyon későn, ami után már nyugdíjba kerültem. Sőt, meg is van az engedélyem nekem a kiutazásra.

Nem mehetsz csak így... Jelentkeztem Bukarestben, voltam megcsinálni ... Aztán mikor akarsz, jössz, és megadjuk a ...mert a repülőjegyet ingyen adják ők annak, aki ki akar vándorolni. Ahogy odaérréztél mindjárt állampolgár vagy, és mindjárt kapod a .. az első, mert nem .. odaérrézel ... valamiből kell élj is. Akkor kapsz egy összeget, addig amíg a dolgokat tisztázzák, megállapítsák, milyen kategóriába soroljanak bele, a ... a nyugdíjjal kapcsolatosan. Ööö ... nem könnyű az át... hogy úgy mondjam, átköltözés, az átölt ... Én nagyon félttem a melegtől. Én nem bírom a meleget.

K: És hova költözött volna? Melyik városba?

V: Hát, ezt még nem ... minden esetre szerettem volna közel lenni a lányomhoz és a húgomhoz. Voltak ottan ... Elsősorban, az első időkben, ha ez időben nincs elhelyezve ... kapsz, igyekeznek, de nem kapod mindjárt azt meg, amit éppen álmodtál. De, minden esetre, én láttam ezeket a .. idősebb új bevándorlóknak az otthonukat. A volt anyósom, például. Voltam nála, egy ilyen ... hogy mondjam, szállodaszerűségbe kapott egy szobát, egy előszobát, fürdőszobát, és természetesen az étkezése biztosítva van, tehát van egy nagy közös étkezde, ahol ... asztalok vannak, négyes, hatos ... vannak, akik csoportban jönnek, együtt étkeznek, ezek magyarok, azok románok, azok, tudom is én, franciák. Mert 81 országból érkeztek oda zsidók! Úgyhogy összeverődnek. Éppen egy ... egy ... hogy úgy mondjam, diskurzusom volt egy nővel, itten, aki Izráelből jött vissza, látogatóba volt a fiánál. Itt a férje kémikus volt, jól bírják magukat, azt mondja: „Tudja, azt nem szeretem ottan, hogy az egyik román zsidó, a másik magyar zsidó, a harmadik orosz zsidó, a negyedik, tudom is én, német zsidó, és satöbbi, satöbbi.” „Hallgasson ide, hölgyem, magának igaza van, hogy nem tetszik, de egyebet kell megértsen. Hogy egy nemzet nem születik újjá egyik napról a másikra, még akkor is, ha ugyanabban a házban vannak. Vagy ugyanabban a ... a ... helységben vannak. Mert egyik eljön a spanyol bagázsijával és a spanyol szokásokkal, a spanyol ételkkel, a Magyarországról eljött az okvetlenül akarja a magyar ízeket. Ugyi? Azok, akik Etiából ... Etiópiából jöttek, azok más ételt esznek, más szokásaik vannak, és azok, akik Marokkóból jöttek, azok ... azok félig arabok, azok arab szokással. ... a ruházatuk más, a ... a .. a nyelvük más, az étkezésük más. De, de a gyerekek, a román zsidónak, a magyar zsidónak, az arab zsidónak, a nem t'om melyik zsidónak a gyermeke egy iskolába járnak. Összebarátkoznak. Később meg is szerethetik egymást, és aztán lehet egy gyermekük, akik csak héberül beszélnek vagy angolul ... vagy milyen nyelvet, de a héber lesz. És így fog újjászületni, kialakulni ... Azért mondom, mindeféle fajta ember van, és mindenféle fajta embernek az ízlése, a vélemény, a felfogása ...

K: És mi volt a vélemény annak idején az állam megalakulásával kapcsolatosan?

V: Nekem? Megvallom őszintén, nagyon őszintén, hogy ... nekem annak idején felajánlották hogy menjek ki Izraelbe, amikor '48-ban, ami után hazaérkeztem, nem sokra rá. Egy másik barátom elhívott, hogy menjek Amerikába, aki ki is ment, és egy nagyon gazdag ember lett, akinek én mentettem meg az életét. És én azt mondtam, hogy sehova nem megyek. Nagyon fáradt vagyok, annyit mentem, jártam jobbra-balra, a gyermekéveim olyanok voltak, hogy nem voltam ... egy szóval, itt azt mondják, hogyha becsületes vagy, végzed a munkádat, akkor meg leszel becsülve. Hát én nem isme ... nem tudom magamat becsütelennek, nem tudom magamat nem tisztességesnek, nem tudom magamat lustának, tehát én nincs mért menjek. Én itt maradok, és ...Ez volt a felfogásom akkor, és nem mentem. Akkor megnősültem, akkor az államnál voltam alkalmazva, akkor aztán gyermekeim lettek, a gyermekeimet tanítani tudtam, pénz nélkül, a gyermekeimnek diplomát akartam, kenyeret biztosítani. Amit nem voltam benne biztos, hogy Izráelben meg tudom csinálni. Mert Izrael egy kapitalista ország, így gondoltam, és ott fizetni kell. Én meg csak becsületesen tudok dolgozni, és nem tudom, hogy az elég-e ott. Annak idején így gontoltam. Tévedtem. Tévedtem. Sőt, rájöttem később, nem elég a becsület, nem elég a tisztesség, nem elég a szorgalom. Elég volt az, hogy egy vállalatot vezessek, ami gyarapodott, és

aminek konkrét eredményei voltak, amit állandóan elismertek, mert mindég prémiumban részesültem. Olyan prémiumokat kaptam, mind ahogy az egyetemi rektor kapott, és még nem tudom hány ... kezeken meg lehetet számolni azokat, akik kapták ezeket a prémiukat minden három hónapban. Én kaptam. Elég volt, hogy egyszer hozzám jöttek, hogy hány zsidót alkalmazok akiknek a ... aki az útlevelekre vár, hogy kimenjen. Azt hiszem, mondtam ezt. Pontosan.

K: Igen, és akkor költözött át.

V: Igen, akkor. Itt is meg voltam becsülve, nagyon meg voltam becsülve, éreztem azt.

K: Párttag kellett ahhoz legyen, hogy a néptanácsnál dolgozhasson?

V: Nem voltam párttag, nem voltam párttag. Amikor kineveztek ...a párt ... bocsánatot, a néptanácsnál, amikor kineveztek ... izé ... szekciófelelősnek, akkor eljött hozzám – sose felejttem el – egy ... az alelnök. Az alelnök jött hozzám, azt mondja nekem, „tovarășe Eisikovits, dumneata nu ești membru de partid?” Mondom, nu. És akkor ezek már kiadták a rendelkezést, hogy én ... nem tudták, nem gondoltak arra azt mondja, menj gyorsan, és csináld meg a papírjaidat, és iratkozz be a pártba. Esküszöm a boldogságomra, esküszöm az életemre, hogy ez így volt! Elmentem hamar, és szóltam a párttitkárnak, aki véletlenül egy zsidó volt, és mondom neki, hogy Balaban, az alelnök küldött, hogy légy szíves csinálj nekem meg ... a dossziémat, hogy párttaggá naveszenek ki. És párttag voltam amikor, természetesen, igazgató voltam. Engem kineveztek először a tartomány kereskedelmi szekció igazgatójának. Nem akartam. De azt nem lehet mondani ottan, hogy nem akarok. Kellett valamilyen formában

K: Igen, ezt mondta, hogy ...

V: Mondtam? Na, bocsánatot kérek. Igen, mondtam, hogy nem bírom, hogy nehéz. Fenét. Igen, nem nem nem fogok tudni eleget tenni ennek az egésznek. Maga van hol aludjon az éjjel?

K: Kocsiban alszunk.

V: Igen?

K: Igen. Lakókocsival vagyunk, úgyhogy van hol aludjunk.

V: igaz, igen. Igen. Jó. Jó. Megnyugodtam. És ... és így. Tehát, lehettél párttag, lehettél akármilyen, amikor ki akartak rúgni, kirúgtak. Akkor olyan volt, hogy volt már egy tendencia, hogy le kell váltani a kisebbségeket a különböző funkciókról. Elsősorban kirúgták az összes zsidókat a Comitetul Central-ból. A Központi Bizottságból. Tud róla?

K: Nem, csak a Központi Bizottságra gondoltam.

V: Hogy?

K: Nem tudtam, hogy kitűgrák a zsidókat.

V: Persze, kirúgták a magyarokat, a zsidókat, a szerbeket különösen, Tito-barátok meg tudom micsoda. Akkor aztán kivették az összes zsidókat a hadseregből, a szekuritátéból, akkor kivették a minisztériumokból, akkor nem lehetett zsidó ... tudom is én milyen szekció, szektorfelelős se. De nálam még volt egy eset. Nem tudom, ezt is mondtam, egy Nóti nevezetű...?

K: Nem.

V: Nem mondtam? Dehogyan nem mondtam.

K: Nótirta nem emlékszem.

V: Hogy egyszer Egyszer a bank... Bukarestben voltam, a sofőrrel voltam együtt, a szállodában. Reggel ki.. bekopogtatott egy illető. „Sunt căpitanul cutare cutare, caut pe tovarășul Eisikovits. Dumneavoastră sunteți?” „Da.” Ez egy szekus tiszt volt. Nem meséltem eztet?

K: Nem.

V: Hát, azt mondja nekem, mi járatban itten Bukarestben? „Mi járatban, hát jöttünk, mert dolgozunk van, egy vállalatnak vagyok a felelőse, és problémáink vannak itten.” Azt mondja: „Jó, hagyja abba a problémákat, beszéljünk a Iași-i párttitkárral, és mondjuk neki, és mondtuk neki, hogy szükségük van magára, és azt mondta, hogy nyugodtan vegyenek igénybe.” Azt mondja,

hogy jöjjenek le velem, mert el kell menjünk egy bizonyos irodába. Ő szekus kapitány volt. Mikor lementem, mondom a ...a sofőrömet Antinak hívták, Endes Anti, egy magyar fiú volt Iași-ban, egy nagyon jóra való fiú, mondom: „Anti, én el kell menjek, te várj meg itten, mert vissza fogok jönni.” És beülünk egy ilyen Volgába – tudja, milyen volt a Volga? Az a nagy, fekete autó, úgy néz ki, mint egy olyan nagy Ford kocsik, csak fekete. Ott volt a sofőr, mellette ült ez a kapitány, én meg mellém két tiszt. Civilek voltak. Én a középben. És megyünk. Kérem, hová megyünk. Azt mondja, „nu departe.” És jártam Bukarestnek ... Egyszer csak kinyílt egy vaskapu egy helyen, bementünk oda. Na, bemegyek oda, bevisznek egy irdába, hogy várjak ott, az irodában nem volt csak egy íróasztal, és két szék. Az egyikben egy muki kellett ülnöm, és a másikon én. És egy idő után ... egy idő után nem jön ... miután nem jön senki, kijövök a ... a ... abból a ... irodahelyiségből, akkora volt mind ez a ... az egész irodahelyiség. S látott egy tiszt. Mondom, „am fost adus...” Mondja, menjen csak oda be, mert mindjárt kell jöjjön tovarășul maior, nem tudom milyen maior. Tényleg, ami után visszamentem, percekre rá bejött a maior. Tovarășul... ez ez ez ez ... ilyen mesék, „cu ce ocazie, cu nu știu ce, cutare, cutare ...” Mondom neki. Kérem, kivel van nekem itten kapcsolat. Mondom – kivel? –, mondom, ilyen vállalattal, a Minisztériummal, felsorolom neki a dolgokat. Azt mondja nekem, há a bankkal milyen összeköttetésem van. Mondom, semmilyen. És mégis, maga jár a bankba, volt a bankba. Eszembe jutott, tényleg voltam a bankban. A banknak az egyik igazgatója egy Nóti nevezetű volt, aki a nagynénimnek, a nagybátyám feleségének volt a nagybátyja. És én mikor mentem oda? Mikor megérkeztem Bukarestbe, és el voltak az összes szállodák foglalva. De volt ilyen kongresszus, és le voltak foglalva a szállodák. És akkor elmentem Nótihoz, mert nekik volt egy ... a banknak egy ilyen cămin-ja, és kértem, hogy engedje meg, hogy ott háljak. Renben van, adott egy cetlit, elmentem oda, és ... „Altceva?” Mondom, „altceva nimica.” „Da’, ai mai fost dumneata la bancă.” Mondom, „da, mi se pare că de vreo două ori mi s-a întâmplat.” „Și cu tovarășul Nóti milyen társalgása volt?” „Semmilyen társalgásom, hát nem is ...” „Hát honnan ismeri?” Mondom, Désről. Hogyhogy? Hát, mindom úgy, hogy a nagybátyámnak, a nagybátyjám feleségének, tudom, a nagybátyja. „Igen, és milyen emberek?” Hát, mondom, becsületes emberek. „Becsületes emberek!” Mondom, „igen, én úgy ismerem.” Szóval, mindenképpen ... Nem tudom mennyire érdekli ez magát? Érdekli?

K: Igen.

V: Mért, maga is szekus?

K: Nem, nem.

V: És azt mondja nekem, „hát nem is olyan becsületes ember.” Hát mondom, én ennyit tudok, tudom, hogy illegálista kommunista, nem tudok róla egyebet.” „Mégis, gondolkozzon!” „Uram, nincs mit gondolkozzak.” Azt mondja nekem, „hát, maga az a tény, hogy maga is zsidó és ő is zsidó...” Mondom, „tovarășul maior, pe tema asta, nu știu care avem de învățat unul de la celălalt!” Ha nem így mondtam, úgy éljek, mint ez a csésze! Nem volt miért számomra ő nem volt semmi... nem volt szóval, nem, nem ... Én igazgató vagyok már ottan vagy tíz éve, és végzem a dolgomat becsületesen, és satöbbi, jön ez nekem itten mesékkel, hogy én ... „N-o făcut el acolo o treabă bună.” Mondom, „n-o făcut o treabă bună, nu mă miră.” Mondom én neki. „Cum așa?” Mondom, „știți dumneavoastră, că acela-i croitor de meserie? L-ați băgat director la bancă? Păi cine l-o băgat, acela o greșit. Tovarășe maior, dacă-l puneți peședinte de cooperativă sau la Ucecom, înțeleg, făcea. Dar cine l-a pus director la emiterea monedelor, consider că acela o greșit, ăla-i vinovat. Dacă el ... Sunt sigur, conștient el n-a făcut nimic rău.” Erre kinyílik az ajtó, és bejön egy alezredes. „Na, cum îi, ce-i?” „Păi, nu cooperează.” Érti? „Tovarășe, ce înseamnă că nu cooperez, ce să cooperez, tovarășe Atâta pot să vă spun că la Nóti pe masă am văzut niște ... lucrări ... clasici ale marxismului, leninismului, și așa mai departe. Eu sunt convins că el ... acele nu le-a putut folosi. Că nu avea capacitatea. Dar le tinea acolo, că ...” Ezt beírta.

Mindazt, amit mondtam pozitív, azt nem írta a bitang. Ezt utólagosan tudtam meg. Tehát gondoltam utólag, hogy ez az én necooperare ez is hozzájárult ahhoz, hogy éngem tizenegy és fél év, köze tizenkét évi igazgatói munka után

K: Biztos utána utána akartak nézni az ön tevékenységének is.

V: Hát, az én tevékenységem ...

K: Akkor ezt kapták, hogy a zsidókat nem ... nem tette ki a munkahelyükről.

V: Igen. Ige, ige, igen. Az is volt egy hiba, mondjuk, az ő szemükbe, és nici nu cooperează, ezért mondta nekem az egyik barátom, „te, ide figyelj – aki szekus volt –, gyre el onnan, gyere el onnan.” Így kerültem én ide, véletlen folytán. Véletlen folytán. Innen elkerültem Kolozsvárra, örökölttem ott egy házat, azt rendbe kellett volna hozni, és nem volt akkor pénzem, nem volt. És eladtam 27 millióért. Kétszázötven négyzetméter kerttel, nyolcvan négyzetméter udvar, amiben benne volt az épület is, és akkor visszajöttem ide, és ezt megvettem 17 millióért, bocsánat, 16-ért, még ráköltöttem egy milliót, mert rendbe kellett hozni annak idején, úgyhogy 17 millióért ...

K: De ez hányban volt?

V: Hát, vagy tizen nem tudom hány évvek ezelőtt. Akkor ...

K: Miután nyugdíjba ment, költözött át Kolozsvárra?

V: Igen, igen. Nem akar egy kis tehén .. nem tehén, juhtúrót?

K: Hát, köszönöm, nem.

V: Nem.

K: Már megéhezett?

V: Nem, gondoltam, hogy ... tegyük érdekessé a dolgokat. Konveniál magának ezeket a meséket hallgatni? Igen?

K: Igen.

V: Tehát ... jó. Rendben van.

K: Na, akkor visszatérhetünk a ...

V: Hova?

K: ...a családfára? Azt nem tudja véletlenül, hogy hol volt a ... vagy volt-e a nagyapja hadseregbe?

V: A nagyapám?

K: Igen.

V: Nem tudom, nem tudom. Nem is biztos, hogy volt katona. Az apámat tudom. Hallj te oda, micsoda kérdés!

K: Összekevertem egy kicsit.

V: Hogy?

K: Ez volt a nagyapja. A nagyanya ... Malka az az édesapjának az anyja volt vagy a második testv ... második felesége ...?

V: A második felesége.

K: A második. És az elsőt azt nem tudja, hogy hívták? De ő testvére volt a ... az édesapja édesanyjának.

V: Igen. Igen. Tehát nagynénja volt.

K: Igen. Nekik mi volt a ... a .. leánykori nevük?

V: Az a nagyanyámnak?

K: Igen.

V: Nem tudom. Ha nem tévedek, valami ... Fejér.

K: Fehér?

V: Fejér.

K: Fejér.

V: Fejér. De nem esküszöm meg. Tudom, hogy a családban volt Fejér. Igen, és ezeknek a testvérei voltak Fejérek, Fejér ... Fejér vagy Fehér?

K: Ők is Iklódon laktak, iklódi születésűek voltak?

V: Nem, nem. Azt hiszem, hogy szászrégeniek voltak. És aztán az egyik Fejér fiú Sepsiszentgyörgyön volt a textilgyárnak főmérnö... főkönyvelője...

K: Testvére a nagymamájának?

V: Nem, a nagymamám testvéreinek a fia volt Fejér ... Fejér ... Fejér ... az egyik Fejér fiú ott volt, a másik meg kikerült Pestre, és ott volt ... hegedűse a Magyar Filharmóniának, a pesti filharmóniának volt a prímhegedűse. Fehér ... tudtam a neveiket, de hát ...

K: Hányan voltak testvérek a nagymamája?

V: Azt már nem tudom.

K: Ő hányban halt meg?

V: A nagyanyám? Auschwitzban.

K: Nem, a testvére, az édesapjának a rendes édesanyja.

V: Hát apám akkor négyéves lehetett. Született 1895-ben, tehát meghalt 1899-ben körülbelül.

K: Iklódon halt meg?

V: Iklódon.

K: Ő háziasszony volt.

V: Igen. Mind, általában háziasszonyok voltak. Az asszonyok azok háziasszonyok voltak, vigyáztak a kóserságra, a gyereknevelésre, a gyerekcsinálásra.

K: Ő is vallásos családból származott?

V: Hát, ortodox család voltak, nem hasszid, egyiknek se volt szakála, se a nagyapámnak, senkinek, nagybátyáimnak...

K: Magyar volt... magyar volt az anyanyelvük. Ők magyarul beszéltek otthon?

V: Magyarul beszéltek, igen, igen. Az Osztrák-Magyar ..., igen, igen.

K: És akkor ez a Malka volt a testvére, ő Auschwitzban halt meg. És azt nem tudja, hogy melyik gyerekek voltak az egyik anyától és melyek a másik anyától?

V: De igen. Theát Izidor, Rózsi, Izodor, Dezső, Ida ...

K: Izidor, Rózsi ... Dezső az az édesapja ...

V: Igen. Ida, Frida és Zseni. Valami nem stimmel.

K: 1,2,3,4,5,6.

V: Valami nem stimmel. Mert apám 1895- ben született. Őt, négy vagy öt éves korában árva maradt.

K: Gyerekszülésben halt meg az édesanyja vagy...?

V: Azt nem tudom. Nem tudom.

K: Hát, lehetett akkor még utána három.

V: Talán.

K: És a másik, a mostoha, vagy féltestvérei?

V: A féltestvérei volt a következő: Bertus, Háni, akkor volt két ikertestvér, fiú...

K: Ez a Mendel és Móricz?

V: Igen, igen. Akkor volt Háni ...

K: ..azt, azt már felírtam az előbb.

V: Bocsánatot, Hájá volt, Hájá, igen, és Böske, ő a legkisebb, Bözsi.

K: Bözsi. Hájá ezt így kell leírni?

V: Hájá, igen. Ch, Cha...aja, ez életet jelent, ez a szó.

K: Háim.

V: hogy?

K: Háim, leháim.

V: Leháim, igen. Engem Háimnak hívnak héberül.

K: Igen?

V: Igen.

K: Az édesapjának mi volt a zsidó neve?

V: Dávid.

K: A nagyapját nem tudja véletlenül?

V: De igen. Jákob.

K: Ja, igen, mert Jakab.

V/A kazetta

V: ... az elemi iskolát, volt jiddis iskolája is valamennyi, héder, és elemi iskolát végzett hét osztályt vagy ötöt, nem tudom pontosan, és aztán Várjál, apunak volt ... asszem, hogy négy középiskoláig, négy elemije volt vagy öt, és Blajon volt vagy négy osztálya.

K: De ő ott kellett végezze már Balázsfalván az iskolát.

V: Blajon, igen. Nem, nem, érdekes...

K: Érettségizni leérettségizett?

V: Nem, nem. Nem, mert....

K: És mi volt a foglalkozása?

V: Hát, kereskedelemmel foglalkozott, mert ő volt a legnagyobb ottan, és így befogták ötöt, a többieket tanították.

K: Az ottani Eisikovitséknak mi volt a foglalkozásuk? Mivel kereskedtek?

V: Nem tudnám ..., asszem gabonával. Azt hiszem....

K: Gabonával?

V: Azt hiszem gabonával.

K: És hogy ismerkedett meg az édesanyjával?

V: Anyámmal? Amikor katona volt az osztrák-magyar hadseregben Szamosújvárt volt. És a megboldogult nagyapám akkor Szamosújvárt volt már. Amiután elvetteék a földeket a nagyapám beköltözött Szamosújvárra, apám ... van is fényképem, mint ... mint honvéd katona, az anyámmal együtt, és megismerkedett a fiúkkal, a testvérekkel, a fiútestvérekkel ...

K: Ott kijárhattak akkor a kaszárnyából, vagy ...?

V: Hát, úgy látszik, jhogy kijárhattak, volt kijáras is. És akkor átmentek .. mert a földek ott voltak Iklód mellett, Ormánban, egy Ormán nevezetű – most is létezik a falu. Ormánban volt a földjük, ismerték a családot is Iklódról, az Eisikovitsékat, és akkor, amikor bekerült Szamosújvárra, akkor már nem volt idegen. És így került a Weisz családhoz is apám, és ott megismerkedett az egyik lánnyal, a legnagyobbikkal, megboldogult anyámmal, és aztán itt vagyok én. Nem?

K: Hányban házasodtak ők össze?

V: Körülbelül '19-ben.

K: És volt vallásos esküvőjük.

V: Persze, persze, nem létezett másképp. Hát hogy, bokrokban?

K Erről nem meséltek, hogy milyen volt?

V:(behúzza a sötétítőt).....Elsötétítettem, nehogy légítamadás legyen. Drága lelkem, arról nem meséltek, hanem tudom azt, biztosan, hogy esküvő volt, és annak idején a nagyapám anyagilag elég jól állt, és úgylahogy nem lehetett akármilyen ilyen ...

K: ...kis esküvő .

V: Hogy?

K: Kicsi esküvő.

V: Igen, szóval... Elmesélnék egy dolgot, ami érdekes volt számomra, számunkra. Nagyapám, amikor eladta a ház ... a földet, amikor elvették és ... és beköltözött Szamosújvárra, kinézett egy házat. És kinézte ezt a házat, ami körülbelül így nézett ki. Azt hiszem, már meséltem.

K: Igen. Hogy ilyen U-alakú volt.

V: Hogy?

K: ...U-alakú volt.

V: így nézett ki. ...(rajtol) a ház, így. Itten ... itten így ... így, itt volt a bejárat, a főbejárat, és volt egy másik rend ház. Így nézett ki körülbelül. Tehát ez volt a nagykapu, itt volt egy ajtó, itt voltak az utca felé az ablakok, három ablak volt, így, itt volt a kert felé ablak, egy néhány, itt volt egy följárati lépcsőkkel, itt volt egy másik bejárat lépcsőkkel, egy másik bejárat lépcsőkkel, és itt volt egy konyha, és a lépcsők valahogy így voltak. Tehát valahogy így voltak, nem tudom pontosan. Tehát itt volt, itt volt két ablak, itt volt egy bejárat lépcsőkkel, itt volt egy másik bejárat lépcsőkkel ...

K: Miért volt ilyen sok bejárat a házhoz?

V: Mert ez egy ... itt volt például egy szoba, itt volt egy másik szoba, itt volt egy ... itt volt egy ilyen nem tudom milyen helyiség, és itt volt egy ... itt lehetett lépcsőkkel. Így volt, tehát itt volt egy szoba, még egy szoba. ... egy szoba, ... vagy öt-hat szoba volt itten. Igen. Itt volt a zongora, nem, itt volt a zongora, itt volt a pálmafák, satöbbi, satöbbi, satöbbi. Itt volt egy nagy tükör, egy ilyen ..

K: Ez a nappali volt?

V: A nappali itt volt valahol, itt volt a nappali, itt ni, itt volt a nappali, itt volt ...

K: És a zongora melyik szobában volt?

V: Hogy?

K: A zongora melyek szobában volt?

V: Egy ... ilyen szórakozó ... itt volt ilyen kis asztalka székekkel, ilyen rokokószerűségekkel, szóval ... Na, ez a ház tetszett a nagyapámnak, és meg akarta venni. Igen, így volt, ni, dupla ajtóval. Itt hátul volt az udvar, volt egy ilyen platform, ilyen kőlapokkal kirakva, itt csinálták a sátrat is. Szóval, a tulajdonos egy örmény volt. Alkudtak. A végén sokat kért, az apám ... a nagyapám nem akart neki adni annyit, a végén azt mondta, „Dávid, nem adom el neked – Dávid volt a nagyapám –. Nem adom el neked.” Nem, nem. Erre ment a nagyapám, és elküldte a feleségét. És úgy ment az örményhez, hogy az örmény nem tudta, hogy a nagyapámnak a felesége. És diskuráltak, megalkudtak, és megvette a házat. Erre a kávéházban találkoztak az örmény a nagyapámmal. És azt mondta, „Na, vedd tudomásul, Dávid, hogy eladtam a házat. De csak egy zsidó asszonynak adtam.” „Igen, kinek adtad?” „Egy Weisz Arankának.” „Igen, nagyon jó, hát az a feleségem!” ... (kacagás)... Ez egy megtörtént valami!

K: És nem sárgult bele az örmény?

V: Arról már nem tudok arról, csak azt akarom mondani, hogy nem tudtak megegyezni, „Ne, Dávid neked nem adom el a házat.” Szóval?

K: És a nagyanyja végül olcsóbban vette meg?

V: kérem szépen?

K: A felesége végül olcsóbban...?

V: Azt nem tudom, lehet, hogy a nagybátya ... a nagyapám .. „add meg az árát, a fenébe, annak a ... és fejezzük be.” Tudom is én, milyen ... Itt hátul voltak ..., nagy udvar volt itten, volt istálló, volt raktár kettő, itt hátul hosszú kert volt...

K: A ház mellett?

V: A ház mellett, igen, e mögött a fal mögött. Itt voltak ablakok.

K: Szép ház lehetett!

V: Szép is volt!

K: És voltak lovaik is?

V: Volt, persze, volt. Volt szekere, volt kocsi is, voltak ökrök.

K: Ökröket is tartottak a háznál?

V: Hogy?

K: Ökröket is tartott még Szamosújváron is?

V: Ökröket, hát hogyne, hát azzal kereskedtek a végén, hát őket ... volt a szeszgyárban is ökörhízlalda.

K: Na, igen, de azokat nem otthon tartották.

V: Hát nem, otthon volt vagy négy-öt, volt ami igás állat volt ... szóval ...

K: Akkor volt kocsisuk is biztos.

V: Volt.

K: És milyen kocsijuk volt?

V: És kutya is volt a háznál. Komolyan volt. Milyen kocsis? Hát volt egy ...

K: Nem, a kocsi.

V: A kocsi ... kettő volt. Mind a kettő ilyen magas volt, támlás ülésel elől is és támlás ülés hátul. Még mindig ottan Nem gumirádlis, mert Szamosújvárt nem volt, hanem vasráft volt akkor a kereken.

K: És fedele is volt?

V: Nem. Nem. Nem. Nyitott volt, és ilyen üléses hágó volt elől is ... tudja, mi az a hágó? Lépcső.

K: Igen.

V: Ez a magáé?

K: Igen, de lehet ide még írni.

V: Hogy nézett ki a kocsi?(elkezd rajzolni).....Körülbelül így. Na most, itten így, itt volt egy ilyen hágó, itt meg .. itt volt egy ilyen

K: És mitől függött, hogy melyik kocsival ment?

V: Hogy?

K: Mitől függött az, hogy melyik kocsival ment el? A két kocsi közül?

V: Hogy? Mit?

K: Megvolt, hogy az egyik kocsi az az ünnepnapokra van, a másik az hétköznapiakra?

V: Nem, hát voltak ketten is, az egyik kellett jobbra mejen, nemNem mindig használták. Így ni. Igen, körülbelül így nézett ki. És itt volt a rúd, és itt volt egy ilyen csomagtartó, szénatartó, tudom is én milyen, mi volt már nem jut eszembe pontosan. Nagyjából így nézett ki. Nagyjából.

K: És az első ülésen a kocsis ült?

V: A kocsis, és mellette valaki. Na, most ezt nagy vonalakba, ha akarni fogja, majd tökéletesebb rajzot fogok csinálni, jó? El tudja képzelni?

K: Igen.

V: Hogy hogy nézett ez ki? Így ni, körülbelül így. Annak volt fékje, fékcsavarja is volt itt oldalt, így ni, így ni, emlékszem.

K: Milyen? Kézzel..?

V: Hogy?

K: Kézzel húzták a féket?

V: Nem, csavarták. És ez ide lapult egy ilyen vaslap.

K: A fiai is együtt dolgoztak az apjukkal?

V: Igen, igen. Igen, igen. Adolf bácsi, Adolf, és Károly is. És apám is, persze. A legjobban apámat szerette a nagyapám!

K: Miért?

V: Hogy?

K: Miért?

V: Hát, apám elég ügyes ember volt, elég ügyes és richtig és fellépése. Hogy?

K: Jól intézte az üzleteket?

V: Hát, nem tudom, hogy az üzletet ... Az üzlet az kapcsolatot jelentett, emberekkel való bánást... bánásmód. Körülbelül így nézett ki, körülbelül. Volt minden esetre ilyen ... hogy nevezem ... rugós ... rugóra volt épíve.

K: Igen, hogy ne rázzon annyia.

V: Hogy,

K: Hogy ne rázzon annyir.

V: Igen. Nem, elég, valahogy így, tessék.

K: Mikor szolgált az édesapja a hadseregben, hánytól hányig?

V: 1914-től, azt hiszem, '18-ig, a háború végéig. És hadifogságban is volt az oroszoknál.

K: Mennyi ideig?

V: Nem tudom, de évekig. Csak akkor másképp volt, akkor nem voltak légerekben, hanem kiadták őket a falukba munkára.

K: Mikor került onnan vissza?

V: Azt hiszem, hogy '18 ...

K: '18-ban? Az édesanyja Szamosújváron született vagy..?

V: Nem, Ormánban.

K: Ormánban. Hányban?

V: 1900-ban.

K: Pont?

V: Pont. Öt évvel volt fiatalabb apámnál.

K: Ezen kívül még Szamosújváron élt?

V: Igen.

K: Az ő iskolai végzettsége?

V: Anyámnak?

K: Igen.

V: Négy polgárija volt.

K: Akkor négy elemi és négy polgári.

V: Hát, mindig úgy van.

K: Szamosújváron járt ő iskolába?

V: Szamosújváron, igen.

K: Azt még elfelejtettem kérdezni, hogy a... a ...

V: Egy pillanat, valamit akarok ... 1900-ban született, igen, ő hamarabb is jött be a városba, anyám, mint ... azután jöttek be a szülei. Addig egy másik nagybátyjánál lakott. Mert ott több lány volt, ott csak lányok voltak. Igen, mit akart mondani?

K: Hogy a családjában a nőknek le volt vágva a hajuk vagy nem? Volt parókájuk vagy nem volt?

V: Nem, csak nagyanyámnak volt.

K: Melyik nagyanyjának?

V: A Weisznénak.

K: neki le volt vágva ahaja taljesen?

V: Igen, parókája volt, szép parókája volt, igen.

K: Hordta a parókát állandóan vagy?

V: Hát, azt már igazán nem tudom, de parókája volt, hát az biztos, hogy Éjjel nem aludt parókával!

K: Nem, de például otthon parókával járt vagy kendővel?

V: Hát, eléggé, eléggé ... Hogy?

K: Paróka volt vagy csak kendő?

V: Nem, azt hiszem, hogy paróka mindig volt, mindig volt, mindig volt. Rangjának ...

K: És milyen parókája volt? Hosszú ..

V: Amit fejen hordanak.

K: Nem, csak mondta, hogy szép volt.

V: Hát, rendezett volt. Hát a parókát aztat megrendelték, tudom is én, Pesten vagy nem tudom, ez egy ipar volt valamikor.

K: És volt befőnva?

V: Nem tudom, de minden esetre volt, amikor kendő is volt. A zsidóknál amikor imádkoznak a nők akko kendőt vesznek a fejükre. És elég vallásos ..., mert vallásos családból származott a nagyanyám.

K: Az édesanyja az hordott kendőt?

V: Az én anyám? Amikor a templomba ment. Nagy ritkán, mondjuk a nagy ünnepekkor.

K: De így általában így nem ... nem fedte le a fejét.

V: Nem.

K: Az édesanyjának a testvéreit, ha elmondaná. Ő .. Adolf bácsi, Károly volt a másik fiú?

V: Igen.

K: Volt egy Resi...

V: Akkor volt Lóra.

K: Lóra?

V: Lóra, Resi, Jolán és Böske, Bözsi. Az anyámat is betette ide, ebbe a sorba?

K: Mi volt? Rózsi ... igen,. Nem.

V: Rózsi.

K: Nem, nem, nem.

V: Tehát Adolf bácsi után jött Rózsi. Aztán jött Károly.

K: És így tovább. Akkor Adolf és Károly bácsi is kereskedők voltak.

V: igen.

K: Családjuk volt?

V: Nem. Csak Adolfnak volt családja.

K: Károlynak nem volt?

V: Nem, meghalt.

K: Volt felesége, és meghalt, vagy Károly bácsi halt meg?

V: Nem Károly meghalt. Igen.

K: Ő hányban halt meg?

V: Hogy?

K: Hánaban halt meg?

V: Károly körülbelül a '35-36-ban, '34-'35-ben.

K: És Adolf feleségét ... hogy hívták?

V: Adolfnak a felesége Auschwitzban halt meg. Adolfnak két lánya .. három lánya volt. Az egyik él Izraelben, kettő Auschwitzban tűnt el.

K: És Adolf is Auschwitzban halt meg?

V: Persze.

K: Hogy hívták őket?

V: Mucus...

K: Ez az egyik lány?

V: Az egyik lány, aki Auschwitzban halt meg, és a .. utána következett Aliz, ez Izraelben talán még él, és akkor volt az Évike, aki Auschwitzban pusztult el.

K: És az édesanyjuk?

V: Auschwitzba, Pepi néni.

K: Pepi?

V: Pepi néni. Hát fogja tudni ide jegye fogja tudni, hogy kicsoda ez?

K Igen, Adolfnak a felesége.

V: Adolfnak a felesége, igen, igen.

K: Lóra?

V: Auschwitzban halt meg ...

K: Volt ... volt ...?

V: Két fia volt.

K: Ők is meghaltak?

V: Az egyik meghalt Auschwitzban, a másik kikerült Izraelbe, és ottan halász volt a Tibériáson.

K: Hogy hívták őket?

V: Ő ... Elek ... és a másik Elek Izraelben van.

K: ő még él?

V: Él, ogen. És a kicsit Salamonnak vagy Slominak, Slomi, azt hiszem Slomi, ez Auschwitzban halt meg.

K: És a férje? A férjét ...?

V: kinek a férje?

K: Lórának.

V: Lórának a férje Sámson, igen, Sámson Jenő, Auschwitz.

K: neki mi volt a foglalkozása?

V: Ő egy nagyon jó gazdász volt, nekik földjük volt .. Apahidán, ott volt az egész család. Tehát gazdálkodtak, földműveléssel -..., és azt hiszem, hogy önekik szintén juhaik voltak. Ahogy tudom. Juha.

K: Akkor ő is ...?

V: Tehát mezőgazdász...

K: Apahidán laktak.

V: Apahidán, igen. Nem, aztán bejöttek Kolozsvárra, aztán Kolozsvérről voltak Auschwitzba elvive. Ők megpróbáltak elszökni Romániába, elfogták, megverték a csendőrök, úgyhogy félig holtan kerültek vissza Kolozsvárra. Már akkor a deportálás volt, betették a vagonba, és már nem is érkeztek élve szinte Auschwitzba.

K: És hogy fogták el őket, nem tetszik tudni?

V: Hát úgy, hogy Tordán keresztül akartak átmenni a Románokhoz, és pechük volt, elfogták a magyar csendőrök amint mentek. Hiába mondták ... szóval nem kellett sokat mondjanak, úgy összeverték őket, hogy szekérral vitték be Kolozsvárra, a gettóból és mindjárt be a vagonba.

K: A Resi?

V: kérem?

K: Resi?

V: Resi meghalt. Itthon tüdőbajban. Tudniillik férjhez ment ... férjhez ment, és a férje TBC-és volt, és meghalt a férje előbb, és azután meghalt ő, maradt két gyerek. Mind a két gyerek a váradi árvaházba voltak, és onnan kivitték Auschwitzba, és végük volt.

K: hogy hívták az ő férjét?

V: Farkasnak. Pepinek öccse volt.

K: Farkas volt a családneve?

V: Igen. Herman.

K: És a gyerekeik?

V: Mósi és Slomi. Az árvaházba voltak, mert már olyan helyzet volt, hogy nagyanyám már lerombolódott gazdaságilag, apám szintén, már munkaszolgálat, satöbbi, satöbbi, nem volt más megoldás, és volt egy távoli rokonunk Váradon, aki elintézte, és a két gyereket bevitték a ...

K: ... az árvaházba

V: ...az árvaházba. Ennekem utolsó alkalmam volt velük találkozni, mert mint munkaszolgálatost elvittek Pestre. Dolgozni egy laktanába. Egy csoportot. És ahhoz, hogy átmenjünk, Váradon kellett várni nem tom hány órát. És én megkértem az őrt, megmondtam, hogy miről van szó, engedje meg, hogy menjek el. Azt mondta: „Jó, én elengedem magát. De ne adja az Isten, hogy késsen!” Megígértem, hogy nem kések. Elmentem, megtudtam, hogy hol van az árvaház, nagy nehez, megtaláltam a két gyereket. Akkor még nem tudtam, hogy deportálás lesz. Akkor még nem volt szó erről.

K: de ez hányban volt?

V: Ez volt '42-ben. Ami előtt ... tudniillik itt voltunk egy ideig Bányán akkor, és az itteni zászlóalj, utászzászlóalj, kért egy csoport munkaszolgálatost, mert itt nem volt bakancs, hogy Pestről berakjunk nem tudom hány vagon bakancsot....

K: És ezért vitték el Pestre?

V: És így mentünk fel Pestre. Egy csoport, lehetünk ott 40-en, 50-en, pontosan nem tudom. És akkor elmentünk. De Váradon kellett várni egy néhány órát akkor a pesti vonatra. És ez alatt az idő alatt mentem én...

K: Mekkoraak voltak akkor a gyerekek?

V: Hogy?

K: Mekkoraak voltak akkor a gyerekek?

V: Hát, a gyerekek ... a nagyobbik lehetett harmadik osztályos, és a kicsi talán első osztályos.

K: Hat éves?

V: Igen.

K: Akkor már úgy '40 körül maradhattak ők árvák.

V: Előbb.

K: Még '40 előtt? Még egészen picik voltak?

V: Előbb. Úgy '39-ben.

K: De akkor Pesten csak annyit ... annyit maradtak, amíg berakták a bakancsokat.

V: Persze, beraktuk a vagonokat, és...

K: Hozták is vissza.....

V: Visszajöttünk.

K: A Jolán nagynénje ... neki voltak gyerekei, férje?

V: Nem. A férje Rosenfeld volt, nem voltak gyerekei.

K: Az Rosenfeld ...

V: ... József.

K: Aki szeszfőzéssel ...

V: Hogy?

K: Aki szeszfőzéssel foglalkozott?

V: Nem.

K: Nem az?

V: Nem. Annak az öccse ez. Rosenfeld Mendel foglalkozott szeszfőtéssel.

K: Ő akkor melyiknek a férje?

V: Ki? Nem, nem. Az Zseninek, az apám testvérének ...

K: ... a férje, igen. Akkora a család, hogy nem könnyű átlátni.

V: Ugye?

K: És ennek a Rosenfeldnek mi volt a foglalkozása?

V: Gépész volt.
K: Ott laktak Szamosújváron?
V: Igen. Szászrégenből került, akárcsak a bátyja.
K: És nem voltak gyerekei.
V: Igen. Gépész volt, de az autóvezetéshez is értett. Tehát sofőr is ...
K: És ők is meghaltak a háborúban?
V: Hát, Józsi bácsi kikerült Ukrajnába, onnan visszajött félholtan, és itthon halt meg.
K: Kolozsváron?
V: Hogy?
K: Kolozsváron?
V: Kolozsváron. Ott is van eltemetve.
K: Ő hányban halt meg?
V: Hát, ez lehetett '50.... várjunk csak, mikor jött ő haza, '50 körül.
K: És a felesége?
V: Jolán.
K: Jolán, ő mikor halt meg?
V: 19..... körülbelül '94-ben. '93, '94-ben.
K: Már jó idős lehetett.
V: Kérem?
K: Idős lehetett.
V: Idős volt, igen.
K: S Bözsi nagynénje?
V: Auschwitzban halt meg a gyermekeivel együtt. Ennek a férje Krémer Dezső volt.
K: Ő is Auschwitzban halt meg?
V: Auschwitzban halt meg.
K: És a gyerekeik?
V: Ugyancsak, az anyjukkal együtt mentek. És a nagyanyjukkal.
K: Hogy hívták a gyerekeket?
V: Nem tudom, két szé ...
K: Ők hol laktak?
V: Kolozsvárt.
K: És mi volt a foglalkozása? Krémernek?
V: Krémernek gabonakereskedő volt. Sármási születésű volt.
K: És két gyerekük volt.
V: Hogy? Két gyerekük volt. Két fiúcska.
K: Úgy az unokatestvérei fiatalabbak, idősebbek voltak önnél?
V: Kik?
K: Az unokatestvérek.
V: Az unokatestvérek mind id.. fiatalabbak voltak, mert én voltam a legnagyobbunoka. A legértékesebb, a legdrágább, a legokosabb és a legsikerültebb. (kacag) Szóval, én voltam a legnagyobbunoka a családba, úgyhogy nem lehetett más, csak fiatalabb nálam. Nem vegy rossz néven a stílusomat ... szeretem ... színezní egy kicsit
K: Miért, valami baj van a stílussal?
V: Szóval, ahogy én beszéltem mostan románul mondják: „Să nu fiu luat drept altul.” Értette?
K: Igen. Weisz Dávid.
V: Igen.
K: Ő hol született?
V: (két fütty)

K: Körülbelül mikor?

V: Mikor? 1865-ben, 70-ben.

K: Tehát az '1860-as években.

V: 1860-70-es években, körülbelül.

K: Akkor nem volt Ormáni születésű. Nem ott született Ormánban.

V: Nem tudom.

K: És mondta, hogy meghalt még deportálás előtt.

V: ki, apám ... nagyapám? Igen.

K: Igen. '42-'43?

V: Nem. '35-ben.

K: '35-ben?

V: Egy pillanat ... 35 jól mondtam, a születése 70-ben lehetett, 1870-ben. Harminc, az hatvan...

K: Hatvanöt.

V: Igen, lehet 65, körülbelül 35 körülbelül '65-ben. Mert 70 lehetett amikor meghalt. Körülbelül 70.

K: Igen akkor '65. '65-'70 körül. Neki a végzettsége, iskolai végzettsége?

V: Csak zsidóban tanulhatott, akkor ilyenek voltak az izék, akkor nem volt más. Zsidóban tanult.

K: jesivába ne járt?

V: Jesivába nem tudom, hogy járt-e. Minden esetre a Talmudot, Talmud iskolában tanult. Ottan tanultak mindent. Nem hiszem, hogy jesivában lett volna.

K: Hét éves volt....?

V: Kérem szépen?

K: Hét éves volt az iskola? Vagy mennyi?

V: Akkor? Nem, a jesivának és a zsidó iskolának ... nem volt meghatározott éve. Mert ... Hanem ott állandóan tanultak, az egy egy.... Voltak emberek, akik még negyven éves korukban is még tanultak. De hát nagyapám olyan körülmények között élt, vagy tan... született, hogy tanult egy bizonyos évig, tizenöt-tizenhat éves koráig, akkor aztán befogták, valószínű, a Tudom, hogy a nagyapámnak a nagyapja talán cipész volt. A nagyapám ... nem, a nagyapám apja.

K: Apja? Cipész ...

V: Igen, cipész volt, és ha nem tévedek, Lengyelországban.

K: És Lengyelországból átkerült ...?

V: Igen, át ... nagyon sokan jöttek át a pogromok elől, satöbbi, satöbbi, satöbbi.

K: de akkor még a nagyapja gyerek volt?

V: Nagyapám minden esetre még gyerek lehetett. Vagy legalábbis fiatalember, fiatal.

K: Akkor ő még ott született?

V: Nem tudom, nem, nem, nem tudom. Hát akkor elég jól beszélt magyarul akkor, tehát, ha ott született volna, akkor kellett volna érezni a lengyel ...

K: ... hangsúlyt ...

V: ... a lengyel nyelvet.

K: Magyar volt az ő anyanyelve is?

V: Hogy?

K: Magyar volt az anyanyelve?

V: Magyarul beszéltünk mi vele, de tudott jiddisül. Valószínű az anyanyelve jiddis volt.

K: És ő mennyire volt vallásos?

V: Hát, szóval, borotválkozott, nem volt szakálla, nem volt pájeszlija. Ez az izé köpeny megvolt, ez az imaköpenye. Igen. Kötelező volt. Én is viseltem.

K: Milyen gyakran járt templomba?

V: Minden héten szombaton. Péntek este és szombaton. Azt nem lehet megcsinálni, hogy nem menjen Szamosújvárt, hát Szamosújvár kis város, kitagadták volna. De azt tudom, hogy egy közismert becsületes ember volt, mindenki tisztelte. Nála mindig otthont találtak a szegények, kolsusok ...

K: Jártak,

V: Jártak! Apropó, mondjak egy viccet, zárja le, gyorsan!

..... V:
Kinek a testvére?

K: Nagypjának a testvére, Weisz Dávidnak a testvére.

V: Igen. Tudom, tudom.

K: Ki volt?

V: Igen. Volt egy Hil bácsi, Jechil, a legidősebb ...

K: Ezt hogy kell leírni? Je. ...

V: ...hil ...ch. Jechil.

K: Ő volt a legidősebb?

V: Ő volt a legidősebb.

K: Neki mi volt a foglalkozása?

V: Semmi. Talmudista volt, tanult, állandóan tanult. Szamosújvárt élt, ott volt a háza, ott volt a családja, és ott volt három lánya. Szébbnél szebb lányok voltak!

K: De miből élt?

V: Ő részese volt a földnek, a birtoknak, ami ... amit nagypám amin nagypám gazdálkodott.

K: És onnan kapott részesedést?

V: onnan kapott részesedést. Abból élt. Elég szép háza volt ottan Szamosújvárt...

K: És miután már nem volt föld?

V: Hát akkor már összezsugorodott egy kicsit a lét, ennél fogva a lányok mind kimentek Amerikába. 1927-es években.

K: de hogy sikerült elmenjenek?

V: Akkor nem volt probléma. Akkor kivándorlás volt Amerikába, mentek tömegesen.

K: Volt ott vaéami ismerősük vagy rokonuk?

V: Semmi, nem kellett akkor rokon. Három ügyes, szép lány volt, mind a három férjhez ment, mind a három vagyonos emberek lettek ottan Amerikában. Itt van egy nő, aki az egyiknél volt.

K: Együtt mentek hárman.

V: Mind a hárman, igen. Olyan volt a helyzet. Igen. Volt még egy fia is ennek. Az Ormánban maradt.

K: Hogy hívták a gyerekeket, a gyerekeit?

V: Háj, ej-ej-ej... Nem tudom, most nem jut eszembe hírtelen. Nem jut eszembe. Tudom, hogy három lány volt és egy fiú.

K: ...aki ottmaradt Ormánban.

V: A fiú ottmaradt Ormánban, ott élt és megbolondult, mert egy éjjel jött egy árvíz, és elvitte a feleségét és a gyermekeit. Ő maradt meg, mert

V/B kazetta

K: Emiatt bolondult meg?

V: Hát, szóval ... egy ilyen tragédia egy éjjel

K: És mi lett vele azután?

V: Nem tudom. Ott élt, valószínű meg is öregedett ott, talán ... a deportálásig ha élt, akkor Auschwitzban halt meg, ha nem Ormánban. Nem tudok róla többet. Elszakadt a családtól.

K: És más testvére?

V: Más testvére

K: A nagypapjának?

V: Igen, még volt egy, azt úgy hívták, hogy nézz te oda! Tehát volt Dávid, Jechil és

K: Ó hol lakott?

V: Egy időben Vásárhelyt, aztán átköltözött ő is Szamosújvárra. A szemem előtt van. És a felesége is. Eszembe fog jutni.

K: Neki mi volt a foglalkozása?

V: Ő kereskedő volt, de nagyon balszerencséje volt. Oly értelemben, hogy leégett van kétszer. A nagypapám megint fölsegítette, megint, aztán abbamaradt mikor már a gyerekek nagyok voltak. Több gyermeke volt, jobbnál jobb gyermekei voltak. Jobbnál jobb, okosabbnál okosabb gyermekei voltak.

K: És velük mi lett?

V: Vegyük sorrendbe, jó?

K: Jó.

V: Volt, az egyik fia Andor, akkor volt egy lánya, Ilonka, egy másik lánya Bella, egy harmadik lánya Ilonka, Bella Rezsín és Baba. Na most, közöttük volt két fiú. Körülbelül, körülbelül itten.

K: Bella és Rezsín között?

V: Nem, Rezsín után volt, két fiú. Hoppá, még volt egy fiú. Itt volt valahol egy fiú, ott, ott, ott, ott, ott, Andor, nem Andor, páción, Andort mondtam,Béla. Béla, úgy van. Na, a két fiú, aki iker volt, itt ni, utolsó előttiek, igen, az egyiket Lipótnak hívták, és a másikat Sanyinak hívták. Sanyi elhalt még fiatal korában. Fiatal korában. Andor tisztviselő volt Kolozsvárt, egy nagyon snájdig, jómodorú, elegáns úri fiú volt. Kellemes volt, mindig jött haza, hát szívesen fogadták a lányok, hát ... igen. Ilonka egy szép, mutatós nő volt, Schönthal vette el, Schönthal, ez aki nekem az ima....

K: ...a ..., igen

V: ...izét adta. Bella. Egy nagyon-nagyon ügyes varrónő volt. Szabásznő volt. Nagyon ügyes volt.

K: Ó ... ők hol laktak? Ilonka Szamosújvárt....

V: Ilonka Szamosújvárt. Szamosújvárt, Szamosújvárt. Ez a Schönthal család egy nagyon gazdag család volt. Na most, Bella férjhez ment Kékesre, egy gazdálkodóhoz, Salamonnak hívták. Ezeknek földjük volt, juhaik voltak, satöbbi. Akkor Rezsínke férjhez ment Vásárhelyre egy Diamantstein nevezetűhez, aki ... aki ...

K: Diaman...

V: Diamantstein. Stein.

K: Diamant...t-vel is?

V: Gyémántkő. Diamantstein.

K: De egybe. Egybe.

V: Diamantstein, igen.

K: Így hívták azt a vállaltot is, ahol tetszett dolgozni Vásárhelyen ...

V: Hogy? Igen, rokonok is voltak. Rokonok is voltak. Unokatestvérek voltak, vagy mit tudom én. Na és, azután, ez volt a Rezsín, igen, akkor még volt

K: Baba..

V: Baba Auschwitzban halt meg mint lány. Lipót szőcs lett, német szőcs. Egy nagyon-nagyon ügyes és dúsgazdag ember lett. Kikerült Kanadába a háború után. Munkastolgalatos volt és megmenekült. És innen elmászált. Láta, hogy nem neki való ez a ...

K: És ott is ...? ott miből gazdagodott meg?

V: Bőrök... Szűcs ... Az iparból. Szűcsiparos volt.
K: Biztos lett műhelye...
V: Hát biztos, hát aztán igen. Volt itt is nálam.
K: Mit jelent az, hogy német szűcs?
V: Német szűcs? Hogy nem csinálta a kozsokokat, hanem a finom női bundákat. Ami nagy volt, és nem volt csak három és fél kilós. Nem tette tönkre lelea Florikának a derekát ezekkel a nehéz bőrökkel. Hanem finoman kidolgozott, elegáns bundák voltak, és ezt nálunk itten úgy is nevezték, hát ... voltak Szamosújvárt is, volt egy Coroian nevezetű nagyon jó német szűcs. Volt egy másik az egy magyar.
K: De ezek készítettek férfi bundákat is? Vagy csak női?
V: Csináltak férfi bunda. ... a férfi bunda általában bélésbunda volt. Szövet volt, bél... bundával bélelt. De nem olyan ... nyest volt vagy egyéb ... könnyű állat. Mert hát nem a szibériai ... hidegeknek késtültek ezek, hanem az itteni klímának, de mégis meleg volt. Volt egy nagyon finom szövet alatta. Mondja, maga mit mit fog mindebből fölmutatni? Minek kell ez magának?
K: Én ezt a dolgot le fogom adni ennek a dokumentációs központnak, és ők....
V: És leírja mindezeket a meséket, mind?
K: Igen.
V: És neki adja az egészet?
K: Igen. A kazettákat is. Majd fogok küldeni ... a végleges változathoz majd fogok küldeni egy példányt.
V: Ha nem felejt el.
K: nem felejttem el.
V: De ha elfelejt, akkor maga el kell költözzön Kolozsvárról!
K: Nem felejttem el.
V: Jó.
K: És Béla?
V: Ki? Béla, igen, ő üveges volt. Üvegcsiszoló volt tulajdonképpen, és üvegmegmunkálással ... nem tudnám ... tudom, hogy ebben a szakmában ...
K: Ő hol lakott?
V: Izraelben, és onna kiment Kanadába, hogy együtt legyenek a testvérek mind, és akkor ott is halt meg.
K: De még a háború előtt vagy után ment ki Izraelbe?
V: A háború előtt ment Izraelbe.
K: Ezek a gyerekek az édesapjánál fiatalabbak voltak?
V: Micsoda?
K: Vagy a szüleinél? Ez az Andor, Ilonka?
V: Melyik ... ki kinél volt fiatalabb?
K: Azt nézem, hogy Weisz Dávid született olyan '70-ben., ők az öccsének voltak a gyerekei.
V: igen, az öccsének.
K: Tehát az édesanyjánál fiatalabbak lehettek a gyerekek.
V: Igen, valamivel fiatalabbak voltak.
K: Weisz Aranka.
V: Igen.
K: Az ő lánykori neve Swartz volt?
V: Swartz.
K: Gondolkoztam otthon, hogy lehet, hogy viccelt velem.
V: Hogy?

K: Hogy Swartz és Weisz. Fekete és Fehér. Olyan véletlen egybeesés.

V: igen. Igen, igen. Nem, nem, nem. Így volt.

K: Ő mikor született? Bethlenben született ő?

V: Bethlenben, igen. Hát, ő fiatalabb lehetett a nagyapámnál ...

K: Úgy az 1870-es években?

V: Körülbelül.

K: Az ő végzettsége?

V: Kinek? A nagyanyámnak? Nem hiszem tanultak ezek. Az ilyen családok mind magán úton tanultak, otthon, hazajött a tanító, és tanultak. Akkor nem volt köt...

K: Az ő testvéreiről tetszik tudni valamit?

V: Kiről?

K: A testvéreiről.

V: Kinek a testvéreiről?

K: A nagymamájának a testvéreiről.

V: Nem. Tudom, hogy rabbi volt, valami rabbi féle volt Bethlenben, és több gyermeke volt, akik időközönként eljöttek Szamosújvárra a nagynénihez. Illetőleg a nagybácsihoz. Azok mind hasszidok voltak.

K: Igen?

V: Streng ...igen... szigorúan betartották az ünnepeket, az előírt törvéneket. És Talmud-tudósok voltak.

K: Na, akkor az ön iskolai végzettsége?

V: Én miután hazajöttem hadifogságból befejeztem a gimnáziumot.

K: Azt nem fejezte be Szamosújváron?

V: Hát nem, mondtam, hogy nem fejeztem be.

K: Hét osztály járt?

V: Hetet? Nem. Szamosújvárt jártam a négy elemi, és akkor vagy öt osztályt, már nem tudtam tovább, két oknál fogva. És akkor így maradtam, és visszajöttem, akkor befejeztem a gimnáziumot, megkaptam a diplomámat. Első dolgom az volt, amikor hazajöttem, hogy én tanuljak, fejezzem be az iskolát. Azután beiratkoztam Tessék?

K: Hol járt gimnáziumba?

V: Szamosújvárt, persze, Petru Maior-ba.

K: Nem, miután visszajött, hol fejezte be?

V: Iași-ban.

K: Iași-ban?

V: Igen. A ... ugyanakkor nősültem, amikor tanultam is. És azután, mikor igazgató lettem, akkor beiratkoztam a Științe Economice ..

K: Igen, mondta, és ott elvégzett két évet ...

V: ... Hármát.

K: Hármát?

V: Hármát, de a harmadikat nem .. Itt avnnek a ... a Carnet de student, az maradt meg. A harmadikban már kirúgtak, úgyhogy ... eljöttem és abbahagytam. Minden esetre ...

K: Ez akkor, amikor átköltözött.

V: Amikor átköltöztem, igen.

K: AZ anyanyelve magyar?

V: Az anyanyelvem magyar. Beszélek románul, jiddisül, oroszul is tūrhetően, az oroszok nem hiszik, hogy nem tudtam, és man spricht auch Deutsch, aber wenn man keine Übung hat, vergisst man. Értette, hogy mit mondtam?

K: Nem értek olyan sokat németül. Az első félét megértettem, hogy ...

V: igen, most megmondom magának, hogy mit mondtam. Hogy gyakorlat kell mindenestre, mert ha nem, az ember felejt.

K: Ez biztos.

V: Hogy?

K: Ez biztos.

V: Igen. Úgy hogy ezt tudom.

K: És foglalkozásához mit írnak?

V: Az én foglalkozásom? Hát első sorban megtanultam ... hát funkcionárius voltam. Könyvelésen is dolgoztam, amikor Diamantstein-nál voltam négy évig. És a hadifogságban megtanultam a kőművességet. És ez nekem nagyon-nagyon jól fogott, és mint igazgató, egy vállalatot vezettem, ahol ... Cooperativa de constructii ... és itt is egy építkezési vállalkozást vezettem. Tehát ...

K: De ez a kooperáció is itt volt Bányán, nem?

V: Nem, nem, nem, nem. Én először, ami után kirúgtak....

K: ... igen ...

V: Hát, közvetlenül akkor nem jöhettek mindjárt el. És akkor kaptam egy beosztást egy idő után, de én foglalkoztam azzal, hogy onnan elmenjek, mert ajánlották, hogy menjek el. És akkor a kooperációtól én már el is jöttem ide, a kooperációtól, ami konstrukciós vállalat volt. Itt megátvettem ugyancsak egy konstrukciós vállalatot. Itten. És öt évig voltam ennek a vezetője. Öt évig itten. Úgyhogy én a ... jártas vagyok és... a könyvelészetben, hát ezt csináltam, ezt tanultam effektív, azután az építkezést csináltam és nem úgy, mint egy gyerek, aki kezdi, hanem már más ... felfogtam, más fejjel láttam, és technikai problémákat is megoldottam. Egy vállalatvezetésnél sok minden probléma merül fel, voltak alantosaim, nagyon jók, egy része Izraelben van, egy rész itt van, mai napig is tartom velük a kapcsolatot, és ... tehát, hogy úgy mondjam, könyvelő is voltam és iparos is voltam, hogyha kellett. Érti? De ... igazgató voltam, és elnöke voltam a vállalatnak itt.

K: A testvéreit hogy hívták, hogy hívják? Az egyiket Jenő....

V: Az öcsémet Jenőnek hívják, a húgomat

K: Neki mi a zsidó neve?

V: A zsidó neve? Jojna.

K: Az a Jenőnek megfelelő.

V: Jenő, persze. És van egy volt egy húgom, akit Herminának hívtak. Hermina.

K: És az ő zsidó neve?

V: Az én nevem? Cháim.

K: Nem, nem, Herminának.

V: Herminának Chájá. Chájá.

K: így?

V: Chájá, igen. Ch-sal írják, Ch ...

K: Ez is a háimból jön?

V: Igen, igen, igen.

K: Ők mikor születtek?

V: Az öcsém született 1921-ben. A húgom 1927-ben, körülbelül.

K: Szamosújváron?

V: Szamosújváron.

K: Az ő iskolai végzettségük?

V: az öcsém befejezett négy gimnáziumot, négy középiskolát, és azon kívül jiddisba tanult, zsidóba. Hallotta itten mostan a .. az ő kántori tehetségét. Ezt is csak azért tudta, mert ő is tanult – én is tanultam különben – jiddist. És ...

K: Ő tovább tanult?

V: Nem, nem, nem, hanem ő is kellett, kénytelen volt dolgozni ő is. És dolgozott ennél a vállalatnál, ahol én is voltam egy nagyon rövid ideig, ahol ugyancsak ilyen vasszerkezeteket, apró gépezeteket javítottak, komercsializáltak. És ... ezt megtanulta ...

K: De ez csődbe ment aztán.

V: nem, ez addig volt, amíg munkaszolgálatos lett '42-ben. Tehát körülbelül 17 éves korától 21 évig, husyon ... igen. Aztán akkor '42-ben munkaszolgálatos lett. Mint munkaszolgálatos ő is kikerült Csehorszáig, akkor onnan átkerült Németországba, ez mind a háború alatt és közvetlen a háború után. Alkalmazásba került a Joint-nál, '45-ben hazajött, és megtudta, hogy a barátnője, tehát egy hölgy, aki, Svédországba került Auschwitzból. Akkor elintézte, és mindjárt itthagyt a csapo-papot, és elment, és kijutott Svédországba. Svédországban meg is nősült, két gyermeke van ...

K: Megtalálta a barátnőjét?

V: Megtalálta, igen, szamosújvári Fisher lány, akivel nem olyan értelemben, mint máma értjük a barátot, akkor más értelemben volt barát. Ő udvarolt a lánynak, a lány talán udvarolt neki, nem tudom pontosan, minden esetre.

K: Hogy hívják a feleségét?

V: Hívták. Baba. Fishernek született, Fisher Baba. Szamosújvári. És két gyermekük van. Az öcsém ottan kvalifikálta magát, és egy ilyen ... gablonc meg ilyen bizsu vállalatban dolgozott, értékelték is, aztán önállósította magát. Két gyermeke van, az egyik egyetemi tanár, és pedig Ştiinţele religiilor. Hallott erről?

K: Igen.

V: Hogy mondják ezt magyarul?

K: Vallástörténet ... vallástudomány.

V: Vallástudomány, igen, egyetemi tanár Stockholmban.

K: Őt hogy hívják?

V: David. Eisikovits Davidnek hívják. És van ennek egy huga, Mary, pszichológus.

K: Mária, vagy...?

V: Mária, Mary. Valószínű Mária. Mary. Én meg amikor találkoztam vele, azt mondtam, Oh, Mary Lou.

K: Ők mennyi idősök?

V: Hát, körülbelül 50

K: Az '50-es évek elején születhettek?

V: Igen, igen. '50 körül, és a lány valamivel fiatalabb, mint a fiú. Vagy két évvel.

K: És Stockholmban laknak?

V: Igen. A lány azt hiszem Malmöben lakik.

K: Késő van

V: Nem bírom!

K: befejeztük mindjárt. A huga.

V: Igen. A húgomnak két lánya van, és a lányoknak, az egyiknek három gyermeke van. K: Hogy hívják a lányait?

V: Tehát a húgom lányait úgy hívják, hogy Miriám és Gila. Gilának három gyermeke van, az egyik tiszt a hadseregben, a másik tiszt a rendőrségen és a harmadik, a gyerek az még tanul, Izraelben, persze.

K: És a férje a hugának?

V: A húgomnak a férje? Az egy idős ember, lehet 86-87 éves, az földműves volt, Iklódon volt birtoka az apjának, örökölte, de elvették tőle eztet mostan, ő meg nem még foglalkozott, hogy visszakapja, úgyhogy 70 hold föld odament. Én se tudtam nagyon ... szóval ...

K: Hogy hívják őt?

V: Léb. Léb Móse Mauriciu. Így hívták itten. Na, ennek van a két lánya.

K: A húga ... a húgáék mikor mentek ki Izraelbe?

V: '51-ben.

K: És a gyerekek már ott születtek?

V: Nem, a nagyobbik még itten. A nagyobbik.

K: Igen, Miriám.

V: Miriám. De nagyon kicsi volt, amikor mentek. El kellett menjen akkor, mert ... chiabur-nak minősítették, és tudja, hogy van ... Tudja, mi az a chiabur? Nem? Szóval az, akinek fölbirtoka volt, ezeket üldözték. Chiabur...

K: Földbirtokos.

V: Földbirtokos, igen.

K: És a huga dolgozott? Ott Izraelben?

V: Az én hugom igen, igen, dolgozott Izraelben.

K: Mit dolgozott?

V: Egy szállodában volt valami ... Haifán adminisztrációban valami.

K: valami tisztviselő vagy ...?

V: Valami ilyesmi, igen, minden esetre. Szamosújvárt végzett négy polgárit magyar nyelven.

K: És az öccsének mit írjak be foglalkozáshoz?

V: Kérem?

K: Az öccse foglalkozása?

V: Mondat, hogy Svédországban megtanulta ...

K: Az ékszerészetet?

V: Szóval az ilyen ... nem nemesfémről, hanem különböző rozsdamentes fémekből csináltak, színezték meg ehhez hasonló.

K: És formázták?

V: Hogy?

K: És formázták?

V: Stanclizták, préselték, csinálták a különböző csecsebecsétet kezdve a ... aztán csináltak valami ...

K: És aztán lett neki egy műhelye?

V: Hogy?

K: Aztán csinált ő műhelyt magának?

V: Valami ... önállósította magát, egy ilyen kombinált valamivel, amikor csinálták és el is adták. Főleg angróban.

K: Ilyen ékszereket vagy csecsebecsétet?

V: Igen, ilyen... különböző ... de tudom, hogy ékszerek is voltak, mert voltak ilyen női brossok meg ilyen ... néha egész modern dolgok, meg ki tudja, miket, hát én nem voltam ottan csak ...

K: A feleségének a leánykori neve.

V: Az én feleségemnek?

K: Igen.

V: Pitaru. Pitaru. Tudja, mjit jelent az?

K: Igen. Pék.

V: pék. Pékek is voltak valamikor a dédnagyszülei.

K: Ó hol született?

V: Hogy?

K: Ott született Iași-ban?

V: Ó izén, Iași-ban született.

K: Hányban?

V: 1933-ban.

K: Izraelben hol él?

V: Hol él mostan?

K: Igen.

V: Kiriat Aata. Kiri ... Atta városban.

K: Kiriat ...

V: Kiriat és vonal Atta. Nyugdíjas, és könyvelő volt egész életén át. Mert befejezte a gimnáziumot, beiratkozott az orvosira, sikerült, kirugták mindjárt, mert az apja nem volt megfelelő ...

K: Neki román az anyanélve, nem?

V: Román anyanyelvű. Most tud héberül is, persze.

K: Testvérei voltak?

V: kinek?

K: A feleségének.

V: Igen. Igen, volt. Volt, aki nagyon fiatal korában kikerült Izraelbe, megtanulta a elektromechánikát, és egy híres speciálista lett az üzemek energiaellátásában. Tehát ... minden üzemnek energiára van szüksége, ugyi? Na most már, az nem egyenlő a villanyvilágítással, hanem az energia, a gépek hordozásához szükséges főszerelésekben, ebben szpeciálizálódta magát. Voltam is nála egyszer, hát egy olyan műhelye volt, mit mondjak és anyagraktára, mint Kolozsvár egyik váróterme. Mondjuk az 1-es váróterem. Volt ott Kolozsvárt a váróteremben?

K: A vasút?

V: A vasút.

K: Igen.

V: Na, körülbelül egy olyan váróter egy olyan helyiségben volt, éspedig Risön L'Cion-ban. Risön L'Cion városban. Sajnos meghalt.

K: Hogy hívták őt?

V: őtet, hát ... ottan más neve volt, Paz, Paz Amnon. Nem is tudtam, hogy én ilyen okos vagyok, komolyan! Ennyi van az én fejemben! Sok, ugyi?

K: Sok. Meg kellett változtassák ... változtassa a nevét?

V: Nem kellett, de Pitaru az egy olyan név volt, ami nem ment, annak idején valószínű így gondolta. De a szaktudásával gondolta ... gondolom, hogy nem hallottam, de láttam is, hogy milyen tervet csinált, és milyen terveket vitt véghez. Ott tanult.

K: Mikor halt..?

V: Kérem?

K: Hányban halt meg?

V: Hát, vagy öt évvel ezelőtt, négy évvel ezelőtt.

K: Na, ez az utolsó dolog. A lányait hogy hívják?

V: Az én lányaimat?

K: Igen.

V: A nagyobbikat Livia, a kisebbiket Rodica. Mind a kettő angoltanár. Diplomával.

K: Hányban születtek?

V: Livia született 1953-ban, és Rodica 1959-ben. Látja, tudom kívülről, pontosan.

K: Zsidónak nevelték a gyerekeket?

V: Hát, nem, vallási szempontból nem. Nem de zsidó öntudat ..., nár úgy értem, hogy tudták, hogy zsidók, nem ... verték a mellüket, hogy zsidók, nem ...

K: De ők zsidónak tartják magukat?

V: Hát persze, hogy zsidónak tartják magukat. Há' minek tartsák magukat?

K: Mind a kettő egyetemet végzett és angoltanár.

V: Kérem?

K: Mind a kettő angoltanár.

V: Mind kettő angoltanárnő, csak hogy a nagyobbik lányom nem praktizálja eztet, ő átvedlett. Ő dolgozik ... valami ... ilyen kalkulárokon ... egy másik vállalatnál. Egy vállalatnál.

K: És unokái vannak?

V: Igen. Kettő.

K: Hogy hívják?

V: Az egyiket, a nagyobbikat Roninak hívják, Roni, ...

K: A családneve mi?

V: Mates.

K: Mates. Ezt Mates-nek kell leírni?

V: Nem, úgy ahogy ...

K: Sz?

V: Nem, csak s.

K: S.

V: Úgy olvassák, Matesz. Igen.

K: Óhányban született? Ez melyik lányának a fia?

V: Hogy?

K: Melyik lányának a gyereke?

V: A kisebbiknek. Izraelben. Igen, 19..... 19.... tudom is én ... '73

K: Hány éves lehet most?

V: '73 ... nem, később. '80-ban? '80-ban.

K: '80-ban?

V: '81-ben, hoppá, most jut eszembe, hogy 23 éves. Hogy?

K: Öcsémmel egyidős, ő is '81-ben született.

V: Igen.

.....(szól a telefon).....

V:..... értékesítik a kozmetikai cikkeket, és ő szpecialista ebben a szakmában. Hogy hol nyerte el, nem tudnám megmondani pontosan. Azt tudom, most is voltam Izraelben, és láttam, hogy ... Ahogy ők mondják: zice, „Bunelu, sînt ocupat, te rog, crede mă, pînă peste cap cu problemele de valorificare, și – nem tom micsoda – pregătire, ambalare....”

K: De ă hol lakik;

V: Chiriat Bialik-ban, de Haifán dolgozik.

K: Ez közel van?

V: Kérem,

K: Közel van Haifához?

V: Hát, nincs messze, nincs messze, ez már szinte össze van kötve Haifával. És a másik az Roni

...

K: Ez Roni,nem?

V: Párdon, igen, összetévesztettem ... Eden. Eden.

K: Ő testvére?

V: Testvére, igen. Az pontosan harmadik osztályos.

K: Ilyen kicsi?

V: Ilyen kicsi, igen. Nagy különbség van.

K: Harmadik osztályos, akkor lehet egy olyan 9 éves.

V: Körülbelül 9 éves. Tizedikbe...

K: '95-ben születhetett..

V: Hogy?

K: '95-ben születhetett?

V: Hát, hogyha az

K: Hogy hívják a lányai férjét?

V: A nagyobbik lányom férjét Salamon, inginer Salamon, constructor.

K: És a másik neve?

V: Matis, arhitect Matis.

K: De a ...

V: Eduard.

K: Ez a Matis?

V: Matis Eduard. És a másikat úgy hívják, hogy Silviu.

K: Matis vagy Mates?

V: Matis. Párdon, Mates. Bocsánatot. Matis ez más volt, valaki más. Volt egy Matis is, létezik, egy író.

.....
(következő nap)

K: ... tehát a nikkeltől jutott eszébe ...

V: Igen, eszembe jutott. Nagypámnak két órája volt, egy hétköznapi és egy ünnepnap. A hétköznapi óra egy nagy Doxa óra volt, lehetett egy negyedkilós, akkora volt, mint ez a tányérka, majdnem. Nikkel volt, vas, és egy nem tudom, milyen lánc, azt hiszem, hogy az lehetett maximum ezüstlánc, maximum. És ünnepnapokon meg szombaton volt egy aranyórája. És ugyancsak azt az aranyórát ugyanabban a zsebében tartotta, és ugyancsak úgy, a mellényén keresztül függött egy atanylánc.

K: Ahhoz aranylánc járt?

V: Hogy?

K: Ahhoz aranylánc járt? Az aranyórához?

V: Természetes, nem lehetett ... szóval, természetes, akkor még úgy álltak anyagilag, hogy nem adták el, valószínű.

K: De a másik oldalon volt egy gomb, vagy hova fűzték?

V: Nem, az az egyik ...

K: Igen, volt egy zseb...

V: És akkor bekerült a gomblyukba, és akkor a másik zsebben volt egy ilyen kis ...

K: ..akasztó?

V:.. akasz... a másik zsebhez volt egy a lánc végén volt egy ilyen kis akasztó.

K: Tehát két zseb volt tulajdonképpen,.

V: Igen, ez volt a ... a divat. Megjegyzem, Vásárhelyt, amikor alkalmazásban voltam mondtam aztat, hogy a ... Vásárhelyt dolgoztam?

K: Igen.

V: Igen. Hát akkor híresek voltak Vásárhelyt az iparosok. És a vásárhelyi iparosok is vasárnap nagyon elegánsan jelentek meg. És jártak a vendéglőbe. És mindegyiknek megvolt ez a ...

K: ...zsebórája?

V: Zsebórája. Aranyóra és láncsal. Emlékszem, volt ott egy Oroszlán nevezetű, aki bádogosműhelye volt, akkor volt egy másik, egy Brambir, akkor volt egy Goth nevezetű, aki vízvezetékyszerelő volt.... érdekes ez?

K: És hova jártak?

V: Hogyhogy hova jártak? Hát vasárnap elmentek esetleg a templomba, és templom után volt a „zóna”. Tudja, mit jelentett a zóna?

K: korzó?

V: Nem. Ne, nem, nem, nem. A zóna a vendéglőbe elmentek és ilyen apróságokat ettek, mondjuk, mint ... tudom is én, marhamájat vagy izét, hagymásan, és ittak hozzá egy üveg sertet, és ez volt a passziójuk.

K: Ilyen vasárnapi ...?

V: Igen. Tudom is én, más ... De ez híres volt, az ilyen iparosok, akik adtak magukra valamit, nem ilyen zugiparosok meg ilyen ... tákolók.

K: És megvolt a vendéglő, ahova jártak? Egy bizonyos vendéglőbe vagy volt...?

V: Hát aztán voltak Vásárhelyt szép vendéglők. Vásárhely híres volt, volt a Surlotgrádis egy vendéglő, ahol ... ahova jártak, akkor volt a Mészárosköz, tehát a mészárosok szövetségének volt egy vendéglőjük, híres volt arról, hogy ottan nagyon jól lehetett étkezni.

K: Ha a mészárosoké volt!

V: Igen, igen. Mit akartam mondani? Láta ezeket a képeket?

K: Igen.

V: Mi érdekes belőle?

K Tehát ezek mind érdekesek.

VI/A kazetta

.....(fénykép nézés).....

K: Ki ... kiválogattam, ezek a régebbi régi képek, ezek meg inkább másolatok róluk.

V: Ez is egy eredeti.

K: Nem, itt van ni az eredetije. Ez már másolat.

V: Úgy van. Úgy van. Tehát van eredeti. Rendben van. Na hát, akkor kezdjem itt ni. Ez a nagyapám.

K: Weisz Dávid.

V: Weisz Dávid. Igen. Így nézett ki az aláírása is.

K: Sz-vel írta?

V: Igen.

K: Igen?

V: Igen, sz-vel. Weisz. Duplavé-vel írták.

K: Duplavé-vel.

V: Igen.

K: És ez volt a .. a személyazonossága.

V: így nézett ki a személyazonosság akkor. És itt van még a pecsét is.

K: ... a pecsété a rendőrségnek.

V: Igen. Tehát ez az egyik, ugyi?

K: Igen.

V: Na mostmár, itt van egy képem, a megboldogult anyámnak léánykori képe. Hol van? Itt van. Itt van. Ez lehetett 1916-17-ben.

K: Hány éves volt ő akkor?

V: Akkor 17 éves, 17 éves, mert '900-ban született.

K: Még azelőtt mielőtt férjhez ment volna.

V: Persze, persze. Itt van egy képe amielőtt férjhez ment volna, és megboldogult apám, mit katona, járt a házukba.

K: És kik vannak ezen a képen?

V: Itt van az anyámnak a bátyja, Adolf bácsi, és Adolf bácsinak, a családnak egy ismerőse, egy barátja. És apám.

K: Ez a katonaruhában az édesapja.

V: igen. Apám, igen.

K: Az édesapja, az édesanyja és egy családi barát.

V: Igen. És ülve Adolf bácsi. A nagybátyám. Az .. ezekről beszéltünk. Na most már. Ami után férjhez ment, az óriási öröme megvolt, hogy én megszülettem. És itten körülbelül egy fél éves koromban vagyok, és ez a kép 1920-ban készült. Tehát ezt is ide teyem?

K: Igen.

V: Jó. Anyámnak a családja számos volt. Vagyis öt lány, három fiú. Az egyik fiú időközben ... Tehát itt vannak a lányok sorrendbe, körülbelül, és pedig itt van Lóra néni. Tehát ez egy nagynéném, akit Lórának hívnak. Ezek 1944-ben át akartak szökni a férjével és a kisebbik fiával Romániába, elkapták a csendőrök ...

K: ...igen,. és őket ...

V: ... úgy szétzúzták őket, hogy Auschwitzban már nem is jutottak életben. Igen? Ide teyem.

K: Hogy hívták az ő férjét?

V: Sámsonnak. Ők azok, akik Apahidán földjük volt, gazdálkodtak. Említettem ...

K: Igen, igen, Sámson

V: Tehát Sámsonné, született Weisz Lóra. Egy másik testvére az anyámnak volt a Resi. Itt látszik a cionista jelvény.

K: Mi volt azon a jelvényen, mert...?

V: hát, ezen a jelvényen ilyen domor... hogy mondják eztet? Ezüst volt, olyan dombormű volt.

K: Dombormű volt rajta?

V: Igen, Cion volt, Cion felirat és, amennyire én még emlékszem, egy pálmafa volt vagy két ... így ni....

K: így kétol....?

V: Igen, egy pál ... és alatta Cion. Igen.

K: És ez volt a ...?

V: Avivának volt a tagja. Az egész család leánytagjai. Na most már, egy másik....

K: És ez a Avivának volt a ...?

V: ...jelvénye, igen.

K: Ez volt a női szervezet.

V: Mert volt Aviva és Barisszia. Barisszia voltak a fiúk. Van itt nekem ...

K: Barissziának más jelvénye volt?

V: Nem tudom, de egyensapkájuk volt.

K: Az milyen volt?

V: Amikor ... amikor összegyűltek ők, mert mindig nagyapáméknál volt a gyűlés, nagyapámnak több szobája volt, tehát ...

K: igen....

V: Igen, és akkor egy olyan kicsi sírmű bársony, vörös bársony,. ... arany rojttal, arany zsinórral ...szegélyezve. Ez volt az ő uniformisuk. És amikor összegyűltek fölvtették ezeket a sapkákat és elkezdtek énekelni azt, ami máma a zsidó állam indulója. De magyar szöveggel énekeltek és héber szöveggel. A magyar szöveg körülbelül így szól:

„Kezet föl az éghez,

ki férfi, ki bátor,

kit meg nem ijeszt a jövő,

hogya lát.

Hadd zúgja, sikoltsa,

viharzza a táborés nem tudom, mi ...

ifjúk esküdalát.”

Valami ... ez volt a szöveg. Gyermekek voltam, tudom is én, öt-hat éves, amikor ezeket a ...

K: És még tetszik emlékezni.

V: Emlékszem, erre emlékszem. De hogy mit ettem a tegnapi előtt, arra nem ...

K: És milyen gyakran gyűltek össze?

V: Hát, azt nem tudom.

K: Hetente vagy ...?

V: Hogy?

K: Hetente?

V: Nem tudom, minden esetre oda jöttek, mert hát jól is érezték magukat, és kellemes volt. Na most, ez egy másik hiba az anyámnak, ez ... Jolánnak hívták, ennek a férje hozta vissza azt az imakönyvet...

K: Igen, amiről tetszett amit tetszett mutatni.

V: Amit mutattam, igen.

K: Ők laktak Kolozsváron.

V: hogy?

K: Ők laktak Kolozsváron.

V: Ők kolozsvárt laktak. Igen. Akkor egy másik hu...

K: Ő nem volt deportálva?

V: nem, el volt ... volt, de valahogy kiszöktették, valamilyen formában, és elbújtatták.

K: Kolozsváron?

V: Igen. Nem tudnám pontosan megmondani, hogy hogy és mint, de tudom, hogy megmenekült. Ez az egyetlen, aki megmenekült, az egyetlen.

K: A testvérek közül.

V: igen. Itt van a legkisebb lány, Böske. Ez férjhez ment, ennek a férje egy Sármasról származó Krémer nevezetű. Ő és akkor már két gyermeke volt, amikor deportálták, úgy a férje mint ő és a gyerekek Auschwitzban voltak kivégezve.

K: Ők Sármason laktak?

V: Nem, Kolozsvárt laktak.

K: Kolozsvárt laktak?

V: Kolozsvárt laktak. Igen.

K: És a gyerekeket hogy hívták?

V: Ezt már nem tudom, nem jut eszembe, de itt a fénykép az egyikkel.

K: Nem írja a hátán, hogy mikor készült?

V: nem ír.... valamit ír. Lesz szíves ideadni nekem azt a pápaszememet! Igen, írja. Foto Ágoston.

K: Ja, ez ott volt Kolozsváron.

V: Cluj. Hogy?

K: Kolozsváron van.

V: Persze. Regele Ferdinand 46. Szeretettel ... szeretettel Szeretettel, az látszik.

K: Megnézhetem? Andrei van a hátára írva.

V: Hogy?

K: Andrei van a hátára írva.

V: Hát lehet, hogy Andrisnak hívták. Valószínű.

K: Szeretettel Mamának.

V: Mamának, igen, az anyjának küldte.

K: De nem írja, hogy hányban lehetett. De mennyivel voltak kisebbek a gyerekei önöknél.

V: Hogy? Ki? Mennyire? Mennyivel volt nálamnál kisebbek?

K: Igen. Sokkal kisebbek...?

V: hát persze, én már meglett 18, 17-18 éves lehettem....

K: ...amikor születtek?

V: ... amikor ők egész kicsik voltak. Amikor deportálták a nagyobbik ... lehetett olyan 5 éves, és a leányka másfél-két éves.

K: Akkor volt egy fiú és egy leány.

V: ... és egy leány, igen. Tehát ezt is ide teszem. Igen na most már, az apám részéről sajnos ... Ja, igen. Ez volt Resinek a két fia. Aki az árvaházba kerültek, Tibi és Károly. És a váradi árvaházból vitték őket el, és Auschwitzban maradtak.

K: Ez mikor készült ez a kép?

V: Lássam csak?

K: De ezt már az árvaházból küldték?

V: Igen. 1944. január 18-án. Azt mondja, hogy „Szeretettel Bábikának Tibi és Károly.”

K: Kit neveztek Bábikának?

V: A nagyanyját. Bábá.

K: Bábá?

V: Igen. Szegény szerencsétlen akkor már anyagilag ... az anyjuk nem volt, az apjuk is meghalt...

K: Hogy hívták őket?

V: Farkas. Rettegen születtek a gyerekek.

K: Hol?

V: Rettegen. Reteag. Hallot erről a ...? Dés mellett, hogyne, egy nagy .. nagy.... község volt, máma már városnak van nyilvánítva. Ez itt volt?

K: Nem, külön, oda még nem jutottunk.

V: renben. Rendben. Tehát ...

K: Őket látogatta meg?

V: Őket látogattam meg Váradon, ez volt 1942-ben. Igen, '42-ben. Mert amikor egyszer áthelyeztek bennünket ide, amielőtt kivittek Uktajnába itt voltunk, és itt ... nem tudom ... az alatt az idő alatt használtak jobbra-balra.

K: Igen, mondta, hogy bakancsot kellett berakodni.

V: Úgy van, bakancsot kellett berakni Pesteről a nagy központi raktárból, ami ide jött Bányára a katonaság részére. Igen. Na most már, igen. Szegény megboldogult apám részéről csak az ő fényképe van, az a fénykép, ami ott fent van és az ő családjáról semmim sincs. Ez egyetlen huga, aki élt, de merthogy ő is Bukarestben volt, megmenekült. A háború után férjhez ment Balázsfalvára, és aztán ide kerültek át Bányára. Úgyhogy éa azért jöttem ide, mert itt volt ez a nagynéném, természetesen már idősebb volt, nem így nézett ki.

K: Mikor Iași-ből átköltözött?

V: Igen. Igen. Úgy jöttem ide

K: Hogy hívják őt?

V: Bertuska.

K: Bertus?

V: Igen. Eisikovits Bertuska, a férje Naftali volt, egy ügyvéd volt. De nem ugyanakkor zenész is volt ... ő Olaszországban tanulta a jogot, hazakerültek, amiután elég jó módon éltek Balázsfalván a rezsimegváltozása után őket ... tudom is én, ..chiabur-nak ...

K: ...nyilvánították...

V: Nyilvánították, és akkor eljöttek, de semmi nélkül. Úgyhogy egy-egy bőrönddel megúszták az ottani.... és..

K: Kitétték a lakásból is?

V: Tessék?

K: Kitétték a lakásból is?

V: Persze, természetes, mindenüket elkobozták. Üzletük volt a szüleinek.

K: És bertus hogy került Bukarestbe?

V: Neki volt egy nővére még Bukarestben, akit Perl Mutternek hívtak aférje után, és ...

K: Ő oda ment férjhez?

V: Nem. Férjhez azután ment, hogxy ...

K: Nem, ez a másik testvére, Perl.

V: Az Perl Muter volt, a nővére.

K: Ő oda ment Bukarestbe férjhez?

V: Bukarestbe ment férjhez, annak a férje egy közismert tisztviselő volt, nagyon jó gyermekei voltak. Az egyik nemrég halt meg, az egyik gyermeke, Izraelben. Véletlenül tudtam meg. Na most már, mondtam, az apámnak a családja is számos volt. Ez az a Viktor. Ez a Viktor Zseni néninek a fia. Emlékszik, hogy írt ottan ...

K: Zseni...

V: Igen.

K: Zseni az is a ...

V: Rosenfeldné.

K: ... a testvére volt az édesapjának.

V: Apámnak a húga, igen. Na, ez annak a fia. Egy nagyon ügyes fiú volt, ez Reviczky-nek volt sofőre.

K: Ő volt a sofőre?

V: Ő volt a sofőre Reviczky-nek. Én olvastam a Reviczki Ádám könyvét, megy az a mese?

K: Igen. És ott említi

V: És ott beszél ...

K: Rosenfeld Viktorról.

V: Igen. Én amikor visszajöttem hadifogságból, ő megtudta, és küldött nekem azonnal 100 dollárt.

K: Hol volt akkor?

V: Kanadában volt.

K: Kiment Kanadába?

V: Igen. Meg is nősült, itt van valahol a lányának az esküvői ...

K: És ő akkor kihúzta a háborút úgy, hogy Reviczky-nek soförködött egész végig?

V: Kérem? Ő itt volt, igen, aztán hogy hogyan került Nyugatra, és Nyugatról ment ki, erről nem tudok, mert én '48 júliusában jöttem haza, illetőleg akkor in ... augusztus felé. Tehát nem tudtam seemmi különösebben. Ennek volt a Józsi bácsi a nagybátyja, tehát a Jolánnak a férje, ennek a nagybátyja volt Károly, akit kivégeztek Kolozsvárt, mert nem vonult be, mint munkaszolgálatos.

K: Az hogy volt? Elfogták?

V: Elfogták, idén.

K: Otthon? Vagy..?

V: És hadbíóság ... őneki volt egy ismerőse, aki eldugta, és valaki besugta. És megtalálták, egy pincében volt eldugva.

K: Őt milyen Károlynak hívták?

V: Rosenfeld Károly.

K: Az édesapjának a testvére.

V: Igen, az édesapjának a testvére. Ha elmegy a kolozsvári hitközséghez, ott nyilván van tartva, és tudják pontosan, hogy ...

K: ezen írja hátul, azt hiszem 1950-ben.

V: Igen. Akkor küldte.

K: Szeretettel küldi drága nagynénjének ...

V: ... és nagybátyjának ...

K: ... és nagybátyjának, R. Viktor, 1950. Ennek a nagynénjének küldte, amelyik itt volt... Bányán?

V: Jolánnak, aki Rosenfeldné volt.

K: Igen.

V: Na most, ez itten egy kép. Nem tudom, hogy hogy került hozzám, idekerült. Ez az öreg Rosenfeldné. Özvegy Rosenfeldné, ez az anyja

K: Viktornak a nagyanyja.

V: Viktornak a nagyanyja, igen. És ez Viktornak a nagynénje, mert ez is Rosenfeldné, tehát ennek a menyé, és ezek az unokák. Mind Auschwitzban maradtak.

K: És ő kinek volt a felesége?

V: Ez?

K: Nem, ő.

V: Ez Rosenfeld Lajosnak volt a felesége. Mert négyen voltak fiúk, és egy lány volt. Igen, egy lány. Volt Rosenfeld Mendel, Rosenfeld Lajos, Rosenfeld Károly és Rosenfeld Pujunak mondtuk mi. Tehát ez a négy, és volt egy lány, aki férjnél volt Petrozsénben.

K: És őt hogy hívják, hogy hívták?

V: Rosenfeldnének, nem tudom, hogy Nekem nem volt közvetlen ...Megtaláltam a nagynénémnek a ...

K: ..képei között?

V: Igen. Tehát, erről beszéltünk, ugyi?

K: Igen. Erről is.

V: Erről is. Na most, szegény megboldogult apámnak az együtt nevelt Max Eisikovitsról

K: Igen ... ilyet kaptam.

V: Igen?

K: Egy példányt.

V: Na, akkor, akkor ... És tud róla?

K: Igen.

V: Nagyon jó. Okos dolog. Akkor itten, ami előtt hazaengedtek bennünket, az oroszok tiszta inget, még előfordult, hogy fehér inget, adtak, újat, és kaptunk egy-egy zubbonyt. Ki orosz zubbonyt, ki németet, amilyen volt ottan. De tiszta volt, már fertőtlenítve volt, és volt talán mosva, és én így néztem ki nagyjából, ami után összepofoztak egy kicsit.

K: Ez egy orosz zubbony volt?

V: Nem, a kabátom volt orosz, mert adtak egy kabátot is, nem fázzunk, hogy ne betegdjünk meg. Ebből a szempontból önkik se nagyon volt, hárorú volt, mindent tönkretettek a németek ottan, a románok, a magyarok, mindenki, aki odament, az olaszok.

K: És egyszerre engedtek el mindenki?

V: Kérem?

K: Egyszerre engedtek el mindenki?

V: Nem. Volt akik sokkal hamarabb jöttek haza mint én. Hogyha az le volt gyengülve teljesen, és már semmi kilátás se volt arra, hogy valamikor is

K: ...tudjon dolgozni újra...

V: Úgy van, igen, minkaerő legyen, aztat hazaküldték. Lehetett az német, magyar, román. Volt nekem egy esetem. Ezek között a betegek között összeállítottak egy csoportot. Egy zsidó volt közöttük, akit úgy hívtak, hogy Meister Bumi, váradi volt, ő volt a legidősebb közöttünk, 51 vagy 52 éves volt. Utolsó percekben őtet kivették a .. a menetcsoporthból. Rémülten, rémülten jött el hozzám, mert én tudtam ... nekem nyelvérzékem volt, soha életemben oroszul nem tudtam, de itt már voltam közel két éves hadifogyoly, én már gagyogtam ororszul. És jön hozzám: „Eisikovits drága, kérlek mint az atyaistent,” Szóval, egy olyan dolgot kért tőlem, hogy menjek át a ... a vezetőséghez, a lágervezetőséghez, és mondjam meg neki, és kérdjem meg, mért nem engedik. Hát, mondom, akármit, én elmegyek. Megpróbálom. Hát elmentem. Ott nem lehetett járkálni ki a

lágereből! És elmegyek az őrhöz ottan és az őrszobába, mondom, hogy én akarok a ... a .. lágervezetővel beszélni. Az rámnéz, ... „Igen, a lágervezetővel akarok beszélni.” Amikor látta, hogy én olyan határozottan lépek fel, és oroszul mondom, hát átengedett. Odamegyek. Angyalom, hallgasson ide! Ha egy betűt megváltoztatok abból, amit én mondok magának, az ... az eredetihez viszonyítva, akkor engemet löjjenek föbe, vagy ... nem tudom, mire vagyok hajlandó. Odamentem. És azt mondtam: „Goszpogyin. Goszpogyin nácsálnik – nem mondhattam tovaris, mert mi nem voltunk tovarisak, nem mondhattuk, csak úr, goszpogyin nacsálnik. Hogy nem engeditek ezt az embert haza? A legidősebb közöttünk. Beteg. Talán azért, mert zsidó? Vegye tudomásul, ez nem harcolt maguk ellen!” Ez rámnéz, már nem emlékszem, mit mondott, becsapták ezt a csoportba, és hazament. 1948-ban, tehát ez volt körülbelül '46 végén, igen, '46 végén, még nem mentünk el Záporozséból. '45 végén, '45 végén, helyesbíték. 1948, lehetett úgy augusztus hónap, szeptember, már itthon voltam, elmentem Kolozsvárra. Kolozsvárt, a főtéren, a Mátyás-szobor, így ahogy Mátyás király bal oldalán, ott van egy járda.

K: Igen.

V: Ott találkozok Meisterrel. Eisikovits, drága Eisikovits, így-úgy, hálás... Kinyitja a bukszáját, és akar nekem adni tízezer lejt. Mondom neki, „Bumi, ne tedd. Nekem nem kell. Hát én nem ...” „De te tudod, hogy te mit csináltál velem?” „Hát hogyan tudnám, elmentem, és... De hát ez kötelességem volt.” Egy banit soha senkitől se, tőle se, senkitől De eről az esetről beszélek. Nem fogadtam el, örültem ... kérdeztem, „mivel foglakozol, mit keresel Kolozsvárt?” Azt mondja nekem: „Nekem van egy kis műhelyem, ahol az orvosi szeringákat, a fecskendőket javítom. Mert azoknak üvegtubusuk van, kifőzések után megmennek, tehát megmarad a fémrésze, és akkor én ezeket újjakészítem. És most hpoztam le a rendelést nem tudom melyik ...korház részére Kolozsvárra.” Így került ő Kolozsvárra. Különben Váradon élt. Már nem hiszem, hogy éljen, mert akkor már 100 éves kéne legyen. Kétlem azt. De kíváncsi vagyok, hogy nem-e tudnak ... talán voltak rokonai, ismerősei. Már föl tettem magamba régebben ezt a dolgot, utánanézek, mi volt vele. Érdekes ez?

K: Igen. Utána többet nem találkozott vele?

V: Soha. Soha, soha, soha. Akkor igyam én is meg. (kávét)

K: De gondolom, a hitközségnél csak kell tudják.

V: Biztos tudják. Mert van egy nyilvánbirtartás, Meister Bumi. Nem létezik, hogy ne tudják.

K: Még ha el is ment volna onnan.

V: Nem ment el, biztos, hogy nem ment ... nem hiszem, hogy elment volna. Öreg volt. Ha elment, akkor is kell tudják. Na most, itten ez ... ez itten a Dési zsidó kaszinó. Valamikor Désen nagy zsidó hitközség volt. És ottan a csoport nagy ... szóval... nagy megkülönböztetéssel él. Voltak a hasszidok, a rabbi ... Mutattam a képét?

K: Nem.

V: Az a dési rabbinak a képe, ami nálam itt volt.

K: Amelyik benne volt a könyvben?

V: Igen, igen. Igen ez arról híres, hogy közismert volt a szellemi fölkészültséggel, és akkor, amikor Désen volt a gettó, akkor őneki módjában lett volna az egész családjával, hogy elvigyék, nem tudom, és talán meg is menekülhetett volna, de azt mondta, hogy ő nem megy el, ő együtt megy a nyájával. És el is ment Auschwitzba, és vissza nem jött soha.

K: De hogy hívták ezt a rabbit?

V: Panett Izsák.

K: És ő volt a hasszidoknak a rabbija?

V: A fő rabbija Désen, több rabbi volt, igen. A kaszinóba jártak ... hát, voltak kereskedők, orvosok, voltak, hogy úgy mondjam, jobb iparosok. És jártak ide, itten lehetett dominózni, lehetett ...

biliárdozni, kártyázni, de itt voltak ... és természetesen feketézni – a feketét úgy értem, hogy feketét, nem...

K: Igen.

V: .. a jó értelemben. És ugyanakkor itt voltak konferenciák.

K: Milyen konferenciák?

V: Különböző konferenciák.

K: Ők szervezték?

V: Hát aztán, volt egy vezetősége ennek a kaszinónak minden időben. Háború után is volt, de akkor már más jellege volt.

K: És háború után mi lett ebből az épületből?

V: Miből?

K: Az épülettel mi lett?

V: Megvan, mai napig is megvan, csak hogy nem a zsidóké, már elvették rég.

K: Ez is a háború után készülhetett, ez a kép.

V: Ez a kép? Azt hiszem, hogy háború után készült, igen.

K: Május 1-es plakát van ...

V: Igen, háború után készült. De ez háború előtt létezett mint zsidó kaszinó. Emlékszem én, háború után a bérjője volt egy Jenő nevezetű, nagyon, nagyon kedves, miféle Jenő, hogy hívták ... egy magyar ember volt, aki különben nagyon jó pincér és szakács is volt, és az anyja is és Ő járt például amikor amikor ilyen mozgósító lappal mentek, hogy kérem tudom is én, kedd este lesz egy ilyen konferencia vagy kérjük ... Aztán ő azt is mondta, nem felejtsem el, „Tessék tudomásul venni, hogy az estéli ruha kötelező, tehát tessenek pizsamában jönni.” Ilyen kedves ember.

K: És ő bérelte a házat a háború után?

V: Hát ő volt háború után is. Háború előtt volt egy másik is, az egy Gellért nevezetű zsidó, Gellért, igen, ő akkor többen voltak. Háború után már csak Jenő volt, az anyja és a Jenő felesége, egy nagyon ügyes székely asszony, székelyföldről került ide, de egy nagyon becsületes. Asszem nem is volt magyar, mert nagyon jól beszélt románul az asszony, de valahonnan onnan nősült Jenő.

K: Úgy néz ki, mintha kultúrháznak használták volna vagy ilyen?

V: Igen, ilyen kaszinó, kultúrház volt.

K: De háború után is?

V: Háború előtt is és háború után.... Hát ez nem háború után épült! Ez a hitközségnek volt a tulajdona, és itten egy meghosszabb ... itten is volt egy bejárata, hátul is volt bejárat. Érdekes? Tegye ide?

K: Igen. Igen. És most mire használják? Vagy nem tudja, mi van benne?

V: Hát, nem tudom, nem tudom. Asszem, most már fölparcellázták, és lakóház lett. Nem tudom, nem tudom, hát most már nincsen ... dési zsidó nincsen. Én is laktam egy ideig Désen hazaérkezésem után. Mondtam.

K: Igen.

V: Akkor éltem egy néhány évig ottan.

K: Egy néhány évig élt ott?

V: Kérem?

K: Több évig élt ott?

V: Vagy két és fél évig, amíg elkerültem Moldovába. Nem, kevesebb. Másfél évig, körülbelül.

K: És ott mivel foglalkozott?

V: Hol?

K: Désen?

V: Alkalmazva voltam egy vállalatnál. Tudniillik, amikor hazajöttem, Kolozsvárt ... Iklódra mentem, mert Iklódon volt egy hugom férjénél, ez aki meghalt, ennek a ... képe van itten.

K: Ó a huga?

V: Igen, igen. De akkor fiatalasszony volt, akkor jött haza Auschwitzból, nem tudott rólunk, és férjhez ment. Ha él, akkor én tanítatom tovább, nem ... mert nagyon jól tanult, Szamosújvárt a négy polgárit végezte, az égyik ... és azután vitték Auschwitzba. És Auschwitz után ... Szóval, és akkor ... Kolozsvárra mentem, ment Kolozsvárt élt egy nagynéném, a Jolán. Kolozsvárt vagyok, találkozom egy barátommal, egy gyermekkori barátommal. Mikor ő látta, hogy én élek '48-ban, mert már rég engem eltemettek. Aki nem jött haza '45, '46, '47, '48 csak tudom is én, augusztusban jelenik meg, az mintha más világról jött volna. És akkor ez – különben mint munkaszolgálatos is találkoztam vele – mikor meglátott – Ukrajnában, akkor éppen mezítláb voltam. „Hát honnan, hogy ...?” És mondom, hogy most jövök. „És hová, mi a szándékod?” Hát, mondom, még nem tudom. „Gyere Désre, mert engem kineveztek igazgatónak, kereskedelmi igazgatónak, egy vállalatnál, én alkalmazlak.” És így kerültem Désre.

K: És mint tisztviselő dolgozott ott?

V: Kérem szépen?

K: Mint tisztviselő dolgozott?

V: Mint tisztviselő, igen. Igen, igen.

K: Hogy hívták ezt a barátját?

V: Ezt Nemes Sanyinak hívták, eredetileg láposi, magyarláposi.

.....(szól a csengő).....

K: Ilyen hangosan szól?

V: Úgy látszik.

.....V: ... hát mondtam, hogy szegény....

K: Csak felsimertem a képről, hogy ... ő kell legyen.

V: Igen. Hát meséltem, hogy szegény megboldogult nagyapám is

K: Igen, marhákkal foglalkoztak.

V: marhák ... marhahízaldája és szállították Bécsbe és ...

K: Prtágába.

V: ..Prágába. na és akkor, amikor egy különösebb, szép példány volt, azt le is fényképezték. Ez a ökör itten 1050 kiló volt.

K: Rá is írták, hogy mennyi?

V: Nem, emlékszem, szegény apám mondta, de azt nézem, rá is van írva, nincsen ráírva. Hogy hol találták ezt meg, nem tudom. Igen. Igen. Ez már nem a nagyapámmal van, ez itten egy Teleki nevezetű – Herskovitsnak hívták, az öreg Herskovits – akivel társult apám, de a pénznek a nagy részét ez fedezte. De apám volt a szakértő. Apám ismerte, apám járt külföldre is, így ... szóval, ...

K: Akkor ez már azután volt, hogy tönkrement?

V: Igen.

K: ...tönkrementek?

V: Igen, igen. Mikor már tönkrement a nagyapám, és már a nagyapám nem foghatkozhatott ... más elfoglaltságai voltak.

K: És akkor az édesapja próbálta még egyszer?

V: Hogy?

K: Akkor az édesapja próbálta még egyszer vele együtt....?

V: Igen.

K: ... folytatni az üzletet.

V: Telekivel. Épp a tegnap előtt hívott fel ennek az unokája. Mert ennek a fia tulajdonképpen, aki nincs itt a fényképen, volt apám barátja, lelki jó barátja. Ennek a Telekinek az egyik fia, három fia volt. Elvitték mind a hármat Ukrajnába. Hogy?

K: Megváltozatta a nevét Herskovits-ról Teleki-re?

V: Igen. Valamikor Herskovits volt, aztán nem tudom melyik Telekivel volt valami problémája, és azt mondta, „megállj, megmutatom magának, leszek én is Teleki!”. És így lett ő is Teleki.

K: Ezért változtatta meg a nevét?

V: Valahogy így ... így tu.... így hallottam én.

K: De itt a képen még Herskovits?

V: Teleki. Itt már Teleki. És a gyermekei mind Teleki voltak. Három fia volt és három lánya.

K: És hogy hívták ezt az édesapjának a barátját?

V: Jenőnek hívták. És annak a fia, akiről beszélek, és aki orvos Râmnicu Vâlcea-n, nagyon-nagyon jó bőrgyógyász, azt Samunak hívják, a nagyapja után. Mert eztet Teleki Samunak hívták. Arról volt ez híres, híres, hogy nagy filantróp volt. Jól fejeztem ki magamat?

K: Igen.

V: Filantropie?

K: igen, filantróp.

V: Igen. Ünnepeken minden ... elsősorban az alkalmazottaknak, mindenkinek húst, disznóhúst, lisztet, cukrot, olajat, zsírt készítet, és aztán a város szegényeinek. Onnan tovább ...

K: Volt neki más üzlete is? Ezen a marhahízlaldán kívül?

V: Nem, nem. Hát volt, há' ő nagy földbirtokos volt. Persze.

K: Akkor biztos ott is tartották a amrhákat az ő területén.

V: Nem. A marhahízlalda azok mindig a szeszgyárak mellett voltak. Mert a szeszt azt tudja, hogy miből csinálják?

K: Igen, azt mondta a múltkor, hogy ami megmarad, az a ... az az örölt gabona, azt ... azzal hízlalták.

V: Úgy van. Úgy van. Az örölt gabona az kukorica. Amit összetörnek egy kicsit, és abból csinálják a szeszt. Na és azután minden szeszgyárban, én is jártam, voltam Iklódon, voltam Szamosújvárt, voltam Szentgothárdon, szóval ahova elment apám, néha elvittek engem is. Ott voltak amrhák beállítva. Mert ez a bráha, úgy is nevezték, még melegen folyt be a jászlakba. És a marhák azt szívesen ették, és minden marha felett volt egy nagy darab só.

K: Só?

V: Só, igen. Föl volt akasztva, mert a marhák nyelt ... nyalták a sót, és ették a bráhát. És természetes, akkor itták a vizet is. Na.

K: És az édesapja még meddig csinálta ezt?

V: Valamit akartam mondani, hogy ne felejtsem el. Hogy? Édesapám meddig? Amíg bejöttek a magyarok. A magyarok elvették a.. az engedélyeket azsidóktól. Zsidó nem lehetett se iparos, se kereskedő, se ... ügyvéd, se ... orvosokat nem tudom pontosan, az orvosok azt hiszem praktizáltak, mert hozzá ment a nép.

K: De nem nagyon lehettek orvosok se, mesélte egy néni Kolozsváron, hogy a zsidó orvosok csak a zsidókorházban dolgozhattak.

V: Igen, igen, de a .. Szamosújvárt nem volt zsidókorház például. És mégis volt egy néhány nagyon jó zsidó orvos. Mert a beteg az nem ... Legfeljebb vagy elnézték vagy megbüntették. Meséltem

VI/B kazetta

V: Nekem van itt egy anyagom haj, ne fogok végezni magával még holnapután se!

K: Ez hányban lehetett fényképezve?

V: Ez? '38, '37-'38. Kijevben egy munkaszolgálatos csoportot kivezényeltek munkára. Miután befejezték a munkát sorakozó, és reméllették, hogy ... mert hallották hogy borsó lesz.

K: Ja, igen, ezt elmesélte a múltkor.

V: Na, azért mondom.

K: Már elmesélte, igen, emlékszem, csak nem ugrott be.

V: Hogy?

K: Nem ugrott be így hirtelen a ...

V: Szóval, itt olyan cikkek vannak! Máskor.

K: Ez az, amit Izraelben adtak ki?

V: Igen.

K: Izraeli Szemle. 1984-ben.

V: Igen.

K: Jaj, azt akartam még kérdezni, hogy ... mit jelent ...?

V: Akartam mondani

K: Tessék.

V: Akartam mondani, Mordényi Károly, a századparancsnokunk, aki mondtam, hogy a kőbányában ..

K: Igen.

V: ...igen. kivégezték Magyarországon.

K: A háború után?

V: Igen. Addig amíg Reviczky-nek dicshimnuszokat zeng az egész zsidó világ, beszélek erről a .. és hasonlókról, de Reviczky volt a zászlóvivője a jóságnak és a becsületességnek és a merészségnek és a humánus érzelemnek, és aki nagyon sokakat mentett meg, engemet is, mert ha nem történik meg a változás, akkor én máma nem adok magának interjút. Lett volna más, igaz?

K: Biztos nem bírták volna ki.

V: Hogy?

K: Biztos nem bírták volna ki.

V: Hát nem, hát aztán amit itten munkaszolgálatosok írnak, a pripeti mocsarakban, a dorosicsi kivégzőhelyeken, hallott erről? Nem hallott. Egyet mondjak magának. Dorosics. Ez egy helység volt, ahol összegyűjtötték a munkaszolgálatos légerekből, illetőleg munkaszolgálatos századokból a tifuszbetegeket. Berakták őket ottanhangárokbá, meg berakták őket épületekbe, egyiket a másika mellé, rájukszegeztek az ajtókat, benzint öntöttek körös körül az egyész ... és felgyújtották őket. Nekem van egy ismerősöm mert volt olyan, akinek 42 fokos láza volt, az odaégett, de volt akinek csak 39 volt, és még a gépfegyverek kattoztak azoknak, akik megmenekültek. Tehát egy néhányat le is lőttek. Ez a Blum azok közé ... Blumnak hívják, szamosújvári, jelenleg Izraelben él, tudom is pontosan, hogy hol, és beszéltem vele most telefonon, vele voltam hadifogoly is, négy évet együtt voltunk, négy évet .. ő már régebben volt, tehát több mint négy évet volt hadifogoly. Ez is onnan menekült meg. Tehát ez történt munkaszolgálatosokkal, akiket kivittek Ukrajnába.

K: Sikerült meggyógyuljon?

V: Hogy?

K: Sikerült meggyógyuljon?

V: Igen, nem volt már olyan áll.... nem volt, és kimászott, kibújt az égő és kiszaladt. És még voltak egy néhányan. De ő konkrét ismerem Blum Bernáth-nak hívják, Blum Berinek szólítjuk mi.

K: Ez Ukrajnában volt ez a helység.

V: Ukrajnában volt, igen. Őt '42-ben vitték ki, és ott voltak már a Don-kanyárnál, és ott a pripeti mocsaraknál, és megfagytak nagyrésze, mert nyári rongyokban mentek, és mást nem kaptak. De hát a magyar katonák se igen kaptak. A magyar katonák is csonttá fagytak nagyon sokan, mert hát kiküldték, hogy hősi halált haljanak. És ehhez hasonló dolgokat, írja itten az egyik kijevei csoportot, aki ki akart orvos volt, látta hogy azok ottan nem meséltem, nem?

K: Igen.

V: Ajánlkozott, uram, én sebész orvos vagyok, az egyik beállította, a másik meg jött, „sebész, munkaszolgálatos, zsidó, ki!” Tehát haljon meg a magyar katona, de ne, isten őrizzen meg, a golyót ne vegye ki belőle, bne operálja meg egy zsidó. Ilyen mentálitás volt, ilyen ferde fölfogások voltak. Na, még van valami kér ...?

K: Azt akartam kérdezni, hogy mit jelentett, említette a múltkor, a kebekezés?

V: Micsodát?

K: Kebelezés.

V: Igen.

K: Ez mit jelent?

V: Kebelezés?

K: Igen.

V: Akkor, amikor én vásárolok egy házat, normális körülmények között elmegyek a közjegyzőhöz, és megcsinálom az átírást. A, tudom is én, Szabó. Tehát és ezen alapon van egy nyilvántartás, kebelező hivatal, ahol megkeresi: milyen utca? Tudom is én, Ferenc Jóska utca vagy Ştefan cel Mare utca, megkeresik. Hány szám alatt? Hát itt a tulajdonos ez. Volt. Ennek a papírnak az alapján átírják mindjárt, hogy a volt tulajdonos ez volt, és most az új tulajdonos ...tehát az új névre kebelezik be. És akkor Tehát annak idején zsidónak nem adtak el, már a magy ... a románok se kebeleztek be zsidónak.

K: Ez már a '30-as évek végén?

V: Kérem?

K: Ez már a '30-as évek végén?

V: Hát igen, amikor már olyan ... idők ... olyan szelek fűjtak, amikor már a hitleri szellemeket vették át egyesek. És aztán a magyarok természetese, hogy nem csinálták. A magyarok ideje alatt ...

K: Ez tulajdonképpen azt jelenti, hogy zsidók nem vehettek házat.

V: Nem vehettek még kenyeret se! Nem vehettek cipőtalpot se! A zsidónak olyan restriktói voltak helyenként, hogy csak mondjuk 11-től 1 óráig járhatott ki a házból. Ha elkaptak valakit 1 óra után, rendőrség, és Kistarcsára vitték vagy más ilyen táborba.

K: Ezt Szamosújváron mikor vezették be?

V: Mit?

K: Ezt, hogy kijárási tilalom volt.

V: Szamosújvárt a magyarok bejöttek 1940-ben. Akkor ők fokozatosan alkalmazták a zsidótörvényeket, amelyek már az anyaországban alkalmazva voltak. Úgyhogy nem tudnám pontosan megmondani, tudom, hogy nagyon nagy restriktióval volt a lét. A zsidóknak az volt még a szerencsájük, Szamosújvár egy kisebb város volt, a vidékieket nagyon jól ismerték, a vidékiek ismerték a és a parasztok hoztak még valami ételt vagy eladásra vagy hitelbe. Érti? Különb... hivatalosan nem utaltak ki. Tudom is én, hivatalosan járt egy fél kiló cukor. A fejadag. A zsidó nem kapott csak tíz dekát. Tehát ilyen törvények voltak. Nagyon-nagyon sok becsületes magyar is volt. És mondok egy példát. Egy példát. Az öcsémet besorozták 1942 elején abba a menetszázadba, amit kivittek Ukrajnába. Ebben benne volt telekiék, Lájterék, ez a Blum, akiről mondom... Ott volt az öcsém is. De ez a ... egy Kristóf Karcsi nevezetű őrmester, aki apámat nagyon tisztelte, szerette, és apu is ismerte Kristóf Karcsit, és én is ismertem. Tehát ő neki

is civilben az elfoglaltsága valami rokon nem tudom, azt hiszem, hogy mézáros volt, valami ilyesmi, minden esetre apám Minden esetre mikor ott volt, és látta, hogy az öcsém is benne van, megfogta az öcsémet, „na, gyere csak ide, tűnj el, menj haza, és állj otthon, és ne mozogj sehová se!” És Kristóf Karcsi tudtával menekült ő meg. Azon kívül.

K: És őt akkor nem is vitték el?

V: Nem vitték el.

K: Egyáltalán?

V: Nem.

K: Ott volt Szamosújváron?

V: Szamosújvárt volt. Később elvitték, amikor ... szóval be kellett vonuljon, mert ő '21-es stületésű volt, én egy évvel hamarabb mentem, mert huszas születésű vagyok. De azt akarom mondani, hogy szegény apámat is bevitték munkaszolgálatra. Holott nem lett volna ... de olyan emberek voltak Szamosújvárt, hogy benyomták. És kint voltunk, a mi századunk, a mi századunk, kint voltunk kihelyezve közel a román határhoz a Bikszád környékén.

K: Igen, Sepsibikszádon, nem?

V: Nem. Nem. Hogy hívták? Cementgyár volt ott. Eszembe fog jutni.

K: Ott van ez is Szentgyörgy...?

V: Hogy?

K: Ott van ez is Szentgyörgy fele?

V: A székelyföldön van. Igen. Nincs messze. Bereczk. Tehát ott dolgoztunk mi, kábellerakás volt, kábel, tehát a határig nem volt telefon, és akkor kábelt kellett lerakni, és az út szélén kábellerakáshoz sáncot ...

K: ...kellett ásni...

V: ...kellett ásni, nagyon nehéz munka volt, mert tiszta volt, és le kellett ásni 60 centi mélyig, tehát legtöbbször köveket kellett szétzúzni. Tehát ott voltunk mi. Egy alkalommal megérkezik egy munkásszárad. Hát ki volt ott? Apám. Egy idősebb emberekből álló munkásszárad. Szegény apám. És érdekes volt, hogy ugyanabban a faluban volt, ahol mi voltunk elszállásolva. Onnan kivitték a románokat mind, mert a határ mentén volt, és a románok ... Úgyhogy a falu üres volt. Üres volt. Bicz. Békás. Békás, igen. Békás...

K: Ez még Bikszád előtt vagy Bikszád után volt? Mielőtt a kőbányában dolgoztak ...?

V: A kőbánya az később volt. Nem, ... a kőbányában ... nem, a kőbány előtt volt, a vasut ... a vasútépítés előtt is volt. Tehát Kolozsvárról áthozták bennünket és elvittek ..

K: .Békásra.

V: ...Békásra, Békásról, amikor megcsináltuk ezt az izét, akkor átvittek Monosfaluba, ez Déda-Szeretfalva, hallott róla?

K: Igen, igen, ott a vasútak építették.

V: Déda-Szeretfalva vasútépítésnél az egyik faluban voltunk mi, mert az egyik része volt Dédán, a másik volt Monoron, mi meg Monosfalun voltunk. És ... Tehát azt akarom mondani, hogy ott is a szolgálatvezető Kristóf Karcsi volt. Dacára annak, hogy nem volt szabad nekünk ... tehát restrikcio volt ... egy faluban voltunk, egyik részén mi, a másik részén az apámnak a századja volt. És ..

K: Az apja századát vezette ez a Kristóf.

V: Igen. Apámnak a részlegén. Aztán Kristóf Karcsi jött utánam, megfogott, és átvitt, és így találkoztam szegény apámmal. Az meg mindig úgy csinálta, hogy mindig volt egy fél kenyere, egy negyed kenyere, valószínű hogy nem ette meg, hogy nekem adja. Sose felejttem el, ott állandóan, csak káposzta volt. Egyszer azt mondta apám, nyugodjék, „te, ha itt kiszabadulok, én káposztát sose fogok ültetni, legfeljebb ott egy kis részbe töltötkáposztát, de különben nem.”

K: És ők mit kellett dolgozzanak, ők is telefonvonalnál?

V: Hát, azt nem is tudom, nem is tudom. Nem is tudom. Csináltak olyan dolgokat, amire .. csak azért, hogy elvigyék hazulról, hogy ne legyenek otthon, hogy megbontsák, hogy ... Például, mikor Bányán voltak, mit csináltak, mi volt az elfoglaltsága ... nekik. Kivitték a patakra, és mindenki kellett két kövel jöjjön vagy öt kilométert. Voltak, tudom is én, kétszázan. Két kövel, mert a Bányai laktanya fel volt építve, de nem volt se a vezeték, se a víz, utakról nem is beszélek, ha esett az eső, akkor bokáig volt a sár. Tehát, hogy az utat ...

K: Hogy feltöltésék.

V: Hogy.

K: Hogy feltöltésék.

V: Hogy fel... Igen. Tehát ezt csinálták ezekkel az öregekkel, akik ... Szóval olyan értelmetlen dolgok, olyan ... szóval ilyesmi volt. Fasizmus volt, gyűlölet.

K: Az édesapját utána hazaengedték.

V: Hazaengedték, és azután gettóba vitték. Le volt már ... innen, amikor hazament már elég gyenge volt, ezért nem is bírta ki az Auschwitz-i dolgot se.

K: És mikor volt először Izraelben?

V: Én?

K: Igen.

V: nem, nem, nem,... '60 és valamennyi.

K: És milyenek tűnt akkor?

V: Hogy?

K: Milyenek tűnt akkor?

V: Mi? Izrael? Milyenek tűnt nekem? Hát, én őszintén mondom, csak szépet láttam. Különösen szépet láttam abban, hogy végre van egy valamilyen hely, amit a zsidók otthonuknak vagy sajátjuknak mondhatják. En eleinte nem ezen a beállításon voltam. Nem ezen a beállítottságon, mondjam helyesebben. De amikor láttam, hogy ottan mi folyik, milyen építkezés, milyen lendület minden téren, és mikor már láttam, hogy .. mutatták nekem, hogy itten pusztá helységek voltak, és máma, tudom is én, banánültetvény, egy harmadok helyen, tudom is én, datolyaültetvény, amottan ezrivel a pulykákat termelik, amottan egy ismerősömnél, aki Szamosújvárról került el, Klein nevezetű, 70 tehene volt, és azt mondta nekem, az a tehén, ami nem adja meg legalább 35 liter tejet, az már nem tehén, azt már nem használjuk mi tehenészetre. És mikor láttam, hogy milyen formában fejkik Szóval, ezek az emberek, akikről azt mondták, hogy ezek semmire se valók, otthonokat építenek, mezőgazdaságot, amikor láttam azt az élelmiszerpiacot, hogy az hogy néz ki, azt a bőséget! És ezt az egyik pájeszos zsidó csinálja, a másikat egy volt rőfös csinálja, a harmadikat, egy volt, tudom is én, egy volt kerékgyártó csinálja, akkor azt mondtam, hogy mégis csak valami varázs van, és azon kívül az emberek nagy része tanult valamit a második világháború után. Mert ez a lényeg! Nekünk nem az a fontos, és számomra is, azt mondom, hogy nem az, hogy most eljőjjünk és sírjunk, hogy sajnáljatok benn Ne sajnáljatok, ne! Vegyétek tudomásul, hogy ezek történtek, és ezek a dolgok nem szabad még egyszer megtörténjenek. És ezt meg kell tudja Feri, Pista, Vasile, Lenuța, Marika és mindenki meg kell értse, hogy más körülmények között kell egyáltalán élni, és nemszabad előítéletekkel élni, közös respektus, természetesen aki megismer ... aki megérdemli a respektust, mert vannak a zsidók között is olyanak, akit bizon-bizon-bizon-bizon nemcsak, hogy 25-öt húznék a derekára! Sajnos nem kevés van belőle. Mert ők is csak emberek. A zsidók. Vannak közöttük becsületesek, vannak tehetségesek, de vannak gazemberek is. Vannak sikasztók. Vannak ügyvédek, akiknek a fejük csak azon jár, hogy minél többet inkasszáljanak. Próbálják meg azt a tolvajt, hogy nem 40 évre legyen elítélve, hanem tudom is én, tízre, és akkor megnyerte a ... ő nyerte meg a pert.

K: É mondta, hogy más állásponton volt mielőtt kiment Izraelbe.

V: Szóval nem volt nekem meggyőződés, hogy ... akkor még nem volt se úgy rádió, nem volt tévé, nem volt ... nem mutattak be semmit, amit írtak, aztat írnak, mindenki a saját szemszögén keresztül ír, vagy az érdekén keresztül ír. Ugyi?

K: Igen.

V: Kevés az objektív, a teljesen objektív újságíró. És szinte hittem abban, aztán rájöttem, hogy messze vagyunk, olyan messze vagyunk, mint ide a Mars, amikor olyan emberek, akik tényleg megétsék azt, hogy csak egy Földünk van, ezen kell éljünk, erre kell vigyázzunk, és a Földön élőket, tudom is én, szükségesnek érezzék.

K: És miben hitt szinte?

V: Hogy?

K: És miben hitt szinte?

V: Hát, hogy egy ilyen nemzetközi jog fogja majd megoldani a zsidók problémáját is. De rájöttem, hogy a népeknek kell egy otthonuk legyen, és mindeki az otthonában azt a formáját szervezzék meg, ami nekik a legjobb, ami nekik a legkonvenióbb. De tekintettel lennia környező világra! Nem mondhatom azt, hogy independensek lehetünk, és nem érdekel, mindenki csinál, amit akar, és én csinálom, amit én akarom. Nem lehet máma ilyesmit. Mert máma nekem szükségem van, mondjuk, a petróleumra, ami nekem nincsen, és neki szüksége lehet a sóra, ami nekem van főlőslegben. És a másiknak nincsen faanyagja, de van egyéb műanyagja. Az interdependența, jó a kifejezés, érti?

K: Interdependencia, igen.

V: Ez kell domináljon, de természetesen becsületes módon, nem becsapásra.

K: És nem gondolta azt, mielőtt odament volna, hogy létezhez egy jól működő állam?

V: Hát, szóval, nekem ajánlottak '48-ban itten, hogy menjek ki. És nem mentem ki, nem akartam, több oknál fogva. Itt születtem, ez a nyelvem, itt végeztem valami iskolát is, itt vagyok itthon, és ha azt mondja mindenki, hogyha becsületes vagy meg fogsz tudni élni, hát én magamról tudtam, hogy becsületes vagyok, én nem kell ... elszaladjak. Én becsületes gondolatokkal indultam első perctől.

K: És fiatal korában tagja volt cionista szervezetnek.

V: Hogy?

K: Fiatal korában tagja volt cionista szervezetnek.

V: Igen, igen. Igen. Abszolúte. De ottan ...

K: Akarni akarták, hogy létrejöjjön az állam, nem?

V: Igen, hát akkor gyerekek voltunk, akkor 13, 12-14 éves koromban már voltak az ifjúsági szervezetek. Hát akkor természetesen. De amikor már én huszon éves vagyok, és világháború után vagyok, és egy emberekkel találkoztam, mentálitással, fölfogással, különböző féla fajta emberekkel, mert meg akarom jegyezni, hogy a láger 7 év és valamennyi, közel hét és két hónap, mert még hazajöttünk, nem tudom, micsoda, ez számomra nagy iskola volt. Emberismeret, mentalitás, fölfogások, különböző típusok megismerése. Hát, most nem tudnám ... ha azt akarja mondani, pszichológus is kellett legyen az ember az emberekkel való kapcsolatban. Én általában szerettem az embereket. Általában. Nem éltem soha előítéletekkel, soha. De ha meggyőződtem valakiről, meggyőződtem hogy becsületes, mert volt ilyen, aztat mellőztem. Úgy vagyok mai napig is. Itt van egy hitközségi elnök, akit nem bírok, mert látom, hogy kicsoda és micsoda, és mire megy. Sajnos nincs kivel helyettesíteni, de nem is javul. Nem fogat el ... Egy regátból idekerült, aki nem volt.... Ő azt mondja, hogy is transznisztriában volt, de ha összeszámoljuk, akkor négy éves volt, amikor a transznisztriába ... Hát hogy volt maga, mikor a szülei itt voltak? Na, én a nagyanyámmal voltam. Ilyen. És elhitette. Mert elnök, elhitték neki a meséjét. Azelőtt két évvel hallani se akart az ilyesmiről.

K: Mikor választották őt elnöknek?

V: Két évvel ezelőtt, körülbelül, másfél évvel ezelőtt. Nekem ... azelőtt egy dr. Werner nevezetű volt az elnök itten. Beteg volt. Ezen a helyen, ahol én ülök most, és én ott ültem, nem egyszer volt nálam itten, és azt mondta, „Mihály, kérlek, gyere, vedd át a hitközséget! Mert ha nem veszed te át, becsstelenek kezébe fog kerülni ez a hitközség.” És azt mondtam neki, „drága Pista – mert úgy hívták, Werner Ștefan, Pistának –, nem, nem nekem való kenyér, nem tudnék ..., én már koros vagyok, viszont vannak itten fiatalabbak.” Neki volt igaza. Neki volt igaza. A szomorú az, hogy ha ő regáti, és ha regátiak a vezetőség, Bukarest, akkor azokat nem érdekli különösebben.

K: És akkor őt válasszák.

V: Persze. De ez a .. úgynevezett ... mi általában az erdélyi zsidók a regátiakkal szemben, a regáti vezetőséggel szemben mostohagyereknek vagyunk. De ez még a háború alatti időből is kimutatkozott. És itt leállok a pletykasággal. Sztop.

K: És hányszor volt azóta Izraelben még?

V: Kérem?

K: Hányszor volt Izraelben azóta?

V: Azóta? Vagy négyszer, ötször. Az idén is voltam.

K: Igen, ott lakik a lánya, barátai.

V: Ott lakott a hugom.

K: Ő mikor halt meg?

V: Vagy három évvel ezelőtt.

K: És még '89 előtt mennyire volt könnyű vagy nehéz tartani a kapcsolatot azokkal, akik ott laktak? Vagy ...

V: A kérdés jó, nagyon jó kérdés. Nagyon-nagyon jó a kérdés. Általában azok a zsidók, akik itten párttagok voltak, azoknak nem volt szabad kapcsolatot tartaniuk külföldiekkel. A rokonokkal. Elnézték valahogy az izraeli rokonokat, mert hát úgy nézték, ezek Auschwitzból menekültek meg, és na. Tehát például, hogyha nekem Svédországban volt az öcsém, ...

K: Azt már nem ... szerették?

V: Arról nem, de nekem a kapcsolatom indirekt volt meg. Izraelen keresztül, a húgomom keresztül. 19 ... mikor volt ez, körülbelül '68-ban. '68 pontosan. Mikor volt a cseh lerohanás? '68-ban.

K: '68-ban.

V: Elhatároztam, hogy elmegyek Svédországba. Kaptam meghívót az öcsémtől, satöbbi, satöbbi, mert így kellett. És megyek, és leteszek egy kérvényt, mondtam eztet?

K: Nme.

V: Nem mondtam? Leteszek egy kérvényt, és kérem, hogy engedjék meg, hogy látogassam meg az öcsémet, aki Csehországban él, .. vagy Svédországban él. Hát, körülbelül 10 napra rá kapok egy választ: „Nu se aprobă.”

K: Ezt a rendőrséghez adta le?

V: Hogy?

K: A rendőrséghez adta le a kérést, vagy hova?

V: A rendőrséghez, ezt a szekuritáté intézi. Csakhogy a rendőrség keresztül. Esküszöm magának, hogy ahogy ezt kézhez kaptam, hogy „Nu se aprobă.”, akkor vettem egy fél ívet, egy fél ívet, és a következőket írtam: „Tovarășe Comandant, subsemnatul ...” Nem, pardon, így tam: „Tovarășe Comandant, Hitler și Horthy mi-au distrus familia. Ca prin minune am rămas în viață ca prin minune cu fratele, care trăiește în Suedia. Consider, că este de datoria Statului Socialist Român să mă ajute în a mă întâlni după, nem tudom, huszon nem tudom hány év után, cu fratele meu, huszonhat-huszonhét, așa, douășșase-douășșapte de ani să mă întâlnesc cu fratele meu, nicidecum să fiu împiedicat. În speranța unei rezolvări juste a prezentei semnez.” Se trăiască, semmi. Egy hét múlva hívták, hívtak, és kaptam a pașaportot. Igen. És honnan tudom, hogy ,48? Mert elindultam,

szépen, és Pesten voltam pont, amikor megtörtént a ... és leállott a vonat, nem ment semmi vonat tovább. Akkor nekem nem volt mit csinálni, Pesten találkoztam egy barátommal, egy Frank Tibor nevezetű, akivel együtt voltam hadifogoly. Kijött az álmásra, tudomására adtam neki, hogy itt vagyok, nem tudom milyen, nem jut eszembe pontosan, kijött, elmentem hozzám, másnap egy vonat jött Romániába, ráültem arra, és visszajöttem. Mikor a dolgok kecsendesedtek, akkor megint megyek a rendőrségre, és kérem ... „Da’ a-ți fost, tovarășe, da’ a-ți fost dumneavoastră, n-ați ...?” „Am fost, întradevăr am fost, da’ uitați-vă până unde am fost! Deci din cauza evenimentelor am considerat, că locul meu este totuși lângă familia mea.” Aztán megkaptam, és azután mentem Svédországba.

K: És eljutott másodjára?

V: Eljutottam, igen. Az is szép út volt! Érdekes volt. Na, még mit mondjak magának?

K: És Amerikában mikor volt először? Már ’89 után volt?

V: Hogy?

K: Az már ’89 után volt?

V: Amerikában? Igen. Igen, igen, persze.

K: És a lányával addig hogy tartotta a kapcsolatot?

V: Kérem?

K: A lányával hogy tartotta a kapcsolatot addig?

V: Sehogy. Hát ők innen nem is tudom, hogy mikor mentek el pontosan. Úgy 20 évvel, 22 évvel ezelőtt. Tudtam... az apatársamon keresztül, aki Iași-ban volt orvos. Mondja, legyen szíves, itt van az anyag, én elolvastam, hát ez pontosan úgy van legépelve, ahogy én ottan .. még akkor is, ha én hepegetem vagy hápogtam az is.

K: Igen, mert még csak nagyjából néztem még azt át.

V: Várjon, várjon, várjon. Hát hogy csinálta ezt?

.....V: ... ha akarja. Bekapcsolta?

K: Bekapcsoltam.

V: Ottan először bemutatkoztam. Ez a nevem, itt születtem, a családom egy ortodox zsidó család volt, és ebben a szellemben nevelkedtem. Én már 4 éves koromban már tudtam azokat az imákat, amiket reggel mondani szokás megébredés után. És nagy vonalakban elmondtam, hogy egy jobb helyzetben voltam egy bizonyos ideig, aztán a szülei tönkrementek, akkor már megcsappant a mi létünk, és alkalmazásban voltam addig, amíg munkaszolgálatos lettem. Ezt is elmondtam, és akkor a gettózással kapcsolatosan föl akartam hívni a figyelmet a következőkre: ha valaki figyelte azokat a csoportokat, amelyeket a gettókba tereltek, túlnyomó része öreg emberek voltak, öregasszonyok, fiatalasszonyok gyerekekkel. Hiányzott az a korosztály, a férfi korosztály, monjuk a 20 év és 45 év között. Tehát ha valaki figyelte a csoportokat, láthatta, hogy ez a korosztály hiányzott? Miért? Mert ezeket már a 40-es évek kezdetétől elvitték munkaszolgálatra. Nem volt aki föl se lázadjon, aki visszafófozzon egy, tudom is én, egy német katonát, habár hogy azonnal lelövik, de hát nem volt ez a úgyhogy erre nem is gondoltak ők, érti? Erre a erre a .. elvitték a zsidókat, de nem érezték, senki sem éreztette velük, hogy tulajdonképpen ez egy megszervezett dolog volt, és idejében gondoskodtak, hogy zsidó erő esetleg ne legyen. Aztán mondtam én különböző dolgokat. Meg is említettem okvetlenül azt is, mert nem lehet elítélni egy egész népet, példának adtam Reviczkyt, példának adtam egy Ráczy Bélát, példának adtam sok másokat, és vannak az ánonim hősök, akiről nem tud senki, mert csak falusi ember volt, és ... És én tudok konkrétan, például, elmondtam azt a Mintiu-i embert, aki odajött a vagonhoz, bár nagy, nagy, nagy vészély volt egy nem zsidónak odajönni ételt ajánlani, és a gyereket megmenteni, kivá.....

VII/A kazetta

...voltak ilyenek is és ezt látni kell, és ezt kell tudja a zsidó is és a nem zsidó is. Kell tudja értékelni ezt, és különbséget csinálni azzal aki minden ok nélkül verte, ütötte vagy agyonlőtte a zsidót, és érti, meg kell érteni és értékelni hát természetesen akiről tudnak azok kaptak kárpótlást, illetőleg a jádvasemnél is nyilván vannak tartva, az igazak erdejébe ott vannak ezek az utak, ahol fákat ültettek az emlékükre és bizony kapták a havi járulékot, úgy van, hogy tudjanak élni emberekként. És

Ilyesmire hívtam én fel a figyelmüket. Mit mondjak? Tényleg, ebbe az irányba és főleg ha ezentúl nézik a deportáltakat, akiket a gettóba vittek mondjuk a gyűjtőhelyről, ott látni fogják hogy tényleg nincsenek azok a férfiak, akik vagy csak elvéve, hacsak nem tudomisen, mint beteg vagy tudóbajos vagy másképpen menekült meg a munkaszolgálatól.

Azután gratuláltak és kaptam ezt a hogy nevezem ezt, ezt a jelt, valamit. Hogy nevezné ezt? Sehogy. Jelkép mondjuk. Igen, szóval egy ilyen elismerést, nem kitüntetés, nem medálon, házi áldás van rajta, igen.

-Annak az ifjúsági cionista szervezetnek mik voltak a ténykedései? Miket csináltak?

-Elsősorban a cionizmus terjesztése. Hogy egy zsidó államot kell feltétlenül visszaállítani, mint ahogy volt valamikor, hogy ne legyenek a zsidók a szétszóratásban kitéve egyik és másik kénye-kedvének és mindig a bűnbakok. Mint ahogy a vers is mondja: háború volt, éhség volt, pestis, én okoztam ezt is, azt is.

Tehát mindig valakire rá kellett mutatni újjal: ezek az okai a nyomorúságoknak, ezért nincsen jólét, mert a zsidók kiszipolyozzák a véreket. Meg ilyen ...egyszerű ember, műveletlen, vagy az érdekelt: majd elveszük a zsidó vagyonokat, majd nekünk lesz és így tovább.

-És milyen úton folyt ez a terjesztés?

-Hát úgy hogy voltak előadások, jött aztán, megjelentek havilapok vagy hetilapok vagy kéthetenként volt Kolozsvárt az Új Kelet, akkor volt a Múlt és jövő, egy ilyen folyóirat volt, ez volt a nagysága körülbelül, a fedőlapja rózsaszín volt, itt valami keleti motívum, nem tudom micsoda és itt két palma, pálmafa vagy három. Tehát a rózsaszín alapon fekete litográfia. S akkor ezeken keresztül, meg rendezvények voltak, minden Hannuka, Purim, különösen a Purimok, azok nagyon szépek voltak. Az én nagyapám, most megint vissza kell térjek, nem akarnám nagyon hosszúra, több szobája volt, Purim volt a legnagyobb ünnepe, akkor be is rúgott mindig. Az egyik szobából a másikba ilyen tolóajtók voltak, és akkor meg volt terítve egy hosszú-hosszú asztal, tányérokkal, mindenkinek volt egy kis kalácsa, fonott kalácsa, a nagyapámnak egy akkora fonott kalácsa volt, nem túlozok, ha azt mondom, hogy ilyen hosszú volt és ilyen széles, így ni. Nem volt kerek, ilyen ellipsziszalakú, és akkor mindenki, aki jött, meg volt hívva, nem volt, tudták, hogy Weiss Dávidnál Purim ünnep van és akkor mindenki jött. Természetesen jelmezben jöttek, mert ez volt a Purimnak a jellegzetessége. Jelmezben jöttek, sose felejttem el, egyszer egy Frenkel Feri nevezetű nagyon szép zsidó fiú, a szomszédban lakott egy román tiszt s megkapta tőle az uniformisát, csinált két szép bajuszt, illetőleg egyet, s román uniformisban beállított. Érdekes volt. Aztán Frenkel Feri volt, Feri ő ilyen cionista vezető volt, ő foglalkozott a fiatalokkal. És ehhez hasonló dolgok És akkor jöttek a maszkok, és jöttek a különböző irányzatok, hasszid, nem hasszid, gyerekek, akik mondtak egy mondatot s kérték a lóvét.

Hát már a nagyobbak azok hosszabb szöveget mondtak és kaptak mindig, igen. A vacsora úgy volt, hogy mindenkinek tálaltak. Ilyenkor töltött káposzta volt, sült meg nem tom micsoda, nagy ünnep volt a Purim. Tudja mi a Purimnak a jellegzetessége?

-Ilyenkor vigadnak.

-Úgy van, felszabadulásnak az ünnepe. S akkor a nagyapám vágta meg a ... egy bizonyos ima mondás után, amelyben megáldja, megköszöni Istennek, hogy a földből előteremtett búzából

nekünk kenyeret adott. Körülbelül ez a ... „Baruch Átá Adonáj Elohénu Melech HáOlom Amojci Lechem Minhá Álárec”. A lechem az kenyér, Amojci aki földből került búzából kenyeret teremtettél. S amikor ezt elmondta, megvágta a kenyeret, de nem keresztben, ilyen nem volt, hanem levágtak a kenyérből szeleteket és mindenkinek adtak egy-egy szelet megáldott kenyeret. De hát az nem volt elég, ezért volt mindenkinek külön egy kis kalácsa.

-S ezek a maszkok?

-Ezek a maszkok ezek különbözőek voltak, egyszerű papondekliből készült nem tudom micsoda, ilyen pájeszli is, meg kifestett, szóval ilyen maszkok. Aztán volt akinek nem volt, azok csak magukat egy kicsit cicomázták ki, és...

-A gyerekek jártak házról-házra?

-Na most még kell mondjak valamit ezzel kapcsolatosan. A Purim arról nevezetes, hogy jólétet tükrözzenek a zsidó házakban, és akkor a barátoknak szokás küldeni ajándékot a különböző ételfajtákból. De az ételfajtát úgy kell érteni, hogy csináltak 6-8-10 féle tésztákat és ezt küldték egy tálcán egy izén, mindenféléből vagy három-négyet, attól függött, puszedliből kevesebbet, habcsókból többet, és akkor egyik küldte a másiknak, másik a harmadiknak, míg a végén, de nemcsak zsidóknak, mert a barátoknak, úgy szól a ...Itt van egy mozgalom, itt Bányán, amit úgy hívnak, hogy Pro Judaica, hallott róla? Nem. Ennek a vezetője egy teológiát végzett férfi, ő magyar, felesége román, roppant bájos ember, roppant . Két gyermekük van, az egyik Váradon van konzervatóriumban, a lány, a fiú az még 12.ben van, de nagyon jó angol és nem tudom milyen téren nagyon-nagyon jó, úgyhogy jár országos versenyekre.

S ezeknek eszükbe jutott egyszer, hogy meghívják a hitközséget egy Purim ünneplésre, merthogy Pro Judaica szellemet vallanak, szimpatizálnak, tudják a zsidó vallást és most adok magának egy témát, és csináltak egy nagyon-nagyon kedves Eszter-történet alapján egy előadást, Tudja, hogy Eszter...

És akkor eljöttek a hitközségi elnökéhez, ez meg vonakodott, mert ez olyan inkább semmit mint valamit csinál. De megkérdezett ingem, véletlenül, mi a véleményem. Mondtam, hallgasson ide uram, ha máma valaki magának kezét nyújt, annak fogja két kézzel meg a kezét. Meghívtak egy ilyen ünnepségre, nekünk nincs módunkban ilyesmit rendezni, semmi ifjúságunk nincsen, hát kivel? Hát annál inkább. Na, renben van, mondom ott az egyiknek, ne, renben van, normális mi vona, ha mi odamegyünk, vigyünk nekik valamit, mert hát ez a jellegzetessége, az ünnep nem az hogy odamegyünk és tudomisen, mi lesz. Nem elég az elnöknek is megmondtam, nézze Eisikovits, mondja, hogy így, úgy, amúgy...Azt mondja: igen, hát csinálja Eisikovics. tudtam én hogy hülyeséget mond, de megvártam, az alkalmat, szombaton elmegyek templomba és elmegyek hozzá. Én úgy tettem, mintha nem tudnám, milyen hülyeséget mondott. Mondom neki, uram, mi hova megyünk? Hát a zsidó tradíció megköveteli, hogy ne menjünk üres kézzel, s pont ott volt a felesége is, aki különben egy –nem akarok nyilatkozni. De nagyon találak egymáshoz, sőt a felesége még nagyobb hárpia. És mondom, mi volna a helyes, hogy ne menjünk üres kézzel, erre a felesége azt mondja, jó ötlet, erre ő is azt mondja, jó ötlet, érti? Engem nem érdekel, engem érdekelt a problémának ember módjára megrendezése, mondom neki: uram, van maguknak ilyen esetben valami? Hát azt mondja, volna vagy 200.000 lej, mondom renben van, akkor foglalkozok én a dolgokkal. Elmentem az egyik üzletbe és az ilyen kaszoletát, tudja, milyen, műanyagból préselt különböző tésztafélék, meg is vettem vagy tízet, és amikor megkérdeztem volna, három üveg ilyen szukkot, mondtam, legfeljebb azt én fogom fizetni hogyha valamilyen megjegyzés lesz, és elvittem oda. Hát amikor elmentünk, ő vitte, Ő, az elnök vitte, úgy is dukál, csak hogy én magamban tudtam, hogy nézd meg, milyen ... milyen... Akkor, amikor olyan zsidó vezetőnk volt, olyan elmés, olyan meggondolt, akkor itt ilyen rongyokat kell máma elfogadni, mert ilyen az időjárás.

S ott voltunk és nagyon szép, egy olyan kedves volt, hogy esküszöm, míg ingem a könnyekig meghatott. Amikor láttam azok a kicsi gyerekek, kisebb-nagyobb gyerekek kórusban énekelik a különböző zsidó melódiákat, hogy létezik ilyesmi? Mikor létezett ilyesmi? Amikor a zsidóról mér tudomiséen csecsemőkorban beoltották az antiszemitizmust, hol van egy másik, aki pont az ellenkezőjét csinálja, aki felismeri, hogy ezek is emberek. S ezeknek is joguk van a létehez.

-Mivel foglalkozik különben ez a szervezet, ez a Pro Judaica?

-Semmiel se. Hát ez egy vallási szervezet, mindenki foglalkozik amivel akar, vannak közöttük, például az egyik asszony, aki hozzám jár be, takarítani, a Pro Judaica vezetőjének a segítségével kaptam meg. Nem a legügyesebb, megjegyzem, viszont tisztességes.

.....
Elmesélem: 1945-46 –ban Zaporozsin voltam hadifogoly és kijártunk egy kőbányába dolgozni. hát követ kellett fejteni, a sziklából, főleg ilyen vasrúddal, behatoltunk oda a repedések közé és onnan ...

- ... szétfeszítették

- igen, és ezt a követ be kellett rakni vagonokba, kis ilyen csillékbe, s akkor a csille az felvonta ezeket a kődarabokat, mert fönn volt ilyen zúzó, kőzúzó, addig amig Sepsiszentgyörgyön kalapáccsal törtük, itt már csak a nagyobb köveket, de nagyon nehezen ment, és főleg a csille vontatás volt nagyon nagyon nehéz is, és nem volt semmi szaporája. Az orosz részéről ott volt egy ilyen mester, de ő nem volt szakember, nem értett hozzá, csak azt látta, hogy a munka nem megy és egész nap köztünk volt, és mindegyiket lefriccezett, Fricc, tudja ki volt a Fricc?

- A németek.

- A németeknek. Fricc így és úgy, nem akartok dolgozni, nyeha csityerá, botyátnyi s ehhez hasonló dolgok, egyszer hozzám is eljut s kezdi nekem, Fricc így-úgy, s hát én már akkor két éve voltam hadifogoly igazságtalanul úgy éreztem, aszontam neki én oroszul:...elsősorban nem vagyok Fricc, én zsidó vagyok. És engem te ne szidj és ne szidd az anyámat, mert náluk ... egy olyan szó volt

- Ez az anyád, azt jelenti?

- Igen, igen. ...mert én azonnal megöllek. Ezt mondtam, nem is gondolkoztam, milyen marhaságot mondok, de ezt mondtam. Ezzel ő elment, be volt fejezve részemről az ügy, és másnap kijön, az NKVD-től egy ezredes. Odajön és kérdi: ki Misa? Igen, mert Misának szólítottak. Én vagyok, kivisz oda, én nem gyanítottam, nem voltam beleavatva az ilyesmibe. Azt mondja nekem, mi volt itt a tegnap, miért fenyegetted te meg ezt a mestert? Eszembe jut, mondom, hallgasson ide, mi itten nem tudunk dolgozni, nincsenek meg a lehetőségek ahhoz, hogy dolgozni tudjunk és ennél fogva mi a normát nem tudjuk megcsinálni, ez egy nagyon nehéz munka, nézze meg itt a sínek hogy néznek ki, nézze meg, itten egy csavar nincs, hanem dróttal kötjük össze a síneket, a kalapácsok olyanok, amivel nem lehet dolgozni, itt a kalapácsnak élesnek kell lenni, azt karban kell tartani, a kalapácsnyél olyan kell legyen, ne törje össze az ember kezét. Mondom, én dolgoztam kőbányában, rámnéz, és én tudom, hogy hogy kell dolgozni, nem lehet, ilyen kondíciókkal és ilyen étellel nem lehet produkciót csinálni. Rámnéz, és azt mondja ő nekem, tudod mit, mi elvisszük innen a mestert, vedd te át ezt a munkát és én garantálom, hogy kapni fogsz még egy adag ételt innen a ... a ..., volt nekik is ilyen kintjük. Mondom, hogy gondolja, hogy én kapjak? Igen. Mondom, én? Mindenki ha kap ételt, akkor lehet lesz és akkor aztán meg lehet szervezni itten, lehet kovácsműhelyt csinálni, van hozzáértő, vannak lehetőségek, s akkor hát... megadták a végén, alku után, mert ez elment, visszajött, nem lehet, mert a foglyoknak nem lehet..... Hát, ha nem lehet, akkor ne várjanak munkát. És mondom, itten ha nincsen meg a norma, akkor nem kapjuk meg a megfelelő kosztot se, és akkor itten egy olyan lehetetlen helyzet alakul ki. Ez egy nehéz munka, nehéz munkát végezni ezzel a kosztal nem lehet, akkor csak legyengülünk mi is, és, ...Na, azt mondja, már ez vagy harmadik vagy

második nap volt, majd még vissza fogok jönni, majd még tárgyalunk. Visszajön, és azt mondja: hányan vagytok ti itten? Körölből 100-an vagyunk. Na, fogtok kapni még egy fél adag ételt. Hát, gondoltam magamban, amit a lágerből is kapunk s ezektől is egy fél adag, az már egy jó adag, avval már lehet valamit csinálni. És kezdtek hozni csavarokat, a végén abból a mindennapi 40-45 %-ék után, egy idő után 126%-ot, a maximum %-ot értük el a munkában.

-És átvette ön a munka irányítását?

-Hát szóval nem kellett, ott voltunk mindnyájan, mindenki a maga ... volt egy olyan asztalos, aki még magához vett egyet és csinálták a nyeleket, akkor volt vagy két ...egy kovács, egy magyar, egy német, szóval a munka kezdett menni. A lágerben, ahol nyilvántartották a munkacsoportoknak az eredményeit, feltűnt, hogy a kőbányában, ahol soha 45-50%-ig nem jutottak el, most fokozatosan lett 70-80 és 126%-ig. Egy alkalommal, mikor mi kimentünk a munkahelyre, a csoportvezető az orosz részről, mert mindig orosz katonák vettek át bennünket, és ők kísérték a munkahelyre, és ők hoztak vissza a munkahelyről, a főnöke volt egy Sainuro nevezetű, sose felejttem el, egy nagyon-nagyon jóérezésű szibériai fiú, aki ilyen himlőhelyes, lyukas arcú volt, de egy nagyon jóindulatú, és nagyon szépen, sose kiabált, mindig ha valamit akart, mindig azt mondta: „Misa, igyi szudá.” Tehát és mondta nekem, hogy nézd meg, mondd meg a fiúknak, hogy ne mászkáljanak ott, ne, szóval meg volt szabva, hogy meddig lehet eltérni a munkahelytől. És ez a Sajnúró egy alkalommal azt mondja, „Misá, te itt maradsz a lágerben. Az upravlénnya, illetőleg a vezetőség diszpozíciót adott, hogy te maradj a lágerben.” Nem értettem, mi legyen az oka. Mi naivak voltunk, innen kerültünk ki, mi csak a nyilasoktól féltünk annak idején, vagyis a bitangoktól, még akkor nyilasok nem voltak a hatalomnál, de antiszemiták voltak. Tehát nem gondoltam ... Mikor mindenki kiment, engem áthívtak a vezetőséghez, kérdik, tudsz oroszul, mondom igen, megtanultam, Hol tanultál? Itten tanultam meg. Erre azt mondják, te, ez lehetetlen. Nyeva zmozszna. Neked olyan jó az ákcentusod, hogy... Mondom nekik, uraim, én erdélyi vagyok, Kolozsvár mellőli vagyok, Szamosújvári. Én nem láttam, én nem hallottam egyetlen egy szót se, orosz vagy ukrán, a mi vidékünkön nincs ilyesmi. Na, ha így van, akkor ügyes vagy, mologyec, mologyec. Mondom, igen, itt tanultam meg, itt a munkahelyen. Azt mondja, na hallgass ide, hogy miért hívtunk, azt mondja: „Itten mi a genfi egyezmény szellemében utaljuk ki az élelmiszert a hadifoglyoknak. Nekünk nagy a gyanúnk, hogy ez az élelmiszer valamire nem kerül egyformán, vagy legalábbis nem kerül az egész a kazánokba, és mi arra gondoltunk, hogy küldjük oda a konyhába, hogy ott légy, és nézz utána, hogy az anyagot, amit kiutálnak, azt tényleg meg is főzzék, és osszák ki.” Hallgattam. Rendben van. Nem tudtam mondani, hogy köszönöm a megbízást, meg nem tudom, mi. Annyira nem tudtam én ... és nem voltam..., ez mostmár utólagosan jutott eszembe, hogy talán így kellett volna mondjam, de akkor ...tudom is én, talán „megpróbálom” Másnap reggel, igen, már 6 órakor vagy 5 órakor, 5 óra után már ki kellett menjek abba a pavilionba, ahol voltak a konyhák. hát kimentem oda, ott olyan gőz volt, hogy nem láttam egy méterre se. Akkor cserélték ki az edényeket, mert kiosztották a reggeli levest, és kezdtek kimosni forró vízzel a kazánokat, meg satöbbi, satöbbi. Hallom ottan olyan, mert a szakácsok 90 százaléka legalább német volt, s ottan németül ilyen pattogó komándáns lehetett, mert ilyen szavakat hallottam. Mondom, a fenébe, ez kell nekem? A fenébe, nem állok én itten. Még korán volt. mikor az én csoportom kiment, beszlisszoltam a csoportba, és én is kimentem a munkahelyre, ottan legalább nem vagyok a drótok mögött, mégis szabadabb a levegő, és másképp teli a (telefon szól).....

kimentem a munkahelyre, észrevétlenül, már nekem konvénált. Elsősorban azok között az emberek között voltam, akikkel annyi ideig együtt voltam. Ez az egyik. Kettő: kaptuk a lágeri kosztot és kaptunk onnan is egy-egy fél adag ottani kosztot.

- Ezt a katonáktól? Katonai kosztot?

- Nem, nem, nem. Hanem a kőbányának volt egy olyan kantinféléje, ahol az ő munkásaik, funkcionáriusaik étkeztek, nem volt valami nagyon, hát háború után ott is nagyon-nagyon nehezen éltek az oroszok is, nagyon nehezen. De ez volt egész Oroszországnak a helyzete, különösen azon a helyen, ahol a háború sújtotta, mert mondjuk Ázsiában vagy hol ebből a szempontból talán többjük volt, itt beszélek étkezési szempontból. Na, akkor aztán itt maradtam a kőbányában, el is felejtettem már, hogy tulajdonképpen én valamikor oda voltam küldve a konyhára, el is felejtettem. Egy nap a lágerbe vagyok, és jön a láger politikai részlegnek az egyik tisztnöje, aki nagyon jól beszélt magyarul. mert ez egy nagy láger volt, itten közel 10 ezer ember volt, túlnyomórésze német. Sok magyar, és voltunk vagy 100 zsidó is.

S vagyok egy ilyen úton, már munka után voltam, s látom, üdvözlöm, ő is üdvözlöl. „Hogy van, mit csinál?” „Hát, mondom, köszönöm kérdését, jól vagyunk mostan. 126%-ot teljesítünk minden nap, úgyhogy megvan a kosztunk aránylag és...” „Hát maga hol dolgozik?” „Hát mondom a kőbányában.” „Várjon. Maga a kőbányában dolgozik? Nem dolgozik maga, nem adtak magának egy beosztást a konyhán?” „Jaj, igen, eszembe... de mondom, ott voltam vagy 2 órát vagy másfél órát, nekem az nem tetszik, inkább a munkhelyre megyek ki.” Csodálkozott, mert mások kapnak az ilyenek, viszont én nekem más volt, én nem akartam meghízni ottan a konyhán, mint ahogy a konyhások mind olyanok voltak, mint valami díjbirkózók. Tehát így nekem jobban konveniált. Mellékesen megjegyzem, ez a nő ez tulajdonképpen a magyar kommunizmus idő alatt voltak magyar tiszt, magyar katonák, a háború alatt, az első világháború alatt viszont magyar tiszt voltak foglyok az oroszoknál, és fogolycsere volt, tehát a Kun Béla tisztjeiből, akik már a magyar kormányban a börtöneiben voltak, azokat kiengedték, viszont az oroszok kiengedtek helyettük magyar tisztet, akik az első világháború alatt estek fogságba az oroszoknál. Egy ilyen tisztnek volt ez a lánya, tehát mint gyermek jött Oroszországba, nagyon jól beszélt magyarul, és mint olyan, egy ilyen lágerben volt, ahol mondjuk vagy 2000 magyar ajkú fogoly is volt. Aztán volt olyan tiszt a politikai csoportban, aki a németektől került ugyancsak ki, mint német kommunisták kerültek oda, és akkor ezek voltak a németek részére, mert propaganda volt a lágerekben. Nekem a lágerben volt egy lelki jóbarátom, egy másik zárójelben jegyzem meg, akit Csillag Lászlónak hívnak, jelenleg Pesten él, dr. Csillag László, a Magyar Akadémia levelező tagja, ezzel én amikor a lágerben, amikor hadifogoly-kórházban voltam, ott találkoztam vele. Tudniillik engem ezek dugdostak egy ideig, amíg lehetett, mert úgy volt, ez a Krémer, akiről beszéltem, időközönként szelektálták. Ahogy valaki egy kicsit rendbe jött, azt már kiküldték, s visszament a munkalágerbe, dolgozni. Én amikor ott voltam a kórházban, tehát már fölépültem, egy kicsit erőre kaptam, mert ott nagyon jó volt a koszt, nagyon nagyon jó volt a koszt, és ottan egy idő után a konyhán, mert a főzés az máshol volt, tehát hozták az adagokat, amiket odaadtak a betegeknek. Én oda voltam beosztva, hogy egy kicsit takarítsak, segítsen, de mi történt? Ott volt vagy száz és valamennyi beteg, de minden éjjel meghalt 6-7-5-8, attól függött. A kenyéradag, a vajadag és általában a koszt az az előző este bejelentett létszám után hozták, úgyhogy mindig volt pluszban 5-6-8-7, attól függött, adag. és egy alkalommal..., igen, tehát ez is hozzájárult ahhoz, hogy egy kicsit én is felerősödjek jobban. És egy alkalommal látok egy olyan szelidebb kinézésű valakit.

VII/B kazetta

Előzőleg, meg kell jegyezzem, láttam egy olyan kis zömök, egy kicsit sántító valakit, egy falusi fiú volt, aki be volt utalva oda, ő mint legyengült került oda, egy nagyon eredeti pofa volt. Na, megmaradt leves, maradt egy darab kenyér pluszba, adtam, és ő is segített nekem, én segítettem a kiosztónak, ő meg segített nekem, tehát kéz kezét mos.

És így ottan látok egy másikat, aki magas, cingár, lesoványodott, de a vonásairól láttam, hogy ez valami jobb kiadás. És amikor jött, mert sorba jöttek aki tudott jönni, aki nem, annak a szanitécek adták...amikor jött kértem tőle, te ki vagy, hogy hívnak, mintha most látnám...magyar zubbony volt rajta, mondja, Csillag Lászlónak hívják. Hová valósi vagy? Pesti vagyok. Hogy kerültél ide? Hát én munkaszolgálatos voltam. Zsidó vagy? Zsidó vagyok. Na, adtam neki is a megmaradt ételből, a kenyérből és amit adtak, adtak marmaládét is, adtak vaját is, margarin nem volt, vaj volt, adtam neki is. És vele jó baráti kapcsolatban maradtam, együtt rúgtak ki, amikor engem is, hát nem lehetett tartani, kitétek. És elkerültünk együtt egy olajgyárba, s együtt jártunk az úton, együtt meneteltünk a munkahelyre. Ő nagyon szerette a kémiát, a végén kémikus lett, és megszerettem az ő egész lényét szerettem, rendes volt, igyekezett tisztálkodni.... Ez a Csillag László, később megtudtam, jóban lett ezzel a politikai nővel. Ezt ha megtudták volna, mind a kettő Szibériába került volna, de nem tudták meg. Hazakerült, és később ez a nő el tudta intézni, hogy visszakerült Pestre. ott élt, volt egy lánya, és meg is halt, és ezt tudom Csillag Lacitól, akit én felkerestem Pesten, még levelezünk mai napig is, most már sajnós az írásán, egy olyan kiírt írása volt, mint aki plajbászt tudott a kezében tartani, írt nekem az interneten is, de amikor most már az utóbbiakban írt nekem, és azt mondta, észreveheted, hogy már nincs már meg az a biztonságom, tényleg, az írásában láttam az elváltozást.

-S aztán találkoztak ők ott Pesten?

-Találkoztak Petsen, de jó, de időközben Laci megnősült. Később jött el Oroszországból, de megmaradt jó viszonyban és nagyon hogy úgy mondjam respektusérzettel beszélt mindig róla, de ez a nő is tanult Oroszországban, nem tudom, mit végzett, de minden esetre oda nem küldtek ilyen ... ilyen lágerekbe ilyen nem kellően felkészült egyéneket. Arra emlékszem, hogy egy alkalommal egy ilyen gyűlés volt, én már kikerültem a kórházból és megint erre a gyenge kosztra kerültünk, ami úgy kezdődött, hogy kora tavasszal kezdődött a csalánleves reggel, csalányleves délben, de már a déli csalánleves valamivel sűrűbb volt, és este csalányleves.

Aki dolgozott, az még kapott hozzá olyan 200 gramm árpakását vízben főve és egy picit talán meg is volt olajozva. Akkor ez a csalán ez addig tartott, amíg megjelent az ugorka, mikor már a csalán olyan volt, mint a virgács, akkor kezdődött az ugorka és az ugorka tartott, de nem ilyen apró ugorka, hanem ilyen nagy sárga ugorkákból csináltak levest s ebből csináltak főzeléket is, és ebből csináltak megint levest, s ez tartott egészen amíg megjelent a káposzta. Amikor megjelent a káposzta, akkor káposzta volt végig, egészen amíg a csalán megjelent. tehát ilyen babfőzelék vagy ehhez hasonló, szó sem lehetett róla.

-S hogy került ön kórházba?

-Hát legyengültem, persze, mindenki úgy került kórházba. A kórházba betettek egy olyan kicsi szobácskába, meséltem talán, egy akkora kis helyiség volt, mint innen oda, két pricc volt, az egyikken volt egy haldokló német, a másikon voltam én, egy keskeny deszkából összetákolat ágyféle. És kaptam két vékony, egész vékony pokrócot, ami már ilyen lópokróc volt. Ez a kórház úgy volt megépítve, hogy le kellett menni, tehát az ablak a földszintétől csak egy fél méterre volt, vagy 60 centire, úgy hogy ezek melegebbek legyenek, így volt meg. Tele volt patkánnyal, ahogy elsötétedett, jártak a patkányok, úgyhogy én a fejemre vettem a pokrócnak egy részét, és az egyik patkány megharapta az egyik lábujjamat, amit nagyon sokáig éreztem, sokáig éreztem a fájdalmat. Amint oda bekerültem, mondtam, hogy hogy kerültem, ez a Krémer benyomott oda, és Rosenfeldről is említettem, akinek galériája volt Tel Avivban.

Egyszer Tel Avivban voltam, s találkozok egy kolozsvári Herkovits nevezetűvel. „Szervusz, Laci, Herkovits Laci!” „Szervusz, Mihály!” Mondom én Romániából jövök, és szóval kérdelem ki van még itt, azt mondja nézd meg ott van kiírva: galeriile Rosenfeld. Rosenfeld Lórinak a

galériája. Ez a Rosenfeld Lóri szanitéc volt ottan a kórházban amikor én oda kerültem, ez a Krémer azt mondta, Lóri gyere ide, mert van egy földid.

-Ez nem volt rokona önnek?

-Dehogyan volt, Rosenfeld név, nem ... Csak egy Kovács van, vagy egy Szabó nevezetű van, ezek mind rokonok? Nem, nem. Ott ismerkedtem meg vele, azt mondja Krémernek, most mit csináljunk, hová tegyük? Hogy ne tegyenek be oda a nagy tömegbe, csak...tedd be ide ebbe a kicsi szobába, ott voltam a némettel, aki... és amikor ott voltam, jött Rosenfeld Lóri egy ilyen fém kasztronba, ilyen tálba és így megrakva hozott nekem valami rizst. Megkóstolom a rizst, azt hittem, hogy álmodok, ebben a rizsben volt vaj, cukor, vanília, minden ami finom. Nekiستم és megettem azt hiszem az egészet három perc alatt..

-Nem lett rosszul?

-Nem lettem rosszul s azután még nyaltam a tálát nem tudom mennyi ideig, amíg megjött Lóri, megint megjött, és azt mondja, na megetted? Mondom meg, na akkor hozott nekem egy fél liternyi teát, amiben cukor volt, hát ilyet nem, nem is tudtam elképzelni, hogy ilyen van egész Oroszországban. S hozott egy darab kenyeret, egy ekkora darab kenyeret, így ni, olyan fehér volt, mint az a lap, s rajta egy darab vaját, mondjuk egy fél gyufás skatulyányit, na edd meg ezt. megettem azt is. És így tömtek, mindig maradt a konyhán, s adtak nekem is. Mikor Izraelben voltam és mutatták, bemegyek oda hozzá, látom az irodája külön volt, ilyen ablakokon keresztül láthattam be, bekopogtatok, azt mondja nekem, chén, az azt jelenti, igen. Benyitok, mondom neki szervusz Lóri. Erre leveszi a szemüvegét, felteszi a homlokára, és azt mondja, te, ha nekem azt mondd, hogy Lóri, akkor mi valahol együtt lehetünk. Mondom igen, Zaporozsin, amikor te a kórházban voltál, s engem oda utaltak be. Azt mondja, igaz, te...te Eisikovits vagy. Úgy van. Mindjárt felvette a kagylót, adott telefont a feleségének, azt mondja, máma van egy vendégünk ebédre, légszives úgy készülj. Mondom, te nem tudok, nincs mese, hozzá mentem ebédre. Ebéd után – érdekes ez a mese, amit én magának mesélek itten? – igen, na jó. Ebéd után, olyan ebéd volt, mint akinek egy képgalériája van három szinten. Azt mondja nekem, na gyere, düljünk le egy kicsit, mert én ebéd után le szoktam dűlni, mert délután visszamegyek a galériába 4 órára. Bemegyek vele egy szobába, ahol két ilyen sezlong volt, mondom hallgass ide, Lóri nem maradhatok, mert találkozok egy barátommal, akivel szintén hadifogságban voltam, Blum nevezetűvel, az még él.

És na, hát ha nem, nem. Akkor azt mondja, add csak ide a nadrágomat! Azt hittem, hogy fel akar öltözni, de ment és kivette, a nadrágzsebéből kivette a bukszáját és adott nekem nem tom hány száz sékelt, és amiután odaadta, azt mondja, várjál te, adjak neked valami zöldet is. Tudja, mi az a zöld? Dollárt is. Mondom, Lóri drága ... Nekem ne mondd, én tudom, ti hogy jöttök Romániából. Ceausescu ideje alatt. Nektek nincsen semmitek, hát neked itten Izraelben költségeid vannak, költeni kell. Azt mondja, de van egy kérésem, azt mondja, négy órákor légy szíves gyere el a galériába, mert szükségem van rád. Így, szó szerint. Mondom, rendbe van, ott leszek, de mi... azt mondja, jön egy amerikai pasas, akivel el kell menjek, és szeretném, hogy ott maradj az irodámban, amíg visszajövök vele. Héberül nem tudok, angolul nem tudok, de odamentem. 4 órákor ott vagyok, beszélgetünk, erre egyszer megjelenik egy pasas. Egy olyan magas pasas, mint mondjuk a képmagasságig. Ilyen derék pali, egy ilyen majó volt rajta, fehér majó, de olyan színe volt, olyan se nem fehér se nem sárga, egy ilyen rövidnadrág, és a lábán egy teniszcipő, ilyen teniszféle, de nem volt, belépett úgy hogy a kérgét is lelépte. Aszongya megjött, megjött. Ezt várja? Igen. De ő tudja, mikor kimennek utána nézek, hát az izé előtt, a bejárat előtt ott volt egy Mercedes kocsis, és a sofőr kinyitja az ajtót és ezek beülnek hátul a kocsiba, és elhajtanak. Visszajön körülbelül egy olyan másfél órára rá, szerencsére senki vevő nem volt, voltak látogatók, de hát a látogatók azok nézik, járkálnak, senki se kért tőlem semmit, úgyhogy könnyű volt az én feladatomban. visszajön Lóri a pasassal, ezzel az amerikai férfivel. És hallom a

következő beszélgetést jiddisül. Azt mondja, „Mongya meg neki én adok neki 11000 dollárt ha akarja” és benyúl a zsebébe, és kivesz egy ilyen köteget, így ni, amiben ...bankváltó volt, váltókönyv. De össze volt gyűrve és benne volt a nadrágzsebébe, „ha nem, nem veszem meg” Ezt hallom. Erre Lóri felveszi a kagylót és hallom, magyarul azt mondja az illetőnek, hallgasson ide uram, és hallom, hogy az én barátom Rosenfeld Lóri magyarul mondja az illetőnek, „hallgasson ide uram, ez egy komoly ember, ez meg akarja venni, ezt az összeget ígéri, szerintem meg van fizetve. Maga gondolkozzon azon, hogy képet nem lehet mindig eladni.” Erre hallom, megint Lóri ennek a férfinak mondja jiddisül, „azt mondta az illető, hogy várjon holnap reggel kilencig.” Erre az amerikai megint jiddisül azt válaszolta, „nem várok, mondja meg, hogy egy percet nem várok, ha most azt mondja, hogy igen, itt adom a csekket, ha nem, lemondtam róla.” Rosenfeld megint beszélt azzal, az meg kéri hogy várjon, ez meg lemondott, alászoalja. Felállt és elköszönt és elment. Maradok én Lórral, azt mondja, „te én elestem vagy 2 ezer dollártól. Ez a férfi ez egyike Amerika leggazdagabb emberei közé tartozik, minden évben Izraelben van nyáron, itt strandol, itten flancol, amint látod, nem adsz érte két lejt és minden évben vásárol nálam valamit.” Most az egyik illetőhöz egy ilyen három darabból álló képet ajánlott neki, mert az illető behozta az ajánlatát és nála nyilván voltak tartva és akkor elmentek oda és nem vette meg. Azt mondja, ez nem fog elmenni anélkül hogy mégis valamit ne vegyen. Lórral tartottam a kapcsolatot, már oly értelemben, hogy időközönként, újévkor meg tudomisen milyen ünnepek alkalmával küldtem neki egy-egy üdvözlőt, képeslapot, következő alkalommal, amikor mentem, vagy két évre rá, itt vásároltam Bányán ilyenszerű abroszt, de abroszt, nem..Mégse lehetett üres kézzel menni, az ember hogy úgy mondjam bizonyítani akarja azt, hogy értékeli a gesztusát. S akkor vittem a feleségének, nem tudom, mindig vittem magammal, akkor nem volt nálam ilyesmi, de amikor másodszor mentem, akkor vittem egy nagyon szép ilyen asztalterítőt, ebből a makramé, nem tudom hogy nevezik, csinálják ezeket a zsinórokat, nem tudom pontosan hogy csinálják, de mindenesetre, ezeket látom itt méterre csinálják, aztán ráfogják őket egy darab vászonra, aminek megvan előzőleg a mintája, s aztán kompletálják. Aztán három évre rá, ő idősebb volt nálamnál, hallottam, hogy beteg lett és meghalt Lóri.

-Mesélte még legelőször azt a történetet, amikor Ukrajnában voltak, és az oroszok szétverték a századot, s elkerültek az erdőbe ketten s ott összeverődtek s egy alkalommal bekopogott egy házba s valaki kiszaladt a házból és megtudták később, hogy ki volt az, aki elszaladt.

-Azt nem tudtuk soha meg, csak föltételeztük, hogy az az öregnek a lányánál volt, mert reggel, amikor már ittuk azt a tejet amit adott, akkor a lánya szépen leszállt a kemencéjükről, mert az oroszoknál a kemence úgy volt megépítve, hogy a kemencének egy része fekhelyet is képezett. Tehát a kemence teste, az egész kemence úgy volt, hogy mondjuk itt volt egy kályharésze, így ni, itten s mondjuk voltak valami üregek ahol sütöttek, s itt volt ilyen része, ami a fallal volt, a fallal volt paralel, hogy mondják, párhuzamos, s na ez itten érzékeltetem én ezt magával? Látja? Itten volt a kályhaajtó, fordítva nem tudom pontosan. Így ni, ezek ilyen lérfélék voltak, ez a része itten egészen a falig mély volt, úgyhogy itten aludtak és itt a melegben aludtak.

Az öregnek viszont a fekhelye, így volt a szobája, itt a helyiség, volt az ablak és az ablak alatt, az ablak közvetlen közelében volt egy ilyen priccse, itt aludt az öreg. Bennünket meg itt helyeztek le. Behozta a szalmát és mi ezen a szalmán, két nagy köteg szalmát hozott. De reggel el is mentünk.